

Патрик Зюскинд

Парфюмът
Историята на един убиец

ПЪРВА ЧАСТ

1

През осемнадесети век във Франция живееше един човек, комуто с право отредиха място сред най-гениалните изроди на тази не съвсем бедна откъм гениални изроди епоха. Нека ви разкажа неговата история. Наричаше се Жан-Батист Грьонуй¹ и ако за разлика от имената на други гениални чудовища като маркиз Дьо Сад, Сен-Жюст, Фуше, Бонапарт и прочие името му днес тъне в забрава, то не е защото Грьонуй отстъпваше на тези тъмни люде по самомнителност, презрение към човешкия род, безнравственост, накратко казано – по безбожие, а защото неговият гений и единствената му амбиция се ограничаваха в област, която не оставя дири в историята – в летливото царство на миризмите.

По времето на нашия разказ в градовете цареше смрад, невъобрази-ма за нас, съвременните хора. Смърдяха на тор улиците, смърдяха на урина задните дворове, смърдяха на гнилоч и мишчина, стълбищата, кухните – на скапано зеле и овча лой, душните всекидневни – на мухъл и прахоляк, спалните – на мазни чаршафи, спарени пухени завивки и препълнени нощни гърнета. Комините бълваха смрад на сяра, кожарските работилници бълваха смрад на разяждащи луги, кланиците бълваха смрад от съсирена кръв. Хората воняха на пот и непрани дрехи, устите им воняха на загнили зъби, стомасите им се оригнаха на лук, а телесата – ако не бяха съвсем млади – смърдяха на престоляло сирене, вкиснато мляко и тумори. Смърдяха реките, смърдяха площадите, смърдяха църквите, смърдеше под мостовите и в дворците. Селякът смърдеше като кюрето, калфата – като мадам майсторшата, смърдеше цялата аристокрация, смърдеше дори кралят – като хищно животно смърдеше той, а кралицата – като стара коза зиме, както и лете. Защото през осемнадесети век все още не бе възпряна разложителната дейност на микробите, така че нямаше човешко поприще – съзидателно или разрушително, нямаше нито едно проявление на покълващ или отмиращ живот, което да не се съпровожда от зловоние.

Естествено, смрадта бе най-голяма в Париж, защото Париж бе най-големият град на Франция. А там, между улиците „Фер“ и „Феронри“ се

1. Grenoille – жаба (фр.). – Б. пр.

гушеше едно кътче, където зловонието достигаше своя апогей: Гробището на невинните. Цели осемстотин години тук бяха заравяли умрелите от болницата „Божи дом“ и околните енории, цели осемстотин години, ден подир ден, бяха извозвали с тарги трупове, за да ги изтърсват в дългите ровове, цели осемстотин години в гробници и костници се бяха пластали кокал върху кокал. Едва по-късно, в навечерието на Френската революция, когато някои гробове застрашително пропаднаха и смрадта от преливащото гробище подтикна жителите не към безобиден ропот, а към истински бунт, то най-сетне бе затворено и изоставено. Милионите кости бяха изринати в катакомбите на Монмартр и на освободеното място уредиха пазарен площад.

И тъкмо тук, на най-зловонното място в цялото кралство, на 17 юли 1738 година се роди Жан-Батист Грьонуй. Бе един от най-жежките дни на годината. Като оловна плоча зноят затискаше гробището и изцеждаше в съседните улички разложителните изпарения с миризма на гнил пъпеш и изгорял рог. Когато започнаха родилните болки, майката на Грьонуй стоеше до бараката за риба на улица „Фер“ и остъргваше токущо изкормените шарани. Рибата, уловена във водите на Сена уж призори, вече вонеше тъй убийствено, че надмогваше зловонието на труповете. Жената обаче не усещаше ни миризмата на риба, ни миризмата на леш, защото нейният нос до голяма степен бе притъпял към всякакви миризми, а освен това болката раздираше утробата и смазваше възприемчивостта ѝ към външните дразнения. Искаше само едно: да свършат мъките, да свърши час по-скоро проклетото раждане. Бе петото поред. И петте се случиха тук, до бараката, и петте отрочета се родиха мъртви или полумъртви. Но тъй като пръкналият се къс месо почти не личеше сред търкалящите се навред рибешки вътрешности, а и скоропостижно предаваше Богу дух, вечерта всичко се загребваше наедно, мяташе се на ръчната количка и се изхвърляше или отвъд в гробището, или долу в реката. И днес щеше да стане същото, а майката на Грьонуй, която все още бе млада, някъде към двадесет и петте, която все още минаваше за хубава, защото в устата си имаше почти всички зъби, а по главата – оцеляла косица и освен подагра, сифилис и лека охтика не страдаше от посериозна болест; която все още се надяваше да поживее било още пет, било още десет години, а след време дори да се омъжи за някой овдовял занаятчия и като уважавана съпруга да се сдобие със законни деца или... та майката на Грьонуй желаше всичко вече да е приключило. Когато болките зачестиха, тя се сви под касапския тезгях и роди там – както четири пъти преди това, а с ножа за риба отрязва пъпната връв.

Сетне обаче поради жегата и вонята, които тя не възприемаше като нещо действително, а само като нещо непоносимо, упоително – като поле с кремове или стайче, претъпкано с нарциси, – жената изпадна в несвяст, климна встрани и се изтърколи на улицата, където остана да лежи с ножа в ръка.

Врява, топуркане, тъпла зяпачи се струпва около й. Притичва стражата. Жената все още лежи на улицата с нож в ръка и бавно идва на себе си.

Какво й е?

– Нищо.

Какво е правила с ножа?

– Нищо.

Откъде тази кръв по полите й?

– От рибата.

Тя се надига, хвърля ножа и тръгва да се мие. И тогава, против всякакви очаквания, новороденото под тезгяха изплаква. Хората проверяват, съглеждат детето и го измъкват изпод рояк мухи, изкормени вътрешности и отрязани рибешки глави. По закон го дават на дойка, а майката арестуват. Тъй като тя си признава и без да усуква, заявява, че пак е щяла да остави това изчадие да пукне, както впрочем е сторила вече с предишните четири, я изправят пред съд, осъждат я за многократно детеубийство и няколко седмици по-късно отсичат главата й на площад „Грев“.

До този момент сукалчето бе сменило дойката си за трети път. Никоя не го задържаше повече от ден-два. Било много лакомо, разправяха те, бозаело за двоица, лишавало останалите от кърма, а дойките си – от препитание: нямало сметка само от едно хранениче. На кварталния пристав, някой си Ла Фос, всичко това дойде до гуша и реши да отнесе кърмачето в сборището за подхвърлени деца и сираци на улица „Сент Антоан“ в покрайнините на града, откъдето ежедневно потегляше транспорт за главния приют в Руан. Но тъй като този транспорт се извършваше от хамали с плетени кошове на гръб, където за икономия пъхаха по четири нещастничета наведнъж; тъй като смъртността из пътя бе извънредно висока; тъй като на хамалите бяха наредили да пренасят единствено кръстените и снабдените с редовен документ за транспорт, който пък се подпечатваше в Руан; а тъй като детето Грьонуй нито бе кръстено, нито имаше някакво име, за да бъде вписано в този документ, но, от друга страна пък, бе недопустимо полицията да подхвърля деца пред портите на приюта, само и само да си спести всички тези

формалности... та значи по ред технически затруднения от бюрократичен и учредженски характер, а и понеже времето напредваше, приставът Ла Фос се отказа от първоначалните си намерения и срещу разписка нареди да предадат момченцето на някоя църковна институция, където да го кръстят и да се разпореждат с по-нататъшната му съдба. Оставиха го в манастира „Сен Мери“ на улица „Сен Мартен“. Там то получи светото кръщение и името Жан-Батист. А тъй като него ден абатът бе в добро разположение на духа и запасите му от милосърдие още не бяха изчерпани, той не разреши да експедират детето за Руан, а го остави хранен и че на манастира. За тази цел кърмачето бе поверено на дойката Жана Бюси, която до второ нареждане щеше да получава за положените грижи по три франка седмично.

2

Няколко седмици по-късно дойката Жана Бюси застана с кошница на хълбок пред портата на манастира „Сен Мери“. Отвори ѝ отец Терие – олиясъл, понамирисващ на оцет монах към петдесетте.

– Ето! – заяви тя и тръсна кошницата в нозете му.

– Какво е това? – изненада се Терие, приклепна и разтвори ноздри, защото предположи, че му носят някаква вкусотия за хапване.

– Копелето на детеубийцата от улица „Фер“. Кюрето затършува с показалец и отви лицето на спящото кърмаче.

– Ооо, добре изглежда. Какво е розовко и охраненко!

– Ами да! Нали ме излока. Нали ме изсмука до мозъка на костите. Ама край! Оттук насетне сами си го изхранвайте – къде с козе мляко, къде с каша или сок от ряпа. Всичко яде туй копеле!

Отец Терие бе човек, който обичаше да си гледа спокойствието. В манастирските му задължения влизаше разпореждането с благотворителния фонд – разпределяше помощите между бедните и окаяните. За тази си дейност очакваше да му благодарят и повече да не му досаждат. Ненавиждаше техническите подробности, защото „техническа подробност“ означаваше усложнение, а усложнението означаваше смут на душевния му мир – а точно това той не можеше да понася. Хвана го яд, че изобщо отвори. Защо тази персона не вземе да си вдигне кошника и да си ходи, че да го остави на мира с кърмаческите си проблеми! Терие се изправи бавно-бавно. Лъхна го мирно на кърма по женската пазва от вълнен плат. Уханието му се понрави.

– Не разбирам какво точно искаш. Наистина не разбирам накъде биеш. Едно обаче ми е ясно: на това кърмаче няма да му навреди, ако още някое време побозае от гърдата ти.

– На него – не, ами на мен! – тросна се жената. – Изпосталях пет кила, а нагъвах за трима. И за какво?! За някакви си три франка седмично!

– Ахаа, сега разбирам – въздъхна отец Терие почти с облекчение. – сега вече проумявам: значи пак става дума за пари.

– Не! – отсече дойката.

– Хайде де! Работата се върти все около парата. Почука ли на тази порта някой, все пари търси. Ще ми се поне веднъж да отворя за нещо друго. Например да ми донесат някаква дреболия в знак на внимание. Да речем, шепа плодове или орехи. Ето на, есен е, и човек може да донесе какво ли не. Например цветя. Или някой просто да намине и любезно да поздрави: „Дал Бог добро, падре Терие! Желая ви спорен ден!“ Ала не ще доживея да чуя подобно нещо. Ако не е просяк, търговец ще да е, ако не е търговец, ще е занаятчия и ако не иска подаяние, ще представи някаква сметка. Вече не мога да покажа глава на улицата, направя пет крачки – и съм наобиколен от люде, които искат пари.

– Ама не и аз! – отсече пак Жана Бюси.

– Едно ще ти река: не си единствената в енорията. Има стотици дойки, които срещу три франка седмично ще се изпотрепят, само и само да положат на гърди това възхитително бебе или да го хранят с каши, сокове и какво ли още не...

– Че дайте им го!

– ... от друга страна обаче, не е редно едно дете да се подмята току-така. Кой знае дали новата кърма ще му понесе. Та то вече е привикнало с мириса на твоята гърд, с туптежа на твоето сърце. – И пак дълбоко пое топлото ухание на дойката, ала щом забеляза, че словата му не й правят впечатление, нареди: – Хайде, вземи сега детето и си върви, а аз ще придумам абата занаят пред да ти дават по четири франка седмично.

– Не ща!

– Е, добре – пет!

– Неща.

– Че колко искаш тогава?! – кипна Терие. – Та пет франка са цяло състояние за такава нищо и никаква работа: да храниш пеленаче.

– Не ви ща парите – упорствуваше дойката, – искам само тоя копелдак да ми се махне от главата.

– Ама защо бе, прелюбезна жено? – видя се в чудо Терие и отново

зарови ръка в кошницата. – Виж го какво е милинко, розовко. Не плаче, спи добре, пък е и кръстено.

– Да, ама е обладано от нечестивия.

– Не може да бъде! – стреснато измъкна ръката си Терие. – Невъзможно! Кърмаче, обладано от дявол! Та кърмачето не е човек, а нещо като получовек – душата му не е напълно оформена. Защо му е на нечестивия подобно недоносче?! Да не би да е проговорило вече? Да не би да има гърчове? Да не би да мести предмети из стаята? Или пък изпуска лоша миризма?

– Изобщо не мирише.

– Ето на! Това е недвусмислен признак. Ако е обладано от сатаната, щеше да вони! – И за да успокои дойката, а и да се покаже смел, Терие вдигна кошницата и я поднесе към носа си. – Не усещам нищо странно – додаде той след малко, – наистина нищо странно. Но ми се чини, че май пелените му понамирисват – подаде ѝ той кошницата, за да я увери.

– Нямам предвид тях – тросна се дойката и отблъсна кошницата. – Нямам предвид това, дете е в пелените, дрисъкът му си мирише хубаво. Но самото копеле, то на нищо не мирише!

– Ами защото е здраво – възкликна Терие – не мирише, защото е здраво! Само болните деца миришат! Всеки знае, че ако има сипаница, детето смърди на конски фъшкии, ако има скарлатина – на спаружени ябълки, ако е охтичаво – дъхти на лук. Здраво е, това е всичко. Мигар трябва да смърди? А собствените ти деца смърдят ли, а?

– Не. Децата ми миришат тъй, както мирише всяко дете.

Терие усети как в душата му накупява гняв срещу твърдоглавието на тази особа. Внимателно положи кошницата на земята, защото по време на разправията не беше изключено да му потрябват и двете ръце за по-убедителна жестикулация, а не искаше кърмачето да пострада. Като начало той ги скръсти на гръб, вирна остро коремче към дойката и попита хапливо:

– Значи твърдиш, че знаеш как трябва да мирише човешкото чадо, което, нека ти припомня, щом кръстено, е и Божие чадо, нали?

– Да – съгласи се дойката.

– По-нататък твърдиш, че щом не мирише така, както смяташ ти, дойката Жана Бюси от улица „Сен Дени“, че трябва да мирише, то е рожба на дявола, така ли?

С широк замах отецът измъкна лява ръка иззад гърба си и заплашително размаха пред лицето ѝ свит на питанка показалец. Дойката се замисли, не ѝ се нравеше, че разговорът изби на разпит, от което можеше

само да загуби.

– Не съм искала да кажа подобно нещо – би отбой тя. – Дали има нещо общо с дявола или не, ще решавате вие, падре Терие. Това не е моя работа. Ама знам едно: тръпки ме побиват от това кърмаче, защото не мирише като другите деца.

– Аха – рече доволно Терие, разлюля ръка като махало и отново я скри зад гърба си. – Значи оттегляш думите си за дявола. Добре, но ако обичаш, обясни ми все пак как според тебе трябва да миришат кърмачетата. Е?

– Ами на хубаво.

– Какво значи „хубаво“ – сонпа се Терие. – Хубаво миришат много неща. Китка лавандула мирише хубаво. Месото в супата мирише хубаво. Арабските градини миришат хубаво. Как мирише едно кърмаче, искам да знам аз!

Дойката забави отговора. Знаеше отлично как миришат кърмачетата, знаеше го съвсем точно – та нали бе хранила, повивала, люляла, и целувала десетки... Дори нощем можеше да ги различава чрез обонянието си. Дори сега усещаше в носа си гъдела на бебешката миризма. Ала никога не ѝ се бе случвало да я описва с думи.

– Е? – изляя Терие и нетърпеливо щракна с пръсти.

– Значи... – подхвана събеседницата му. – Ама то никак не е лесно да се каже, щото... щото навсякъде миришат различно, ама все на хубаво, разбирате ли, падре, значи петичките им, примерно, миришат на гладък топъл камък, тц, не, по-скоро на пръстено гърне... или на масло, на току-що избито масло, да, точно тъй: на току-що избито масло. А телцата им миришат на питка, натопена в мляко. Пък главичките им, на темето, дето косата се завива, виждате ли, падре, там, дето при вас не е останало вече нищо – и тя почука лисото теме на преподобния Терие, който за миг бе онемял и свел смирено чело пред този порой от глупави подробности, – ей точно тук миришат най-хубаво. Миришат на карамел, а той мирише тъй сладко, сладко, падре, нямате си представа. Подушиш ли ги там, тутакси ги заобичваш – все едно дали са твои или чужди. Ей така трябва да миришат пеленачетата. А щом не миришат така, щом там горе не миришат изобщо, па макар и по-слабо от студен въздух – както това копеле тук, – тогава... Може да си го обяснявате както ви е угодно, падре, ама аз – тя скръсти решително ръце пред гърди и хвърли към кошницата в нозете си поглед, пропит с такава отврата, сякаш бе пълна с крастави жаби, – аз, Жана Бюси, няма да взема обратно туй нещо тук. Отец Терие вдигна бавно глава и няколкократно прекара пръсти по

плешивината, сякаш за да подреди въображаеми коси, а после, уж случайно, поднесе показалец към носа си и замислено започна да го души.

– Като карамел ли? – възкликна той и направи опит да поднови строгия си тон. – Хм, карамел! Какво знаеш ти за карамела? Въобще вкусвала ли си някога карамел?

– Е, не съвсем, ала веднъж бях в голямата странноприемница на улица „Сент Оноре“ и гледах как го правят от горена захар и каймак. Миришеше толкоз хубаво, че никога няма да го забравя.

– Хайде, хайде. Стига! – отсече Терие и отлепи пръст от носа си. – Млъквай вече! Изморих се от разговори на такова ниво с човек като теб. Ясно е, че по някакви си твои причини отказваш да гледаш повереното ти кърмаче Жан-Батист Грьонуй и го връщаш под временната опека на манастира „Сен Мери“. Съжалявам, но не мога да променя нищо. Уволнена си.

С тези думи той вдигна кошницата, пое още веднъж топлия лъх на мляко и вълна, хлопна портата и се запъти към канцеларията си.

3

Отец Терие бе образован човек. Владееше не само теология, но и философия, а междуременно се занимаваше с ботаника и алхимия. Доста дължеше и на силния си критичен дух. Наистина не би отишъл като някои чак толкова далеч, та да поставя под въпрос чудесата, предсказанията или истинността на текстовете в Светото писание, макар че – строго погледнато – те не само бяха необясними за разума, ами и често му противоречаха. Предпочиташе да не се рови в подобни проблеми, бяха твърде щекотливи и само щяха да породят у него мъчителното чувство на неувереност и безпокойство, тъкмо когато най се нуждаеше от увереност и спокойствие, за да си служи със своя разум. Затова пък решително се бореше срещу суеверието у простия народ: магьосничество-то и гледането на карти, носенето на талисмани, лошия поглед, заклинанията, злоупотребите с пълнолунието и още какви ли не шуротии. Наистина действуваше много потискащо да гледаш как въпреки хилядолетното господство на християнската религия тези езически обичаи все още не бяха изкоренени! А и в повечето случаи тъй нареченото „обладане от дявола“ и „съюз със сатаната“ впоследствие се оказваше суверено зрелище. Разбира се, да отрече съществуването на сатаната, да се усъмни в неговата сила – чак дотам Терие не би отишъл; за решаването

на подобни проблеми, що засягаха устоите на теологията, бяха призвани други инстанции, а не дребният редови монах. От друга страна пък, бе ясно като бял ден, че щом една скудоумна персона като оная дойка е взела да твърди, че е открила дяволско изчадие, то дяволът в никакъв случай нямаше пръст в това дело. Тъкмо защото вярваше, че го е открила, вече бе сигурно доказателство, че няма нищо дяволско за откриване, понеже дяволът не е чак толкова глупав, че да се остави да бъде разобличен от дойката Жана Бюси. И то не другояче, ами с носа! С примитивния орган на обонянието, най-нисшето сетиво. Уж пъкълът миришел на сярра, а раят – на тамян и миро! Какво нелепо суеверие – също като в ония мрачни езически времена, когато хората живеели като скотове, имали слабо зрение, не познавали цветовете, ала вярвали, че могат да подушат кръвта, че по миризмата могат да различат приятел от враг, а пък тях ги надушват великани човекоядци, таласъми и еринии и принасяли на отвратителните си божества вонящи печени жертви. Ужас! „Глукакът вижда с носа си по-добре“, отколкото с очите, и вероятно искрата на Божествения разум щеше да свети още хилядолетия, докато се стопят и последните останки от примитивно мислене.

– Ах, клетото ми мъниче! Невинното създание! Лежи си в кошницата, спи си и не подозира в какво го обвиняват. Не миришело като хорските деца, как смее да твърди подобни гнусотии тази безсрамница. Е, какво ще кажеш, а? Люлии-лю!

И той леко залюля кошницата на коленете си. С пръст галеше главичката на детето и току припяваше „люлии-лю“, защото намираше, че изразът е нежен и успокоява. „На карамел си трябвало да миришеш, що за глупост, люлии-лю!“

След малко измъкна пръста, поднесе го към носа си, подуши го, ала не усети нищо освен миризмата на кисело зеле, с което бе обядвал.

Подвоуми се за миг, озърна се да види дали някой не го наблюдава, вдигна кошницата и навря едрия си нос в нея. Приблужи го досами главичката на детето, така че редките рижави косици погъделичкаха ноздрите му, и зачака да улови никакви миризма. Той не знаеше как точно миришат бебешките темета. Естествено, не на карамел, това е ясно, защото карамелът е топена захар, а как може дете, което досега е бозало само мляко, да мирише на топена захар. Би могло да мирише на мляко, на кърма от дойката. Ала то не миришеше на мляко. Можеше да мирише на коси, на кожа и евентуално на пот. Терие продължаваше да души, настроен да усети дъха на кожа, коси или бебешка пот. Но не усети нищо. При най-добро желание – нищо. Май кърмачетата не миришат –

помисли той. Така ще да е. Ако го подменят редовно, няма да мирише, също както не може да говори, ходи или пише. Тия умения идват с възрастта. Строго погледнато, човек започва да издава миризми едва в пубертета. Така е то, а не иначе. Нали Хораций е казал: „Младежът вони на пръч, а девичата ухае като разцъфтял бял нарцис...“ – а римляните са разбирали от тия неща. Човешката миризма винаги е била миризма на плът, значи греховна миризма. Следователно как би трябвало да мирише едно кърмаче, което дори и насън не познава плътския грях? Как де? Люлии-лю! Изобщо не миришело!

Той пак бе поставил кошницата върху колене и полека я люлееше. Детето все още сладко спеше. Дясното му юмруче се подаваше изпод завивката – мъничко и розовко, и от време на време трепкаше към бузката. Терие се усмихна и изведнъж изпита умиление. За миг си позволи фантастичната мисъл, че е баща на детето. Че не е приел монашески сан, а си е останал мирянин, да речем – порядъчен занаятчия, че си е взел невяста – топла, ухаеща на мляко и вълна жена, че са си родили син, че го люлее на коленете си, ах, собствено дете, люлии-лю. Стана му приятно при тази мисъл. В нея имаше нещо толкова истинско. Баща люлее своя син на колене, люлии-лю, това бе гледка, прастара като света и 8 същото време – вечно нова и пребъдна, да, да. В душата на Терие се разля топлина и го настрои сантиментално.

Тогава детето се разбуди. Разбуди се първом нослето. Миниатюрното носле щръкна нагоре и захвана да души. Пое въздух и го изпусна на пресекулки като сподавена кихавица. После се сбърчи и ето – детето разтвори очи. Цветът им бе неопределен – нещо средно между стридесосивото и креместоопаловото, покрити със слизест воал и все още непригодени да възприемат външния свят. Терие остана с впечатлението, че те въобще не го забелязват. Но не и носът! Докато матовите очи блуждаеха в пространството, носът вече бе фиксираше строго определена цел и Терие изпита странното чувство, че тази цел е той, негова милост, самият Терие. Миниатюрните ноздрички наред лицето се издуваха като напъпил цвят. Или, по-точно – като чашките на ония дребни насекомоядни растения, дето ги отглеждаха в ботаническата градина на краля. Също като тях ноздрите засмукваха зловещо. На Терие му се стори, че детето го гледа чрез ноздрите си, че го гледа остро и изпитателно, по-проницателно, отколкото с очи, а с носа си поглъща нещо, което излъчва той, Терие, което не можеше да се потисне или прикрие... Мъничето без мирис го обдушваше безсрамно – ето каква бе работата! Изучаваше го с носа си! Изведнъж мъжът усети как сам той вони – на пот и оцет, на

кисело зеле и отдавна непрани дрехи. Почувствува се грозен и разголен, сякаш някой тайно го наблюдаваше. Струваше му се, че го обдушват през кожата, та чак до гълбините на душата му. Най-нежните чувства, най-долните помисли се разголваха пред това алчно носле, което все още не бе станало истински нос, а бе само едно дребосъче, едно непрестанно сбръчквашо се, издуващо се и трепкащо органче с две дупки. Тръпки побиха Терие. Испита погнуса. На свой ред сбърчи нос, сякаш помириса нещо гадно, с което не искаше да си има вземане-даване. Отлетя мисълта за домашно огнище, за потомство от собствена плът и кръв. Разсея се сантименталната идилия със син, баща и ухаеща майка. Разкъса се воалът от мисли за уют, с който във фантазията си бе обгърнал детето и себе си: на коленете му лежеше чуждо, студено създание, едно враждебно същество и ако по характер не бе сдържан, богобоязлив и разсъдлив, в порива си на отврата би изхвърлил детето, както се отпъжда отровен паяк.

Терие се изправи рязко и постави кошницата на масата. Трябваше да се отърве от това чудо по възможност най-бързо, по възможност веднага, по възможност начаса.

И тъкмо в този миг пеленачето ревна. То сви очи, разтвори червената си паст и нададе такъв пронизителен вой, че кръвта на Терие се смръзна в жилите му. С изпъната ръка заклати кошницата отдалече и закрепя „люлии-лю“, за да го накара да млъкне, но то запищя още покресливо, лицето му посиня, сякаш ще се пръсне.

„Да се пръждосва! – помисли си Терие – Тутакси да се пръждосва този... – Искаше да каже «този дявол», но се сепна и възпря. – Да се пръждосва това изчадие, това отвратително отроче!“ Но къде? В енорията знаеше десетина дойки и още толкова приюти за сираци, но всички те се намираха прекалено близо, почти под носа му, а това нещо тук трябваше да се пръждоса възможно по-далеч, толкова далеч, че да не го чува, толкова далеч, че да не му го подхвърлят час по час пред вратата, ако е възможно – в друга енория, по-добре на отвъдния бряг, най-добре extra muros², в предградието Сент Антоан, това е то! Там му е мястото на тоз писклив обесник, далеч на изток, отвъд Бастилията, където нощем заключват портите.

Преподобният запретна расо, грабна кънтящата кошница, изхвърча навън и хукна из плетеницата от тесни улички към Сент Антоан, нагоре по Сена, все на изток, извън града, далеч-далеч нагоре по улица

2. Отвъд градската стена, извън града (лат.). – Б. пр.

„Шарон“, та чак до края ѝ. Знаеше, че близо до манастира „Мадлен дьо Тренел“ живее някоя си мадам Гайар, която взема храненията на всякаква възраст и от всякакъв сой, стига да ѝ се плаща. Остави все още вряскащия вързоп, предплати за година и побягна обратно към града, а щом пристигна в манастира, хвърли одеждите си като нещо скверно, изми се от глава до пети, пъкна се в леглото, прекръсти се многократно, моли се дълго и най-подир заспа облекчен.

4

За мадам Гайар – макар да нямаше още тридесет – животът бе приключил. Външно изглеждаше уж на годините си и все пак дважди, трижди, стократно по-стара – все едно мумия на девойка; вътрешно обаче тя бе отдавна мъртва. Като дете баща ѝ я бе цапардосал с машата по челото точно над носа и оттогава бе загубила обонянието си и всякакво чувство за човешка топлота или студенина – въобще всякаква страст. С този единствен удар нежността и погнусата, радостта и отчаянието ѝ бяха станали еднакво чужди. Тя не изпита нищо, когато по-късно легна до мъж и също така нищо, когато раждаше децата си. Тя не тъжеше за тия, дете измираха, и не се радваше на ония, дете оцеляваха. Когато мъжът ѝ я биеше, тя не трепваше, а когато той умря от холера в болницата „Божи дом“, не изпита облекчение, Единствените две усещания, които познаваше, бяха лекото умопомрачение, когато веднъж в месеца я хващаше мигрената, и лекото просветление, когато мигрената стихнеше. Иначе тази приживе мъртва жена не изпитваше нищо друго.

От друга страна – или тъкмо поради пълната липса на емоционалност, – мадам Гайар притежаваше безпощадно чувство за ред и справедливост. Тя нямаше предпочитания към нито едно от поверените ѝ деца и не ошетяваше никое. Три пъти на ден раздаваше храна и нито троха повече. Три пъти на ден повиваше пеленачетата, и то само до годинка. Който след втория си рожден ден пълнеше гащи, без предупреждение получаваше плесница и едно ядене по-малко. От парите за издръжката изразходваше точно половината за питомците си, точно толкова скътаваше и за себе си. В по-охолни времена не се опитваше да трупа печалба, но и в трудни не отпускаше нито су допълнително, дори да ставаше въпрос за живот и смърт. Иначе сделката губеше смисъл за нея. Тя се нуждаеше от пари. Беше ги изчислила до последно су. Искеше да си осигури рента за старини, а и да ѝ остане нещо отгоре, че да си позволи лукса

да умре в дома си, а не в болницата „Божи дом“, както мъжът ѝ. Самата му смърт не я трогна. Но се ужаси от публичната, съвместната смърт на стотици чужди помежду си люде. Тя искаше да си осигури частна, интимна смърт и затова ѝ бе необходима горницата от издръжката. Наистина имаше зими, когато от двете дузини невръстни питомци измираха три или четири. С това число обаче тя далеч превъзхождаше своите конкурентки, а да не говорим за големите държавни или църковни приюти, където смъртността възлизаше на девет от десет. Но и попълнението си го биваше – ежегодно Париж фабрикуваше десет хиляди подхвърлени деца, копелета и сирачета. Така че щетите се компенсираха.

За малкия Грьонуй приютът на мадам Гайар бе истинска благодат. Вероятно той не би оцелял никъде другаде. Ала тук, при тази жена с бедна душевност, момчето процъфтяваше. Бе жилив по природа. Такъв като него, надживял собственото си раждане в сметта, лесно не се затриваше от белия свят. Дни наред можеше да яде воднисти супи, изкарваше с най-разреденото мляко, понасяше най-гнилия зеленчук и най-развалено месо. В детството си прекара и дребна шарка, и дизентерия, и лещенка, и холера, оцеля след падане в дълбокия шест метра кладенец, както и след попарване на гърдите с вряла вода. Наистина, останаха белези, кратери, струпеи. Окуца с единия крак и започна да го влачи, но всеки път оставаше жив. Беше устойчив като резистентна бактерия, невзискателен като кърлеж, спотаил се на дърво и преживяващ от капчица кръв, плякосана преди години. За тялото си имаше минимална нужда от храна и дрехи. За душата си нямаше нужда от нищо. Закрила, подкрепя, нежност, обич – или както се наричат всички тези неща, от които детето уж имало нужда – бяха ненужни за детето Грьонуй. Нещо повече: струва ми се, че още отначало самият той ги бе превърнал в излишни за себе си с цел да оцелее. Плачът след раждането му, плачът изпод тезгяха, с който напомни за себе си и изпрати майка си на гилотината, не бе инстинктивен плач за съчувствие и любов. Това бе претеглен, почти можем да кажем – зряло претеглен плач, с който новороденото се бе обявило против любовта и все пак за живота. При дадените обстоятелства той, животът, бе възможен само без нея, любовта, и ако детето бе поискало и двете неща, несъмнено щеше да загине бързо. Ако все пак тогава бе избрало предоставената му втора възможност: да мълчи и да тръгне по краткия път от раждането до смъртта, без да използва заобиколката през живота, то би спестило на света – а и на себе си – куп нещастия. Ала за да се оттеглиш скромно от живота, ти е необходима поне минимална доза приветливост, а такава Грьонуй не притежаваше. По

рождение си беше грозилище. Обяви се за живота от твърдоглавие и чиста злоба.

Естествено, той не взе решението така, както възрастният взема решение, защото, за да избере една от няколко възможности, възрастният използва и разум, и опит. Грьонуй реши въпроса вегетативно: колкото хвърленото зърно фасул може да реши дали да покълне, или не.

Или пък като она кърлеж на дървото, комуто животът не предлага нищо друго освен едно безкрайно зимуване. Отвратителното кърлежче, което свива на топче оловно-сиво-то си телце, за да заеме в природата възможно най-малко място; което има гладка, но дебела кожица, за да не излъчва от себе си нищо, за да не издиша нищо. Кърлежът, който нарочно се свива на невзрачна топчица, за да не го забележи никой и да не го смачка. Сляп, глух и ням, свит в себе си, самотният кърлеж се спотайва на своето дърво и само души, с години души, на левги надушва кръвта на скитащите животни, които никога не ще стигне със собствени сили. Кърлежът би могъл да се спусне от дървото. Би могъл да падне в горската шума, да попълзи с шестте си крачета няколко милиметра, да се свре под някое листо и там да умре – и сам Господ няма да знае кой би жалил за него. Ала кърлежът – упорит, opak и противен – си остава на дървото, продължава да живее и да чака. Да чака, докато чистата случайност не изпрати направо под клонака капката кръв в образа на някое животно. И тогава паразитът се отказва от въздържанието, спуска се и пада, вкопчава се, дълбае и се впира в чуждата плът...

Ей такъв кърлеж бе и детето Грьонуй. Свито в черупката си, то изчакваше по-добри времена. На света не даваше нищо освен изпражненията си, ни усмивка, ни вик, ни блясък в очите, нито дори някаква собствена миризма. Всяка друга жена би отблъснала това чудовищно отроче. Но не и мадам Гайар. Та нали тя не можеше да помирише, че то не помирише, а и не очакваше някакъв душевен порив от негова страна, защото собствената ѝ душа бе запечатана като с восък.

За разлика от нея обаче останалите храненичета веднага усетиха какъв е Грьонуй. Още от първия ден новакът им се чинеше злокобен. Те отбягваха сандъка, където спеше той, и се сгушваха по нарове, сякаш в помещението бе станало по-студено. Понякога по-малките изплакваша нощем; струваше им се, че става течение. Други сънуваха, че нещо ги души. Веднъж по-големите се наговориха да му видят сметката. Затрупаха главата му с парцали, завивки и слама, а най-отгоре наредиха тухли. Когато на идната заран мадам Гайар го измъкна изпод камарата, Грьонуй бе и смазан, и сплескан, и син, ала не и мъртъв. Децата

направиха още няколко опита – но всеу! Да го удушат направо, което бе най-сигурният начин – с голи ръце да стиснат гръкляна или да му запушат носа и устата, – малчуганите не посмяха. Те просто не искаха да го докосват. Гнусяха се от него като от тлъст паяк, който не смееш да смачкаш с ръка.

Като поотрасна, те се отказаха от покушенията си. Чисто и просто бяха разбрали, че той не може да бъде унищожен. Вместо това страняха от него, отдръпваха се от пътя му, побягваха, непрестанно се пазеха от допира с него. Не го мразеха, не го ревнуваха, не му завиждаха за залька. За подобни чувства домът Гайар не даваше и най-малък повод. Тях просто ги смущаваше неговото присъствие. Не можеха да го помиришат. Бояха се от него.

5

Погледнато обективно обаче, Грьонуй не притежаваше нищо, което да внушава страх. Поотрасна, ала не стана ни едър, ни силен, е, наистина остана си грозноват, но не чак толкова, че да плаши хората. Не бе агресивен, не бе опак, не бе коварен, не бе арогантен. Обичаше да страни. Интелигентността му бе всичко друго, но не и страшна. Едва на три години се изправи на крака, първата дума произнесе на четири и тя бе „риби“, която в миг на внезапна възбуда прозвуча от устата му като ехо, сякаш в дъното на улица „Шарон“ се появи продавач на риба, предлагащ на висок глас стоката си. Следващите думи бяха „мушкато“, „козя кошара“, „карфиол“ и „Даклорьор“ – името на едно градинарче от близкия метох „Дъщери на кръста“, което от време на време вършеше по-грубата и най-грубата работа у мадам Гайар и бе известно с това, че през живота си още не бе се къпало. С глаголи, прилагателни и паразитни думи Грьонуй не си служеше. Наред с „да“ и „не“ – които впрочем изговори твърде късно – ползуваше само съществителни, всъщност, само имената на конкретни предмети, растения, животни и хора, и то единствено в случаите, когато тези предмети, растения, животни и хора внезапно го изненадваха с миризмата си.

Веднъж, както си седеше върху наредените букви цепеници, изпукващи сегиз-тогиз от топлика на мартенското слънце, той за пръв път изговори думата „дърва“. Стотици пъти преди това бе виждал дърва и стотици пъти бе слушал името им. Когато зиме го пращаха за дърва, той знаеше за какво става въпрос. Ала предметът „дърво“ никога не бе

му се сторил достатъчно интересен, за да си даде труд да изговори думата. Това се случи едва в оня мартенски ден, когато седеше върху камарата. Цепениците бяха наредени като пейка покрай южната страна на сайванта, заслонени от полегата стряха. От най-горните редове се носеше сладкият мирис на дим, от по-долните – лъхът на горски мъх, а чамовата стена на сайванта разливаше в топлината сълзящото ухание на смола.

Опрял гръб о стената, притворил очи, Грьонуй седеше с опнати крака върху камарата и не шугваше. Нищо не виждаше и не чуваше, нищо не усещаше. Само приемаше уханието на дървата, което се надигаше околоръст и се сбираше под покрива като под похлупак. Той пиеше тази миризма, опиваше се от нея, импрегнираше с нея и най-малката пора на душата си, сам той се превръщаше в дървесина, лежеше върху камарата като дървена кукла, като някакъв Пинокио, като мъртвец, докато след някое време, може би след час, изгърголи думата „дърва“. Избълва думата така, сякаш бе задръстен с дърва чак до уши, сякаш дървата бяха заседнали в гърлото му, сякаш коремът, гръклянът, носът бяха претъпкани с тях. И това го избави, спаси го малко преди величественото присъствие на дървата, тяхното ухание да го задуши. Сбра сили, плъзна се надолу по камарата и се заклатушка сякаш на дървени нозе. Още дни наред продължи да живее под магията на уханното си преживяване и щом споменът за него се надигнеше в душата му с особена сила, той промърморваше под нос думата „дърва“, „дърва“, „дърва“ като някакво заклинание.

Тъй Грьонуй се учеше да говори. Със словата, които не означаваха ухаещ предмет, т.е. с абстрактни понятия – предимно от етично и морално естество, – той срещаше най-големи затруднения. Не можеше да ги запомни, бъркаше ги и дори когато възмъжа, пак ги ползуваше с неохота и често погрешно: право, съвест, Бог, радост, отговорност, смирение, благодарност и т.н. – това, което трябваше да бъде изразено с тях, беше и си остана забулено в мъгла.

От друга страна пък, обикновеният език скоро стана оскъден, за да изрази ония понятия, които бе натрупал в съзнанието си като обонятелни. Не след дълго започна да възприема мириса на дървесината не като нещо общо, а като дървесни сортове – кленово дърво, дъбово дърво, брястово дърво, крушово дърво, чам, старо, младо, гнило, плесенясало, покрито с мъх дърво, делеше го дори на цепеници, трески и тресчици. Различаваше ги тъй ясно по миризмата като отделни предмети, докато другите хора не биха ги различили и с око. Същото важеше и за други неща. Тъй както бялата напитка, която мадам Гайар всяка Божа утрин

поднасяше на питомците си, носеше едно-единствено име „мляко“, а според възприятията на Грьонуй то всяка сутрин имаше различен вкус и мирис в зависимост от това колко е топло, от коя крава е доено, какво е яла кравата, колко каймак са му сипали в паницата и т.н. тъй както димът – тази смесица от стотици преливащи се нюанси,менящи се всяка минута, не, всяка секунда, и сливащи се в едно цяло, – както димът от огъня притежаваше едно-единствено име „дим“... тъй както земя, гледка, въздух, изпълнени на всяка стъпка, при всяко вдишване с различен мирис, което им придаваше нова самоличност, но все пак ги означаваша само с три тромави думи – цялата тази гротескна диспропорция между богатството на възприемания с обонянието свят и бедността на изразните средства караше хлапето, Грьонуй да се съмнява в смисъла на езика и то прибягваше до него само в случаите, когато контактът с другите хора бе неизбежен.

На шест години бе изучил с обонянието си цялата околност. В дома на мадам Гайар нямаше предмет, по северната улица „Шарон“ нямаше кътче, човек, камък, дърво, храст или стобор, нямаше местенце, което той да не познаваше и разпознаваше по мирис или да не запечатваше здраво в паметта си неговата моментна неповторимост. Бе натрупал десетки, стотици, милиони специфични миризми и боравеше с тях така умело, така свободно, че не само си спомняше за тях, щом ги усетеше, а и щом си спомнеше за тях, ги усещаше реално; да, дори стигна по-далеч: свързваше ги във фантазията си в нови комбинации и така създаде в себе си нови миризми, които не съществуваха в действителния свят. Все едно притежаваше богат речник на миризми, който му даваше възможност да образува произволен брой обонятелни изречения, и то на възраст, когато неговите връстници едва-едва скалъпваха с мъчително налетите им като през фуния думи първите си традиционни изречения за описание на околния свят. Най-точно дарованието му можеше да се сравни с това на някой музикален вундеркинд, който умееше да разчита азбуката на отделните тонове в мелодиите и хармониите и сам композираше нови мелодии и хармонии, естествено, с тази разлика, че азбуката на миризмите бе несравнимо по-богата и по-диференцирана от тази на тоновете и с още една разлика: че творческата дейност на вундеркинда Грьонуй протичаше само в душата му и не можеше да се възприеме от никой друг освен от самия него.

Колкото порастваше, толкова по се затваряше в себе си. Най-обичаше да скита из северното предградие Сент Антоан, из зеленчуковите градини, лозята и поляните. Понякога не се прибираще вечер, изчезваше

с дни. Полагаемото се възпитание с пръчка понасяше, без да дава израз на болката. Домашният арест, лишаването от храна, трудът за назидание не можеха да променят поведението му. Спорадичното посещение за година и половина на енорийското училище към „Нотр Дам дьо Бон Секур“ остана без видим резултат. Научи буквите, да пише името си и нищо повече. Учителят му го обяви за слабоумен.

На мадам Гайар обаче направи впечатление, че той притежава някои качества и способности, които ѝ се сториха странни, да не речем свръхестествени: например, че детският страх от тъмнината и нощта му бяха съвършено чужди. По всяко време можеше да го изпрати да донесе нещо от зимника или пък в непрогледна нощ да го изпроводи до сайванта за дърва, докато другите деца не се решаваха да тръгнат дори с фенер. Той вървеше в тъмното, ала никога не бъркаше пътя и мигом донасяше поръчаното, без да стори погрешна стъпка, без да се препъне или събори нещо. Още по-забележително обаче бе умението му – както установи мадам Гайар, – че той виждаше през хартия, плат, дърво, та дори през дебели зидове и затворени врати. Знаеше колко и кои питомци се намират в спалнята, без да влиза там. Знаеше, че в зелката се е сгушила гъсеница, още преди да я разрежат. А веднъж бе скрила парите си така, че сама не знаеше къде ги е дянала (тя често сменяше скривалищата им). Грьонуй, без да се колебае нито за секунда, посочи мястото зад камината и – виж ти! – парите бяха там. Дори и в бъдещето можеше да вижда, щом като известяваше визитата на някоя персона далеч преди тя да се е появила, или пък предсказваше надигашата се буря, без да има нито едно облаче на небето. Всъщност, той виждаше всичко това – гъсеницата в зелката, парите зад камината, хората зад стените и през няколко улици – не с очите си, а го надушваше с все по-острия си и чувствителен нюх, та дори оня удар с машата да не бе повредил обонянието на мадам Гайар, такова нещо дори и насън не би ѝ хрумнало. Слабоумно или не, тя бе уверена, че момчето има две лица. А тъй като смяташе, че двуличниците вещаят гибел и смърт, тя започна да се плаши от него. Ала още по-страшна, направо непоносима ѝ бе мисълта, че съжителствува под един покрив с човек, дето има дарбата да вижда през стени и греди грижливо скътаните пари, и щом откри тази ужасяваща способност у Грьонуй, потърси начин да се отърве от него, така че ѝ дойде добре дошло, когато по същото време – Грьонуй бе на осем години – манастирът „Сен Мери“ безпричинно прекрати издръжката му. Мадам не опита да им напомня. От благоприличие изчака седмица и когато дължимата сума все пак не пристигна, хвана момчето за ръка и го

отведе в града.

На улица „Мортелъори“, недалеч от реката, тя познаваше един кожар на име Гримал, прословут с интереса си към млада работна ръка, но не като редовни чираци и калфи, а като евтини роби. Та нали в занаята имаше така опасни за живота манипулации – остъргване на кожи от разложилото се месо, смесване на отровни каши за щавене и багрене, приготвяне на ецващи дъбилни смеси – и всеки съзнаващ отговорността си майстор не хабеше за тях обучените кадри, а безработната сбирщина, скитниците или пък тъкмо такива безпризорни деца, за които при злополука нямаше кой да повдигне въпрос. Естествено, мадам Гайар съзнаваше, че с поред здравия разум Грьонуй няма шанс да оцелее в дъбилнята на Гримал. Ала тя не беше жена, която да му мисли много-много. Бе изпълнила дълга си. Задълженията ѝ бяха приключили. Какво щеше да стане с питомника ѝ по-нататък – не я засягаше. Ако оцелее – добре, ако пукне – пак добре, важното е всичко да е законно. И така, тя взе от господин Гримал документ, че е предала детето, а от своя страна даде разписка, че за услугата е получила дължимите петнадесет франка и пое обратно към дома си на улица „Шарон“. Не чувствуваше ни най-малко угризение на съвестта. Напротив, смяташе, че е постъпила не само законно, но и справедливо, защото прехраната на едно дете, за което никой не плаща, бе неминуемо за сметка на останалите деца, та дори и за нейна сметка, пък и като нищо можеше да застраши бъдещето на другите деца, та дори и нейното, тоест собствената ѝ, уютната ѝ, интимната ѝ смърт – единственото нещо, което си бе пожелала от този живот.

Тъй като на това място ние се разделяме с мадам Гайар и няма да я срещнем в по-нататъшното ни повествование, нека с няколко реда опишем свършека на нейните дни. Макар да бе умряла духовно още като дете, за свое нещастие мадам доживя до дълбоки старини. В лето господне хиляда седемстотин осемдесет и второ, почти седемдесетгодишна, тя изостави занаята си, както бе възнамерявала, осигури си рента, настани се в собствена къщичка и зачака смъртта. Ала смъртта не идваше и не идваше. Вместо нея дойде нещо друго, което ни един човек по света не би могъл да предвиди и което още не се бе случвало във Франция, а именно – революцията, тоест едно светкавично преобразуване на всички обществени, морални и трансцендентни отношения. Първоначално революцията не оказа никакво влияние върху личната съдба на мадам Гайар. Но изведнъж – бе вече към осемдесетте – се разчу, че този, който ѝ изплащаше рентата, е трябвало да емигрира, че са иззели имотите му, които пък спечелил на търг някакъв фабрикант на панталони.

Известно време изглеждаше, че и този поврат няма да се окаже фатален за мадам Гайар, защото фабрикантът продължи да ѝ изплаща редовно рентата. Ала дойде ден, когато вместо в звонк започна да получава парите си във вид на печатани хартийки и това бе началото на материалния ѝ срив.

След около две години рентата вече не стигаше дори за дърва. Мадам се видя принудена да продаде къщурката, и то на смешно ниска цена, защото заедно с нея изведнъж се появиха хиляди люде, които трябваше да продават къщите си. И в замяна мадам отново получи тези глупави хартийки, които след още две години нямаха вече никаква стойност и през 1797, почти деветдесетгодишна, тя загуби цялото си състояние, трупащо с непосилен труд, кажи-речи, цял век, и се нанесе в едно мебелирано стайче на улица „Кокий“. И едва тук, с десет, дори двадесетгодишно закъснение, я споходи смъртта, и то във вид на мъчителен тумор, който пипна мадам за гръкляна и първоначално ѝ отне апетита, а после и гласа, така че, когато я откараха в болницата „Божи дом“, тя не бе в състояние да предяви претенциите си. Там я отведоха в същата оная зала, претъпкана със стотици смъртно болни, където някога бе умрял и мъжът ѝ, пъхнаха я в общо легло с други пет съвършено непознати старици, където, плътно притисната, пролежа цели три седмици и публично предаде Богу дух. После я зашиха в чувал и заедно с петдесет други трупа я метнаха в ранни зори на тартата и под слабия звън на една камбанка я откараха в новооткритото гробище „Клармар“, на левга от града, и я изсипаха в общия гроб, за да почива под дебелия пласт негасена вар во веки веков.

Това стана през 1799 година. За щастие, когато в оная ден на 1747 мадам се прибра у дома и изостави хлапето Грьонуй – както и нашата история, – не можеше да подозира каква съдба я очаква. Иначе щеше да загуби вярата си в справедливостта, а с това – и единствения понятиен за нея смисъл на живота.

6

Още с първия поглед, който хвърли към господин Гримал – не, още с първата глътка въздух, която вдъхна от неговата аура, – Грьонуй усети, че този мъж е в състояние да го пребие до смърт за най-дребно неподчинение. Гримал слагаше живота на едни везни с работата, която можеше да се извърши, и измерваше смисъла му само чрез ползата,

която сам определяше. И така, Грьонуй подвиваше опашка като псе, без опит да възроптае. За един ден Грьонуй затвори в душата си цялата енергия на своята упоритост и твърдоглавие – като в черупка – и по примера на она кърлеж ги използваше единствено, за да преживее предстоящия ледников период: жилав, непридирчив, невзачен, с мъничка, ала добре скътана искрица за живот. Бе образец на смирение, невзискателност, работоспособност, не възразяваше и се задоволяваше с всякаква храна. Вечер позволяваше безропотно да го затварят в дървената барака, лепната до работилницата, където държаха инструментите и осолените сурови кожи. Спеше на голата утъпкана земя. Денем работеше до мрак, зиме – по осем, лете – по четиринадесет, петнадесет, шестнадесет часа: остъргваше месото от умопомрачително вонящите кожи, киснеше ги, пърлеше ги, мажеше ги с негасена вар, ецваше ги, тепаше ги, натриваше ги със стипца, цепеше съчки, белеше кори от бреза и тис, а после слизаше в изпълнените с разяждащи изпарения дъбилни шахти и по заповед на калфите налагаше ред кожи, ред кори, ръсеше стрити шикалки, а най-подир покриваше ужасяващата клада с тисови клони и пръст. След години ѝ трябваше пак да я разрови и да измъкне мумифицираната мърша от тоя гроб вече във вид на щавена лицева кожа.

Ако не заравяше или не отравяше кожи, мъкнеше вода. С месеци мъкнеше вода долу от реката, винаги с по две ведра, стотици ведра на ден, защото занаятът си искаше огромни количества – било за миене, било за киснене, пране или багрене. С месеци по тялото му не се виждаше сухо местенце. Вечер мокрите му дрехи капеха, кожата му бе студена, лигава и прогизнала като гюдерия.

След година на по-скоро скотско, отколкото човешко съществуване Грьонуй се зарази от синя пъпка – болест, от която се страхуваше всеки кожар, защото обикновено имаше фатален край. Гримал го бе отписал и вече се озърташе за ново попълнение – впрочем не без съжаление, защото никога не бе имал по-непридирчив и по-продуктивен работник от този Грьонуй. Противно на всяко очакване обаче Грьонуй надмогна болестта. От грамадните като циреи черни пъпки зад ушите, по врата и бузите останаха белези, които го обезобразиха и огрозиха до немай-къде. Ала му остана и още нещо – имунитетът срещу синята пъпка. Какво неопценимо предимство! Тъй че отсега нататък можеше да остъргва с разранени и разкъравени ръце и най-червясалите кожи, без да се излага на опасност от повторна зараза. Това го отличаваше не само от калфите и чираците, но и от потенциални конкуренти. И понеже вече не можеше да бъде лесно заменен, нарасна стойността на неговия труд, а с

нея – и стойността на неговия живот. Сега вече не трябваше да спи на голата земя, а му разрешиха да си скове нар, да го застеле със слама и да притежава собствена завивка. Нощем не го залостваха в бараката. Дажбата му се увеличи. Гримал вече не го третираше като какво да е животно, а като полезно домашно животно.

Когато навърши дванадесет години, Гримал му позволи да почива в неделя след пладне, а когато навърши тринадесет – да излиза през седмицата по час-два след работа и да прави каквото си ще. Беше победил, щом бе оживял, а освен това притежаваше грам свобода – тя беше достатъчна, за да продължи да живее. Зимата бе отминала. Кърлежът Грьонуй се размърда отново. Започна да души наоколо и усети утринния въздух. Обзе го ловна страст. Пред него се разкри световната метрополия на миризмите – Париж.

7

Беше като в царството на лудите. Дори само близките квартали Сен Жак дьо ла Бушри и Сент Йосташ вече бяха истински лудници. В пресечките на улиците „Сен Дени“ и „Сен Мартен“ хората живееха така нагъсто, оградите се притискаха така плътно и се извисяваха пет-шест етаж навъзбог, че затулваха небето, а въздухът долу висеше неподвижен като във влажни канали, колосан сякаш от миризми. Смесваха се миризми от хора и животни, изпарения от ястия и болести, от вода и камък, от пепел и кожа, от сапун и топъл хляб, от варени в оцет яйца, от фиде и лъскан месинг, от градински чай и бира, от сълзи и лой, блажна или суха слама. Хиляди, стотици хиляди миризми образуваха невидима каша, която пълнеше гърлата на улчките, рядко преливаше над покривите, но и никога не се слягаше на земята. Живущите там вече не усещаха нищо странно – та нали кашата бе произлязла от тях и лека-полека се бе просмукала в тях, тя бе въздухът, който дишаха и от който живееха, тя приличаше на дълго носена топла дреха, чийто мирис вече не улавяш и кожата ти не я усеща. Ала носът на Грьонуй ловеше всичко все едно за пръв път в живота му. Той не възприемаше тази смесица като някаква съвкупност, а аналитично я разчленяваше на микроскопични части и частици. Острото му обоняние разплиташе валмото от изпарения и смрад до отделните нишки на основните миризми, неподлежащи повече на разграждане. Доставяше му неизказано удоволствие да разприда и заприда тези нишки.

Често спираше, облягаше се о някой зид или се спотайваше в тъмен ъгъл, примижаваше, поотваряше уста, издуваше ноздри и застиваше като хищна риба в мътните, лениви води на дълбока река. А щом най-сетне полъхът на въздуха игриво му подхвърлеше крайчеца на нежна ухана на нишка, той я захапваше и повече не я изпускаше. Тогава вдишваше единствено тая миризма, стискаше я здраво, вдъхваше я дълбоко и я съхраняваше в душата си за вечни времена. Това можеше да бъде отколле позната миризма или пък неин вариант, но можеше да бъде и съвършено непозната миризма, миризма, която едва имаше или изобщо нямаше прилика с всичко онова, което бе срещал досега, още по-малко пък виждал: мирис на гладена коприна, може би мирис на чай от машерка, мирис на парче брокат, извезан със сърма, мирис на коркова тапа от бутилка с рядко срещано вино, мирис на гребен от коруба на костенурка. Подир такива непознати миризми вървеше Грьонуй, преследваше ги със страстта и търпението на вдичар и ги трупаше в паметта си.

Когато се наситеше на гъстата каша от уличките, потърсваше някое по-проветриво място, където миризмите не бяха така плътни, където се смесваха с вятъра и се разгръщаха почти като парфюм: на площада пред Халите, където миризмите от деня продължаваха живота си и вечер, невидими, ала тъй ясни, сякаш търговците още шареха насам-натам из тълпата, сякаш още бяха тук кошниците, натъпкани със зеленчук и яйца, бъчвите, пълни с вино и оцет, чувалите – с подправки, картофи, брашно, сандъците – с пирони и винтове, сергиите с месо, масите, накамарени с платове, съдини, подметки и всички тези стотици други неща, продавани денем... цялата суетня до най-малки подробности витаеше във въздуха, който тя бе оставила подире си. Грьонуй виждаше целия пазар чрез обонянието си, ако може така да се каже. С носа си той го възприемаше поточно, отколкото други с очите си, защото го възприемаше впоследствие и поради това – по по-висш начин: като есенция, като екстракт от нещо преминало, непохабен от обичайните атрибути на настоящето, когато тук цари шумотевица, крясък и противната човешка гмеж.

Или наминаваше към мястото, където бяха гилотинира-ли майка му – към площад „Грев“, който се вдаваше в реката като огромен изплезен език. Изтеглени на брега или завързани за колове, корабите почиваха и миришеха на въглища и пшеница, и сено, и влажен такелаж.

От запад, по пролома на реката през града, на широки талози доли-таше вятър, който донасяше уханието на угар, на поляните край Ньойи, на лесовете между Сен Жермен и Версай, на далечни градове като Руан или Кан³, понякога – дори на море. Морето ухаеше като издучо платно,

в което се сбират вода, сол и студено слънце. Мирисът му бе обикновен, на море, но същевременно – велик и неподражаем, така че Грьонуй не се решаваше да го разчлени на мирис от риба, от сол, вода, водорасли, свежест. Съхрани морския дъх като съвкупност, запамети го като ухана амалгама и се наслаждаваше на тоя букет от миризми. Морският дъх му харесваше толкова много, че му се щеше да го поема без други примеси и в такива количества, та чак да се опиеш; а когато по-късно научи колко е голямо морето и че дни наред можеш да пътуваш с кораб, без да видиш суша, то за него вече не съществуваше нищо по-приятно от представата, че седи в един такъв кораб високо горе в кош на най-предната мачта, и лети по безкрайното морско ухание, всъщност не ухание, а дихание, издихание, свършека на всички ухания и как от блаженство се стапя б този дъх. Ала дотам нямаше да се стигне никога, защото Грьонуй, който в момента стоеше на крайбрежния площад „Грев“ и вдишваше и издишваше само частица от морския полъх, гъделичкащ носа му, през живота си нямаше да види истинското море, безкрайния океан на запад и никога нямаше да се слее с неговото ухание.

За кратко време той изучи с обоняние квартала между „Сент Йосташ“ и „Отел дьо Вил“ до такива подробности, че можеше да се ориентира и в непрогледна нощ. И така, той разширяваше лобните си полета първоначално на запад, до предградието Сент Оноре. После нагоре по улица „Сент Антоан“ чак до Бастилията, а накрая – дори до отвъдния бряг на реката, до Сорбоната и аристократичното предградие Сен Жермен, През железните решетки на портите изтичаше мирис на тапицирани с кожа карети и на пудра от перуките на пажовете, а над високите зидове на парковете се промъкваше ароматът на жълтуга, рози и току-що подкастрен птичи дрян. Тук за пръв път Грьонуй позна парфюма в истинския смисъл на думата: както простата лавандулова и розова вода, която струеше по приемите от фонтаните, така и по-богатия и по-скъп аромат от мускус, портокал и тубероза, жълт нарцис, жасмин или канела, който вечер се носеше като тежък шлейф след екипажите. Тези ухания регистрираше по същия начин, по който регистрираше и профанските миризми: с любопитство, но без особен възторг. Откри, че предназначението на парфюмите е да омайват и привличат, и започна да разпознава качеството на отделните есенции в композицията. Но като съчетание те му се струваха грубовати и недоцялани, по-скоро безразборно смесени, отколкото композирани, и осъзна, че от същите съставки би

3. В Северозападна Франция, към Ламанша – Б. пр.

могъл да създава съвършено други благовония.

Много от тях вече познаваше от сергиите за цветя и подправки на пазара; други бяха нови за него и тъкмо тях отцеди от уханните смеси, за да ги съхрани безименни в паметта си: амбра, цибет, пачули, санталово дърво, бергамот, ветивер, опопонакс, бензое, хмел, боброва мас...

Грьонуй не проявяваше избирателност. Все още не правеше разлика между добра или лоша миризма. Бе ненаситен. Целта на ловните му похождения се състоеше чисто и просто в обсебване на всичко, което светът предлагаше като миризма, а единственото условие бе тя да е нова. Миризмата на запотен кон означаваше за него точно толкова, колкото и нежният, тръпен дъх на напъпила роза, острата миризма на дървеница не бе по-различна от уханието на шпиковано телешко печено, което бликаше от господарските кухни. Всичко, всичко поглъщаше той и го всмукваше дълбоко в себе си. А и в синтезиращата кухня на обонятелната му фантазия, където непрестанно фабрикуваше нови композиции от миризми, все още не господствуваше никакъв естетически принцип. Това бяха само причудливи хрумвания, които съграждаше и пак разрушаваше като изобретателно дете, което си играе с кубчета, строи и събаря – без видим творчески принцип.

8

На първи септември 1753 година, годишнината от коронацията на краля, Париж устрои на Пон Роаял илюминация. Тя не бе толкова пищна, колкото илюминацията за венчавката му, нито колкото легендарната илюминация по случай рождението на престолонаследника, но все пак бе внушителна. По мачтите на корабите монтираха златни колела-слънца. „Огнените бикове“ бълваха в реката дъжд от пламтящи звезди. И докато навред с оглушителен пукот избухваха бомбички, а по паважа подскачаха гърмящи жабки, към небето се стрелкаха ракети и рисуваха бели лилии⁴ по черния небосклон. На моста и по кейовете от двата бряга на реката се бе стекла многохилядна тълпа, която съпровождаше спектакъла с възторжени възгласи като „Ах“, „Ох“ и „Браво“, та дори и „Да живее кралят“, макар той да се бе възкачил на трона преди цели тридесет и осем години, а популярността му отдавна да беше прехвърлила кулминационната си точка. Какво ли не прави фойерверкът!

Грьонуй немееше в сянката на Павийон дьо Флор, на десния бряг

4. Гербът на Бурбоните – Б. пр.

срещу Пон Роаял. Не мръдваше ръка, за да изръкопляска, не проследи с поглед ни една ракета. Бе дошъл, защото смяташе, че ще подуши нещо ново, ала скоро стана ясно, че илюминацията не предлага нищо мирисно. Всичко, що искреше, прашеше, пукаше и пишеше в разточително многообразие, оставяше подире си монотонна смесица от миризма на сяра, масло и селитра.

Вече се канеше да напусне това скучно празненство и да поеме покрай Лувъра към къщи, когато вятърът довя нещичко, нещо едва забележимо, едно зрънце ароматен атом, не, нещо още по-дребно, по-скоро предчувствие за аромат, отколкото действителност, но все пак силно предчувствие за нещо, немирисано до този ден. Той пак се лепна о зида, притвори очи и изду ноздри. Ароматът бе небивало нежен и фин, та Грьонуй не можеше да го задържи за дълго, непрестанно се изплъзваше от възприятието му, затулен от барутния дим на петардите, блокиран от изпаренията на човешките маси, раздробен и стрит от хилядите други изпарения на града. Но сетне внезапно долиташе наново, само пращинка сякаш, за да го вдъхне за миг като прекрасна недомлъвка... и пак изчезваше. Грьонуй страдаше. За пръв път от обида страдаше не само алчният му характер, а и сърцето му. Испита смътно предчувствие, че този аромат ще бъде ключът към подреждането на всички останали миризми, че човек не разбира нищо от ухания, ако не разбира това единствено ухание, че той, Грьонуй, ще пропилее живота си, ако не успее да го направи свое притежание. Трябваше да го притежава не заради самото притежание, а заради покоя на сърцето си.

Почти му прилоша от възбуда. Все още не бе установил посоката, от която идваше. Понякога интервалите, на които вятърът довяваше тази пращинка ухание, се точеха с минути и всеки път го обземаше панически страх, че го е загубил навеки. Най-сетне се почувствува спасен, с отчаяната надежда, че то иде отвъд реката, някъде откъм югоизток.

Отлепи се от зида на Павийон дьо Флор, гмурна се в тълпата и си запроправя път по моста. През крачка-две спираше, изправяше се на пръсти, за да души над хорските глави. От възбуда, първом не долавяше нищо, но после усети нещо, носът му улови аромата по-ясно и отпреди, разбра, че е на вярна следа, гмурна се отново, заора като къртица през тълпата от зяпачи и илюминатори, поднасящи час по час факли към фитилите на ракетите, пак загуби в лютивия барутен дим своята ароматна следа, изпадна в паника, запробива си път през тълпата, буташе се, блъскаше се, риеше, и след безконечни минути стигна отвъдния бряг, Отел дьо Майи, там, където улица „Сена“ излизаше на кея Малакес.

Тук спря, съсредоточи се и широко разтвори ноздри. И ето – хвана го. Пипна го здраво. Уханието се вееше като ешарп надолу по улицата, непогрешимо ясно, ала все тъй много нежно и много ефирно. Грьонуй почувствува как сърцето му лудо заби и биеше не от усилието да върви, а от възбудата и изнемогата в присъствието на това ухание. Опитваше да си припомни нещо, с което да го сравни, но отхвърляше всички сравнения. Ароматът притежаваше свежест, ала не свежестта на лимон или портокал, не свежестта на мира или канела, на мента или бреза, на камфор или борови иглици, не на майски дъжд или леден вятър, или изворна вода... същевременно притежаваше и топлота, ала не топлотата на бергамота, кипариса или мускуса, не като жасмин и нарцис, не като розов храст и като ирис... Този аромат бе смесица от двете, от ефирно и тежко, не, не смесица, а тяхното единство и същевременно нещо оскъдно и слабо, но все пак здраво и устойчиво, като къс лека, преливаща се коприна... не, не като коприна, а като мляко, подсладено с мед, в което се разтапя бисквита – но при най-добро желание сравнението не вървеше: мляко и коприна. Как непонятен беше този мирис, неописуем, несравним, просто не биваше да съществува. И въпреки това съществуваше във великолепната си самопонятност. С плахо тупкащо сърце Грьонуй вървеше подире му и усещаше, че не той следва уханието, а уханието го държи в плен и го тегли неудържимо към себе си.

Изкачваше се по улица „Сена“. Наоколо нямаше жив човек. Къщите пустееха тихи. Обитателите им празнуваха долу край реката при фойерверките. Не го смущаваше нито трескавата човешка миризма, нито лютивият барутен пушек. Както обикновено, улицата благоухаше на помя, изпражнения, плъхове, зеленчукови отпадъци. Нежен и осезаем, над тях обаче трептеше ешарпът, който направляваше Грьонуй. След няколко крачки високите огради погълнаха оскъдния светлик на нощното небе и Грьонуй закричи в непрогледен мрак. Нямаше защо да вижда. Уханието го водеше неотменно.

След петдесетина метра свърна вдясно по улица „Маре“ – още потъмна, широка не повече от четири лакътя. Странно, уханието не се засили много. То само се избистри и затова, заради все по-кристалната си бистрота, то придобиваше все по-властна притегателна сила. Грьонуй вече не се движеше по своя воля. На едно място уханието го дръпна рязко надясно, сякаш в зида на някаква къща. Откри нисък вход, водещ към задния двор. Като в просъница премина Грьонуй той вход, прекоси задния двор, възви край ъгъла и се озова във втори, по-малък двор, и дойде светлина: дворчето бе само няколко крачки широко и толкова дълго. От

зида косо се спускаше дървен навес. На маса под него бе залепена свещ. Едно девойче седеше до масата и чистеше кехлибарени сливи. Вземаше плодове от кошницата вляво, откъсваше дръжката, изваждаше с нож костилката и ги хвърляше в кофа. Трябва да бе към тринадесет-четиринадесетгодишно. Грьонуй спря. Мигом проумя кой е източникът на ухаанието, което бе доловил от левга разстояние, чак от другия бряг на реката: не този мръсен двор, нито пък сливите. Извор бе самото девойче.

За миг така се обърка, та наистина помисли, че през живота си не е виждал подобна красота. При това се виждаше само силуетът ѝ в гръб. И, естествено, помисли, че не е помиришвал нищо по-прекрасно в живота си. И защото вече познаваше човешките миризми, хиляди миризми на мъже, жени и деца, просто не можеше да проумее как някакво си човешко създание може да излъчва толкова изящна миризма. Обикновено хората миришеха или безинтересно, или отвратително. Децата – на блудкаво, мъжете – на урина, ферментирала пот и мандра, жените – на гранясала мас и развалена риба. Много банално и отблъскващо смърдяха хората... И се случи така, че за пръв път в живота Грьонуй не повярва на своя си нос и трябваше да прибегне за услуга до очите си, за да се увери, че не се лъже. Объркването на сетивата му, естествено, не продължи дълго. Всъщност, трая само миг, в който се увери оптически, че не се е излъгал, и тозчас безрезервно се отдаде на обонятелните си възприятия. Ето, подуши, че тя е човек, усети потта под мишниците ѝ, мазнината по косите ѝ, миризмата на риба под полата ѝ – всичко това той вдъхваше с огромна наслада. Потта ѝ ухаеше на свеж морски бриз, мастта по косите ѝ ухаеше сладко на бадемово масло, срамните ѝ части – като букет от водни лилии, кожата ѝ – като цвят от кайсия... и от всички тези съставки се получаваше един парфюм – така богат, така балансиран, така омаен, че всичко, което досега Грьонуй бе възприемал като парфюм, всичко, което бе сътворил в душата си като мирисни детински къщи от кубчета, изведнъж му се стори чиста безсмислица. Стотици хиляди миризми загубиха стойността си пред това единствено ухаение. То се превърна във *висшия принцип*, по чието подобие трябваше да се подреждат останалите. То бе самото съвършенство.

Грьонуй осъзна, че ако това ухаение не стане негова собственост, животът му ще изгуби всякакъв смисъл. Трябваше да го изучи до най-малки подробности, до последното нежно разчленение, за него не бе достатъчен само комплексният спомен. Искаше да отпечата като с щемпел върху черната си душа този апотеозен парфюм, да го изследва с филигранна точност и отсега насетне да мисли, живее и мирише само чрез

вътрешната структура на тази омагьосваща формула.

Бавно наближи девойката и спря под навеса на крачка зад нея. Тя не го усети.

Бе червенокоса, в сива рокля без ръкави. Ослепително се белееха ръцете ѝ, а дланите жълтееха от сока на срязаните сливи. Грьонуй се приведе към нея и засмука уханието ѝ вече без примеси, тъй както струеше от тила, от косите, от деколтето, и го остави да се влива в душата му като богат ветреца. Никога не бе му било тъй хубаво. Ала на девойката ѝ стана хладно.

Тя не виждаше Грьонуй. Но я обзе странна тревога, побиха я тръпки, каквито те полазват, когато неочаквано в душата ти възкръсне стар, отлежал страх. Усети хлад по гърба си, сякаш някой бе отворил врата на огромна студена изба. Остави ножа, сгъна ръце пред гърди и се изви.

Момичето се вцепени от ужас, така че той имаше достатъчно време да склочи пръсти около гърлото му. Клетата не нададе вик, не помръдна, не понечи да се защити. Той от своя страна не я поглеждаше. Не виждаше нежното ѝ, посипано с лунички лице, червените устни, искрящо зелените очи, защото самият той мижеше, докато я душеше, и единствената му грижа бе да не изпусне и най-малката подробност от нейното ухание.

Когато тя издъхна, той я положи на земята сред костилките, раздра роклята и уханието ѝ го плисна като порой, заля го с ароматните си вълни. Грьонуй клекна до нея и прокара широко разтворени ноздри навред по кожата ѝ от корема към гърдите до врата, лицето и косите и обратно към слабините, към окосения триъгълник, по бедрата и белите нозе. Той я вдъхваше от глава до пети, събираше последните останки от нейното ухание, полепнало по брадата, пъпа, в свивката на лакътя.

Когато уханието завехна, той постоя клекнал до нея, за да се съсредоточи, защото бе препълнен с него. Не искаше да разлее нито грам. Първом трябваше да затвори херметически вътрешните си шлюзи. После се изправи и духна свещта.

В това време някои от празнуващите бяха започнали да се разотиват и вече изкачваха улица „Сена“ с песни и крясъци „Да живее кралят!“ . Грьонуй се измъкна в мрак, ориентирайки се с носа си, мина по улица „Пти Огюстен“, успоредно на улица „Сена“, и излезе на реката. Малко по-късно откриха мъртвата. Вдигна се олелия. Запалиха факли. Пристигна жандармерия. Грьонуй отдавна вече бе на отвъдния бряг.

През тази нощ бараката му се стори палат, твърдият нар – божествено ложе. Що е щастие, досега Грьонуй не бе изпитвал. Познаваше

най-много няколко състояния на смъртно доволство. Сега обаче трепереше от щастие и от блаженство не можеше да склопи очи. Струваше му се, че се ражда повторно, не, не повторно, а първица, защото досега бе съществувал само като скот, в най-мъглява представа за самия себе си. Струваше му се, че днешният ден му е донесъл най-сетне прозрение кой е той в действителност: гений, нищо друго освен гений; че животът му придобива смисъл, цел и висше предопределение: да революционизира, нищо друго, освен да революционизира света на уханията; че на тази земя единствен той притежава всички средства: изискан нос, феноменална памет и най-важното – отпечатаното като с щемпел ухание на момичето от улица „Маре“, в което като във вълшебна формула се включваше всичко за създаването на висше благовоние, на велик парфюм: нежност, сила, трайност, многообразие и ужасна, неустойима красота. Бе намерил компаса за бъдния си живот. И както всички гениални чудовища, на които някое външно събитие прокарва прав път в спиралата на душевния им хаос, така и Грьонуй не се отклони от предопределението на своята съдба, смятайки, че я е открил. Едва сега му стана ясно защо се бе вкопчил в живота тъй здраво и злобно: защото е трябвало да стане създател на ухания. И не какъв да е. А най-великият парфюмерист на всички времена.

Още същата нощ той преброди – първом наяве, после насън – необятното поле с развалини от спомени. Той прегледа милионите и милионни строителни кубчета от миризми и ги приведе в систематичен ред: доброто – при доброто, лошото – при лошото, финото – при финото, грубото – при грубото, зловонието – при зловонието, амброзията – при амброзията. През следващата седмица този ред ставаше все по-строен и по-строен, каталогът от ухания – все по-пълнен и по-диференциран, йерархията – все по-ясна. Вече бе в състояние да издигне първите си обмислени здания от миризми: къщи, зидове, стълбища, кули, изби, стаи, тайни покои... една ежедневно разширяваща се, ежедневно разкрасяваща се и все по-съвършено изграждаща се вътрешна крепост на най-великолепните парфюмни композиции.

Че началото на това великолепие бе положено чрез смърт – ако изобщо го съзнаваше, – му бе напълно безразлично. Той повече не си спомняше образа на момичето от улица „Маре“ – ни лицето, ни тялото. От нея бе съхранил най-доброто и го бе превърнал в свое притежание: принципа на нейното ухание.

По онова време в Париж имаше цяла дузина парфюмеристи. Шестима живееха на десния бряг, шестима – на левия, а един – точно по средата или, още по-точно – на Понт-о-Шанж, който свързваше десния бряг с остров Сите. Този мост бе застроен от двете страни с четириетажни огради, тъй гъсто една до друга, че минувачът не можеше да зърне отникъде реката, а пък хората си бяха втълпили, че това е нормална, солидна и отгоре на всичко – извънредно елегантна улица. И действително, Понт-о-Шанж минаваше за един от най-изисканите търговски адреси в града. Тук се намираха най-реномираните магазини, тук бяха златарите, резбарите на махагон, най-добрите перукери и майстори на чанти, производителите на най-фино бельо и чорапи, майстори на рамки, търговци на ботуши за езда, майстори на златни копчета и еполети, както и лихварите. Тук се намираха също магазинът и домът на парфюмериста и майстор-ръкавичаря Джузепе Балдини. Над витрината му бе опънат разкошен, лакиран в зелено балдахин, до него висеше гербът на Балдини, целият от злато: златен флакон, в който бе втъкнат букет от златни цветя, а на входа бе постлан червен килим, чийто медальон представляваше повторно герба, изтъкан от златна сърма. Отвориш ли вратата, звънваха персийски камбанки, а от клоновете на две сребърни птици-рибар потичаше вода с дъх на виолетки, която се събираше в позлатено блюдо отново с формата на неговия герб.

Зад тезгяха от светъл чемшир стоеше като статуя самият Балдини, възстар, с напудрена сребриста перука, в син сюртук, обточен със злато. Облак от тоалетна вода „Франджипани“, с която се пръскаше всяка божка утрин, го обгръщаше едва ли не видимо и изтласкваше личността му в мъгляви далнини. В своята застиналост старецът изглеждаше като инвентар от собствения си магазин. Ала само камбанките да звъннеха и от клоновете на рибарите да шурнеше водата с дъх на виолетки – което не се случваше чак толкова често – у него се появяваше живец, вкаменената статуя хлътваше в себе си, смаляваше се и с поклон на всяка стъпка се изнасяше иззад тезгяха с такава скорост, че облакът „Франджипани“ едва смогваше да го следва. После поканваше клиента да седне, за да му представи избраните си благовония и белила.

От тях Балдини имаше с хиляди. Асортиментът му се простираше от всякакви етерични и цветочни масла, тинктури, екстракти, секретни, балсами, смоли и какви ли не препарати в суха, течна или твърда форма,

през различните помади, пасти, пудри, сапуни, ароматизиращи торбички, тоалетни води, брилянтини, помади за мустаци, капки против брадавици и разкрасителни пластири, та чак до есенции за баня, лосиони, амоняк за свестяване, тоалетни оцети и безброй истински парфюми. Ала Балдини не се задоволяваше с тези класически средства за поддържане на красотата. Амбицията му бе да събира в магазина всичко, що притежава някакъв аромат или служи по някакъв начин за създаване на аромати. И така редом с благовонните бонбони, благовонните свещи и фитили се мъдреха всякакви подправки: от анасоново семе до кора от канела, сиропи, ликьори и плодови напитки, вина от Кипър, Малага и Коринт, различни сортове мед, кафе, чай, сушени и захаросани плодове, смокини, бонбони, шоколади, сладки кестени, та дори туршии от люти чушлета, краставички и лук, както и маринована риба тон. И отново парфюмирани червен восък и хартия за писма, дъхащо на роза любовно мастило, капки от испанска муха, папки от шагренова кожа, перодръжки от светло санталово дърво, кутийки и ковчезета от кедър, гърненца и блюда за цветчета, кандилници от месинг, бурканчета и флакончета от кристал с шлайфани запушалки от кехлибар, парфюмирани ръкавици и носни кърпички, натъпкани с цвят от индийско орехче игленици, напоени с мускус тапети, които можеха да ароматизират стаите в продължение на сто години.

Естествено, за всички, тези стоки нямаше място в помпозния магазин с лице към улицата, тоест към моста, а понеже липсваше изба, за склад служеха не само кухненското хранилище, горните два етажа от къщата, но и всички помещения в партера, гледащи към реката. По тази причина в дома на Балдини цареше неописуем хаос от миризми. Колкото по-високо бе качеството на отделните стоки – защото Балдини купуваше само най-високо качество, – толкова по-непоносимо бе мирисното им съзвучие: подобно оркестър от сто музиканта, където всеки свири фортисимо различна мелодия. Балдини и служителите му бяха притъпели към този хаос също като застаряващите диригенти, които тъй и тъй оглушават, а и съпругата му, която обитаваше третия стаж и ожесточено го бранеше от попълзновение-то на складовите помещения, не намираще нищо обезпокоително в безбройните миризми. Но другояче стоеше въпросът с клиента, който за пръв път прекрачваше магазина на Балдини. Владеещата смесица от миризми го цапардосваше като юмрук в лицето и според телосложението му или го екзалтираще, или го упояваше, но във всеки случай така объркваше сетивата му, че клетият не помнеше защо е дошъл. Лакеи забравяха какво им е поръчано. Мастити

господа губеха ума и дума. А някои дами получаваха полуистеричен, полуклаустрофобен пристъп, изпадаха в несвят и се съвземаха само с помощта на амоняк, камфоров спирт или най-силно масло от карамфил.

При тези обстоятелства не бе чудно, че персийските камбанки над вратата в магазина на Балдини звънваха все по-рядко и също толкова рядко от клюновете на сребърните птици потичаше ароматна вода.

10

– Шение! – извика Балдини иззад тезгяха, където от часове стърчеше като истукан, с вперен във вратата поглед. – Сложете си перуката!

И ето че измежду буретата със зехтин и накачените бутове байонска шунка се измуши Шение, калфата на Балдини, малко по-млад от господаря си, но все пак старец, и пристъпи в по-изисканата част на магазина. Измъкна перуката от джоба на сюртука си и я нахлузи.

– Излизате ли, господин Балдини?

– Не. Ще се оттегля за няколко часа в кабинета. Абсолютно забранявам да ме безпокоят.

– О, разбирам! Ще композирате нов парфюм. Балдини: Точно така. За да парфюмирам шагреновата кожа на граф Верамон. Той иска нещо съвършено ново. Искане като... като... Ако не се лъжа, това, което искаше, се наричаше май „Амур и Психея“, на оня... на оня невежа от улица „Сент Андре дез Ар“, онзи... онзи...

Шение: Пелисие.

Балдини: А, да – Пелисие. Вярно, че така му беше името. „Амур и Психея“ на Пелисие. Вие познавате ли парфюма?

Шение: Да, да. Ами да. Носи се навред. Може да се надуши на път и под път. Но ако питате мен – нищо особено. В никакъв случай не може да се мери с това, което ще композирате вие, господин Балдини.

Балдини: Естествено.

Шение: Този „Амур и Психея“ е ужасно просташки парфюм.

Балдини: Просташки ли?

Шение: Ужасно. Както всичко на Пелисие. Струва ми се, че в него има лимоново масло.

Балдини: Тъй ли? И какво още?

Шение: Есенция от портокалов цвят може би. И може би тинктура от розмарин. Но не мога да кажа със сигурност.

Балдини: Не ме интересува.

Шение: Разбира се.

Балдини: Действително не ме интересува какво е наблъскал вътре некадърникът Пелисие. Никога не ще се повлияя от него.

Шение: Прав сте, господине.

Балдини: Както вече ви е известно, аз никога не се влияя. Аз разработвам свои парфюми.

Шение: Зная, господине.

Балдини: Аз сам им давам живот.

Шение: Да, зная.

Балдини: За граф Верамон възнамерявам да създам такова нещо, че да предизвика фурор.

Шение: Убеден съм, господине.

Балдини: Поемете магазина. Имам нужда от спокойствие. Не ме занимавайте с нищо, Шение.

И с тези думи бавно се потътри към горния етаж, където се намираще кабинетът му – прегърбен, да, почти като пребит.

Шение зае позиция зад тезгяха, изпъчи се точно тъй, както допреди малко се пъчеше господарят му, и вторачи поглед във вратата. Знаеше прекрасно какво ще се случи през следващите часове: в магазина – нищо, а горе, в кабинета – обичайната катастрофа. Балдини щеше да съблече синия си, напоен с „Франджипани“ сюртук, щеше да седне зад писалището и да зачака вдъхновение свише. Ала вдъхновението нямаше да го споходи. Щеше да се запъти към шкафа със стотиците флакони за проба и да забърка нещо напосоки. Сместа щеше да е несполучлива. Щеше да заругае, да отвори широко прозореца и да я излее в реката. Щеше да опита нещо друго, но и от него нямаше да излезе нищо. После щеше да се разкрещи, да буйствува и накрая да захлипа във вече упоиващо умирисаната стая. Вечерта към седем щеше да слезе злощастен и разтреперан и щеше да проплаче: „Шение, вече нямам нос за тази работа, не мога да родя парфюма, не мога да приготвя шагрена за графа, загубен съм, отвътре съм мъртъв, искам да умра, моля ви, Шение, помогнете ми да умра!“. Шение щеше да предложи да отскочи до Пелисие за флакон „Амур и Психея“, Балдини щеше да се съгласи, при условие, че никой няма да узнае за позора. Шение щеше да се закълне, а през нощта тайно щяха да обработят кожата на граф Верамон с чуждия парфюм. Така щеше да стане, не иначе, и на Шение му се дощя целият този театър вече да е свършил. Балдини вече не бе велик парфюмерист. Да, навремето, на младини, преди три-четири десетилетия, той създаде „Розата на юга“ и „Галантният букет на Балдини“ – два наистина велики парфюма,

на които дължеше състоянието си. Но сега остаря, изчерпа се, вече не вникваше нито в новия вкус на хората, нито в тенденциите на времето и ако все пак някога се случеше да скалъпи нов парфюм, той бе демоден, не се харчеше, година по-късно – десеторно разреден – се разпродаваше на дребно като добавка в ароматизираната вода за фонтани. „Жалко за него – помисли си Шение и провери в огледалото как му стои перуката. – жалко за стария Балдини; жалко за хубавия магазин, защото ще го съсипе; жалко за мен, защото, когато го съсипе, аз ще съм прекалено стар, за да го поема...“

11

Наистина Джузепе Балдини бе свалил ухаещия си сюртук, но само по стар навик. Одеколонът „Франджипани“ отдавна вече не му пречеше при опитите, от десетилетия го носеше навред със себе си и вече не го усещаше. И вратата на кабинета заключи, и спокойствие си измоли, ала не седна зад писалището, за да се вглъбява и чака вдъхновение свише, защото знаеше по-добре от Шение, че такова няма да го споходи – всъщност, и никога не бе го спохождало. Вярно, че остаря и се изчерпа, че вече не е велик парфюмерист, ала той знаеше, че и никога в живота си не е бил такъв. „Розата на юга“ бе наследил от баща си, а рецептата за „Галантният букет на Балдини“ бе откупил от един генуезец, пътуващ търговец на подправки. Останалите му парфюми бяха всеизвестни смеси. Никога не бе изнамирал нищо. Не бе откривател. Бе старателен бъркач на приемливи миризми – като готвач, който с рутина и добри рецепти предлага сполучлива кухня, но не е измислял свое ястие. Целия този цирк с лаборатория, експерименти, вдъхновение, придаване на тайнственост Балдини беше предприел, защото това бе неотменна част от професионалния облик на всеки майстор-парфюмерист и ръкавичар. Парфюмеристът е наполовина алхимик-чудотворец – така ѝ се искаше на публиката, така да бъде! Че изкуството му всъщност е занаят като всеки друг, си знаеше само той и се гордееше. Не искаше да става откривател. Всяко откритие му се струваше подозрително, защото винаги означава разчупване на правила. Въобще нямаше намерение да измисля нов парфюм за граф Верамон. И вечерта нямаше да остави Шение да го придума за „Амур и Психея“ на Пелисие. Вече се бе снабдил с него. Ей го там – върху писалището пред прозореца, във флакончето с шлифована запушалка. Бе го купил още преди няколко дни. То се знае – не лично. Та

можеше ли да ходи лично при Пелисие и да купува парфюм! Разбира се – чрез посредник, пък той – чрез друг посредник. Защото Балдини не възнамеряваше просто да напарфюмира шагреновата кожа – за тази цел нищожното количество не би стигнало. Той възнамеряваше да извърши нещо далеч по-долно – искаше да го изкопира.

Впрочем това не бе забранено. Бе само ужасно непочтено. Да копираш тайно парфюм на конкурент и да го продаваш с твое име, страшно бе непочтено. Но още по-непочтено бе да се оставиш да те спипат, ето защо Шение не биваше да знае. Тъй като Шение бе бърбир.

Ах, колко лошо, че такъв порядъчен човек се вижда принуден да свърне по криви пътеки! Колко лошо, че по толкова жалък начин трябва да опетниш най-драгоценното – честта си! Ала какво да се прави? Все пак граф Верамон бе клиент, който Балдини не биваше да изпуска за нищо на света. И бездруго нямаше друг клиент. Отново трябваше да тича подир клиентелата си и да кръстосва улиците със сандъче на гърди, както в началото на двадесетте години, когато започваше кариерата си. Бог знае как ще свързва двата края, ако той, Джузепе Балдини, собственик на най-големия парижки магазин за благоухания, с най-блестящо положение, вземе да обикаля домовете с куфарче в ръка. Тази перспектива не му се нравеше, защото отдавна бе прехвърлил шестдесетте и мразеше да чака в студени предверия, да предлага на стари маркизи стоцветен одеколон и тоалетен оцет „Четиримата разбойници“ или да ги придумва да опитат балсама против мигрена. Отгоре на всичко в тези предверия се явяваше отвратителна конкуренция. Тук бе онова парвеню Бруе от улица „Дофин“, който твърдеше за себе си, че притежава най-богатата гама от помади; или Калто от улица „Мокоңсей“, който се бе домогнал до поста главен доставчик на контеса Д'Артоа; или пък същият този Антоан Пелисие от улица „Сент Андре дез Ар“, за когото никога не знаеше какво ще му щукне, който всеки сезон лансираше нов парфюм и цял свят лудуваше по него.

Такъв един парфюм на Пелисие бе в състояние да разбунди целия пазар. Ако дадена година на мода бе одеколон „Унгария“ и Балдини се запасеше съответно с лавандула, бергамот и розмарин, за да задоволи търсенето, то Пелисие излизаше с „Дъх на мускус“ – ултратежък парфюм с анимална нотка. Изведнъж всеки започваше да ухае на животно и на Балдини не оставаше нищо друго, освен да преработи розмарина в лосион за коса, а лавандулата да натъпче в торбички за ароматизиране на шкафове. Поръчваше ли за идната година съответните количества мускус, цибет и боброва мас, на Пелисие му хрумваше композицията

„Горско цвете“, което тутакси предизвикваше фурор. Докопаше ли най-сетне състава на „Горско цвете“ – било чрез нескончаеми опити нощем или чрез порядъчни суми за подкуп, Пелисие хвърляше коз с „Турски нощи“ или „Лисабонски дъх“, или „Дворцов букет“, или дявол знае още какво. Във всеки случай този човек с необуздания си творчески порив представляваше опасност за всички от занаята. Щеше им се да се върне непреклонната строгост на правата на гилдията. Мечтаеха за най-драконовски мерки срещу този самоюда, срещу този инфлационер на парфюми. Заслужаваше да му отнемат разрешителното, да му лепнат тлъста забрана... и изобщо този лаик първо трябваше да се образова. Защото този ми ти Пелисие не бе правоспособен майстор-парфюмерист и ръкавичар! Баща му бе нищо и никакъв оцетопроизводител, а самият Пелисие бе също оцетар – нищо повече. И само защото като оцетар имаше право да борави със спиртни напитки, можа да нахълта в лоното на истинските парфюмеристи и да се разбесува като пор в кокошарник. Че защо всеки сезон нов парфюм? Необходимо ли е? Преди публиката се задоволяваше с вода от виолетки и обикновен цветочен букет, който се променяха веднъж на десет години, и то незначително. Хилядолетия наред хората се задоволявали само с тамян, мира, няколко балсама, масла и сушени билки. Дори след като се научиха да дестилираш с колби и аламбици, да изтръгват с пара уханното съдържание на билки, цветя и дървесина под формата на етерични масла, да го изтискват с дъбови преси от семена, ядки и черупки или да го извличат с грижливо прецедени мазнини от цветовете, броят на благоуханията си остана все още скромен. По това време фигура като Пелисие не можеше да просъществува, защото за направата на най-простата помада се изискваха способности, за каквито този оцетар само можеше да мечтае. Трябваше да умееш не само да дестилираш, трябваше да си едновременно лечител и аптекар, алхимик и занаятчия, търговец, хуманист и градинар. Трябваше да правиш разлика между надбъбречната лой на овен и младо говедо, между теменужката „Виктория“ и пармската. Трябваше да владееш латински. Трябваше да знаеш кога се бере хелиотропът и кога цъфти мушкатото, и че цветът на жасмина губи уханието с изгрева на слънцето. От тези неща, естествено, Пелисие нямаше понятие. Вероятно никога не бе напуснал Париж и през живота си не бе виждал разцъфнал жасмин. Да не говорим дали имаше представа за сизифовия труд, необходим да се изцеди от милиони жасминови цветчета зрънце конкрета или няколко капки есанс абсолю. Вероятно познаваше единствено нея, познаваше жасмина само като тъмнокафява течност, заключена в сейфа редом с

други флакончета, от които забъркваше модерните си парфюми. Не, фигура като този поразник Пелисие не можеше да просъществува в добрите стари времена на занаята. За тази цел му липсваше всичко: характер, образование, скромност и чувство за йерархия. Парфюмерийните си успехи той дължеше единствено на откритието, направено преди двеста години от Маурициус Франджипани – италианец впрочем! – състоящо се в това, че благовонните вещества са разтворими във винен спирт. Като размесил ароматните си прахчета с алкохол и по този начин прехвърлил уханието им в течността, Франджипани освободил благовоние от материята, вдъхнал му душа, открил го като чисто благовоние, накратко: създал парфюма. Какво дело! Какво епохално откритие! Сравнимо единствено с най-великите завоевания на човешкия род, като създаването на писмеността от асирийците, на геометрията – от Евклид, на философията – от Платон, превръщането на гроздето във вино – от гърците! Наистина прометеовско дело!

И на, както всички велики дела на духа, които хвърлят не само светлина, но сянка, носят на хората не само благоденствия, но и мъка и ядове, така за жалост и прекрасното откритие на Франджипани имаше лоши последствия: защото сега – тъй като човекът се научи да приковава духа на цветя и билки, дървесина, смоли и животински секрети в тинктури, да го затваря в шишенца – изкуството да се парфюмира се изпълняваше все повече из пръстите на малцината универсални специалисти и разни шарлатани злоупотребяваха с него, стига да имаха що-годе добро обоняние като тоя скункс Пелисие. Без да го е еня как е възникнало чудесното съдържание на шишенцата му, той просто следваше прищевките на обонянието си и комбинираше както му щукнеше в момента или пък както пожелаеше публиката.

Сигурно този тридесет и пет годишен нехранимайко Пелисие вече притежаваше по-голямо състояние, отколкото той, Балдини, бе натрупал след три поколения къртовски труд. Имането на Пелисие се множеше с всеки изминал ден, докато неговото, на Балдини, се топеше с всеки изминал ден. Подобно нещо преди не можеше да се случи. Виден занаятчия и вещь търговец да се бори за съществуването си – това стана възможно едва от няколко десетилетия! Откак навред и във всички браншове избухна тая трескава страст към нововъведения, този безогледен устрем към деятелност, този бяс за експерименти, тази мания за величие в търговията, транспорта и в науките.

Или безумието по скоростите. Кому са нужни тия нови пътища, дето ги ровят навсякъде, ами тия мостове? Кому? Предимство ли е, че

можеш да вземеш разстоянието до Лион само за седмица? Кого интересува това? Кому е от полза? Или пък тия пътешествия през океана: да префучиш до Америка само за месец – като че ли хората цели хилядолетия не бяха си живели добре без този континент! Че какво търси цивилизованият човек в девствените дебри на индианеца или на негъра? Та чак до Лапландия стигнаха, там някъде на север, във вечния сняг, дето живеят диваци, хранещи се със сурова риба. И още един континент разправят, че открили – някъде в Южно море, където си бил от време оно. И за какво е тази лудост? Защото и другите го вършили: испанците, проклетите англичани, дръзките холандци, с които после ще се сдaвим, а това човек не може да си го позволи. Най-малко триста хиляди ливри, ама от нашите данъци, струва поне един боен кораб, а бива потопен за пет минути с един-единствен топовен изстрел – и хайде, сбогом навеки! Напоследък господин финансовият министър иска десетък върху всички приходи. Дори да не го плащаш, пак е пагубно, защото вече целият духовен живот върви към провала. Нещастieto на човек се крие в това, че не иска да си седи мирно и тихо в стаята, там, където му е мястото. Тъй казва Паскал. Ала Паскал е бил велик човек, Франджипани на духа, майстор в занаята, а подобни днес не се търсят. Днес се четат подстрекателни книги от хугеноти и англичани. Или се пишат трактати и набедени научни многотомници, в които поставят всичко под съмнение. Вече нищо не било вярно, сега изведнъж всичко било не тъй, ами иначе. Напоследък пък заразправяха, че в чашата вода се въдели дребни животинки, ама не се виждали с просто око; че сифилисът бил обикновена болест, а не Божие наказание; че Господ не бил създал света за седем дни, а за милиони години – ако изобщо го е създал той; че диваците били хора като нас; че сме възпитавали погрешно децата си; че Земята вече не била кръгла, а сплескана като тиква – сякаш има някакво значение! Във всяка една област всичко се поставя под въпрос, човърка се, изследва се, обдушва се, експериментира се. Вече не е достатъчно да се каже кое как е – сега всичко трябва да се доказва, най-добре със свидетели и с цифри, и с какви ли не смешни опити. Тези ми ти там дидровци, д'аламберовци, волтеровци, русовци и Бог знае кои още волнодумни драскачи – сред тях дори духовници и господа благородници! – та те действително успяха да пренесат върху цялото общество личното си перфидно безпокойство, чистата си страст към недоволство и неспособността за удовлетворение от нищо по света, накратко: безграничния хаос, царящ в главите им.

Където и да погледнеш, цари напрежение. Хората четат книги –

дори жените. Кюрета киснат в кафе-шантаните. А когато понякога полицията се намеси и тикне някой от тия глашатаи в затвора, тогава издателите надават вой и започват да връчват петиция подир петиция, а висшестоящи дами и господа пускат в ход влиянието си, докато не го освободят след седмица-две или го пуснат да забегне в чужбина, откъдето продължава да памфлетничи безнаказано. В салоните бръщолевят само за траектории на комети и за експедиции, за силата на лоста и за Нютон, за строежи на канали, за кръвообращение и за диаметъра на земното кълбо.

Дори кралят позволи да му покажат някаква модна нелепица, нещо като изкуствена буря на име електричество: пред очите на целия двор един мъж започнал да трие по някаква бутилка, заизскачали искри и Негово величество – така донесе мълвата – бил направо поразен. Невъобразимо бе неговият прадядо – истински великият Людовик, при чието благословено царуване Балдини бе имал щастието да живее дълги години – да изтърпи пред погледа си тази смехотворна демонстрация! Ала такъв бе духът на новото време и всичко щеше да свърши зле.

Щом вече безсрамно и по най-нагъл начин можеше да се поставя под съмнение авторитетът на майката-църква; щом за създадената от Бога монархия и за святата персона на краля се говореше само като за два варианта на един и същ пост от цял списък управленчески форми, които могли да се избират кой както му щукне; щом най-подир се стигна дотам – ама как стана така! – да обявят за ненужен самия Бог, всемогъщия, най-височайшия, и най-сериозно да твърдят, че редът, благонравие и щастието по земята били мислими без него, че зависели единствено от вродената моралност и разума на самия човек... о, Боже, Боже – то няма защо да се чудим защо светът се обръща с главата надолу, защо нравите се разпускат, а човечеството принизява до себе си Божия съд на този, когото отрече. Зле ще свърши всичко. Голямата комета от 1681, на която се присмяха, че не била нищо друго, освен рояк звезди, беше комай предупредителен знак от Бога, предвещаващ – сега вече се знаеше! – столетие на разруха, разложение, на духовно, политическо и религиозно тресавище – създадено от самото човечество, където самото то щеше да затъне с време, където щяха да цъфтят единствено вонящи блатни цветя като този хамелеон Пелисие!

Озарен от полегатите лъчи на захождащото слънце, старецът Балдини стоеше до прозореца и с враждебен поглед оглеждаше реката. Там долу под него изскачаха гемии и бавно се плъзваха на запад към Пон Ньоф и кейовете пред галериите на Лувъра. Ни една не пътуваше срещу

течението, а поемаха по ръкава отвъд острова. Оттук изтичаше всичко: и празните, и натоварените кораби, рибарските лодки и плоскодънните ладии, мътнокафявата и златно набраздената вода, всичко изтичаше, плавно, широко и неудържимо. А щом сведеше поглед право надолу покрай зидовете на къщата, му се струваше, че водните струи ще всмучат и ще отнесат основите на моста, и от това му се завиваше свят.

Бе направил грешка, че купи къща на мост, а грешката бе двойна, че я избра от западната му страна. Така очите му постоянно виждаха изтичащата река и като че ли сам той, къщата и имането му, събирано десетилетия, изтичаха като тая река, а бе твърде стар и немощен, за да се противопостави на това мощно течение. Понякога, когато имаше работа на левия бряг, в квартала около Сорбоната или в Сен Сюлпис, не минаваше през острова и Пон Сен Мишел, а избираше обиколния път през Пон Ньоф, защото този мост не бе застроен. Тогава се облягаше на източния парапет и поглеждаше нагоре по реката, за да зърне поне веднъж как всичко тече към него; да блаженствува няколко мига в представата, че животът му променя руслото си, че търговията процъфтява, семейството му благоденствува, че жените летят към него, че състоянието му – вместо да се стапя – се множи ли, множи.

Ала когато леко вдигнеше взор, зърваше на няколкостотин метра собствената си къща, тъпичка и височка, кацнала на Понт-о-Шанж, съзираше прозорците на кабинета си на първия етаж и виждаше сам себе си как стои до прозореца, как оглежда реката и как наблюдава изтичащата вода – както сега. С това красивият сън отлиташе и Балдини, застанал на Пон Ньоф, се отвърщаше по-съкрушен отпреди. Съкрушен както сега, когато се отдръпна от прозореца, отправи се към писалището и седна в креслото.

12

Пред него стоеше флаконът с парфюма на Пелисие. Слънчевите лъчи играеха в златистокафявата, бистрата, кристално бистрата течност. Съвсем невинна наглед, с цвят на светъл чай, а наред с четирите пети алкохол съдържаше и онази пета тайнствена смес, която разбунваше целия град. Тази петинка пък съдържаше три или тридесет различни вещества, намиращи се в строго обемно съотношение – единствено сред безброй възможните. Това бе душата на парфюма – доколкото можете да се говори за душа у парфюм, производство на този бездушен

спекулант Пелисие – и си заслужаваше да издириш структурата ѝ.

Балдини изсекна внимателно нос и спусна жалузите на прозорците, понеже пряката светлина увреждаше всяко благоухание и всяка по-фина концентрация. Извади от чекмеджето на писалището снежнобяла дантелена кърпичка и я разгърна. С леко завъртане на запушалката отвори флакона. При това държеше главата си отметната назад и стискаше с пръсти носа, тъй като за нищо на света не биваше да получи прибързана представа направо от шишето. Парфюм трябва да се мирише в разгърнато, във въздушно състояние, никога в концентрирано. Балдини поръси няколко капки върху кърпичката, повя я във въздуха, за да се изпари алкохолът, и едва тогава я поднесе към носа си. С три къси поривисти вдъхвания смръкна уханието като енфие, издиша го веднага и си повя с ръка; още веднъж смръкна в троен ритъм, а накрая пое издълбоко дъх и го заизпуска на бавни пресекулки, сякаш го плъзгаше по дълга полегата стълба. Хвърли кърпичката върху масата и се облегна назад в креслото.

Парфюмът бе отвратително добър. Този жалък Пелисие за нещастие бе кадърен. Голям майстор – нека Бог чуе жалбите ми – па макар и неук. Как му се щеше на Балдини „Амур и Психея“ да е негова рожба! Ни следа от ординерност. Парфюм с абсолютно класическа завършеност и хармония. И въпреки това омайно непознат. Бе свеж, но не сладникав. Притежаваше дълбочина, прекрасна, трайна, сладна, тъмнокафява дълбочина без претрупаност или прекомерна пищност.

Балдини се изправи едва ли не страхопочитателно и пак поднесе кърпичката към носа си.

– Чудесно, чудесно... – промърмори той и задуши алчно – има ведър характер, галовен е, прилича на мелодия, мигом приповдига настроението... Глупости, какво ти настроение! – И ядно запрати кърпичката върху масата, обърна се и отиде в най-далечния ъгъл на стаята, сякаш засрамен от собственото си въдушевление.

Смешно! Да се впусне в подобни венцехваления! „Като мелодия. Вятър. Прекрасен. Добро настроение.“ Тинтири-минтири! Детски щуротии. Моментно впечатление. Стара грешка. Въпрос на темперамент. Вероятно – италианско наследство. Не бързай с преценката, докато пробваш! Това е правило номер едно, драги ми Балдини, стара ми овнешка главо! Мириши, щом като миришеш, а отсъждай, след като си помирисал! „Амур и Психея“ не е лош парфюм. Напротив, прилична стока. Умело скалъпена майстория. Да не река: ослепителна майстория. Че какво друго освен заслепяваща майстория можеш да очакваш от тип като Пелисие? Естествено, че обесник като него няма да изфабрикува

какъв да е парфюм. Този пройдоха заслепява с висш майсторлък, заблуждава сетивата със съвършена хармония, вълк в овча кожа за класическото парфюмерийство, с една дума: чудовище с талант. А това е полошо от профански претенции.

Ала ти, Балдини, не се оставяй да те подведат! Ти само за миг бе изненадан от първото впечатление на тази дяволия. Но знае ли човек как ще мирише тя след час, когато ще се изпарят летливите ѝ субстанции и ще остане само същността? Или пък довечера, когато ще се възприемат онези тежки, тъмни компоненти, които сега се спотайват под приятните цветочни воали като в сумрак? Изчакай малко, Балдини!

Правило номер две гласи: парфюмът живее във времето – притежава и младост, и зрялост, и старост. Щом през трите стадия излъчва ухаението си по един и същи начин, едва тогава може да се приеме за сполучлив. Та колко често се е случвало на наша милост да приготви смес, която при първа проба мирише свежо, след малко – на гнили плодове, а най-подир – отвратително, на чист цибет, защото си превишил дозата му. Внимателно с цибета! Капчица повече предизвиква катастрофа. Познат източник на грешки. Кой знае – може Пелисие да е сложил повечко цибет! Може би до вечерта от претенциозния му „Амур и Психея“ да остане само дъх на котешка пикня. Ще видим.

Ще подушим. Тъй както острата секира разсича пъна на трески, така и нашият нос ще раздробява парфюма до най-малки подробности. Тогава ще установим, че вълшебното на вид ухаение е създадено по утъпкан, всеизвестен път. Ние – Балдини, парфюмерист – ще разкрием машинациите на оцетаря Пелисие. Ще снемем маската от мутрата му и ще докажем на парвенюто на какво е способен старият занаят. До косъм ще изкопираме модния му парфюм. Изпод нашите ръце ще излезе така добре изкопиран, тъй ще го пресъздадем, че и хрътката Пелисие няма да го различи от собственото си творение. Не! Това няма да ни задоволи! Ние ще го подобрим! Ще докажем, че има дефекти, ще ги отстраним и по този начин ще му натрием носа: ти си профан, Пелисие! Ти си само един миризлив пор! Ти си едно парвеню в парфюмерийния занаят и нищо повече!

А сега на работа, Балдини! Изострай нос и действуй без сантименталност! Разнищи парфюма по всички правила на изкуството! До вечерта да си открил формулата!

И той се хвърли към писалището, измъкна хартия, мастило и чиста кърпичка, подреди всичко и се залови да анализира. Това ставаше по следния начин: прекарваше напоената с парфюм кърпичка под носа си и

опитваше да улови в уханият облак подире и една или друга съставка, без обаче да я изолира от общото звучене. С изпружена ръка задържаеше кърпичката далеч встрани, нахвърляше бързо името на току-що отгатнатия компонент, прекарваше я пак под носа си, докопваше следващия фрагмент и т.н.

13

Работи два часа без прекъсване. И все по-трескави ставаха движенията му, все по-припряно скрибуцането на перото, все по-обилни дози парфюм, с които ръсеше кърпичката и я поднасяше към носа си.

Едва ли разпознаваше вече нещо – отдавна бе упоен от етеричните субстанции, които вдиваше, и престана да различава дори това, което без съмнение бе изолирал в началото на анализа. Съзнаваше, че е безпредметно да продължава. Никога няма да разшифрова композицията на този ново-моден парфюм, днес вече – и дума да не става, ала и утре – когато носят му отпочине (ако Бог пожелае). Никога няма да усвои техниката на анализиращото мирисане. Да разлагаш едно ухание на съставните му части, за него бе златорно и досадно занимание; да разбиваш на отделни фрагменти нещо цяло, нещо добре или зле сглобено. Не го интересуваше. И не искаше да се занимава повече.

Но с онази стократно упражнявана грациозност ръката механично продължаваше да напоява дантелената кърпичка, да я отърсва и да я развява за миг пред лицето. И всеки път Балдини механично вдъхваше наситения с парфюм въздух, за да го издиша на порции по всички правила на изкуството. Докато от мъките го избави най-подир собственият му нос, защото лигавицата отече и го запуши като с восьчен тампон – старецът едва дишаше, камо ли да различава миризми. Сякаш тежка хрема запои носа му, а в ъгълчетата на очите се събраха сълзи. Да благодари на Бога небесен! Сега с чиста съвест можеше да приключи. Сега вече е изпълнил задължението си, естествено – според силите си, по правилата на изкуството, но както обикновено претърпя провал. *Ultra posse nemo obligatur.*⁵ Край. Утре сутринта ще прати някого у Пелисие за голям флакон „Амур и Психея“ и ще обработи шагреновата кожа за граф Верамон, каквато е и поръчката. А след това ще потърси старомодното си куфарче със старомодните сапуни, благовония, помади и торбички изсушена лавандула и ще направи обичайната си обиколка из

5. Не може да се иска от човек свръх силите му (лат.). – Б. пр.

салоните на разни престарели дукеси. А един прекрасен ден щеше да умре и последната престаряла дукеса, а с нея – и последната му клиентка. Тогава и той щеше да грохне, да продаде къщата си я на Пелисие, я на някой друг от тези напористи търговци – дано в замяна получи поне няколко хиляди ливри. Щеше да стегне куфар-два и заедно с бабичката си – ако не е умряла – да замине за Италия. И ако преживееше пътуването, щеше да си купи къщурка на село, край Месина, където е по-евтино. Там, в страшна немотия, когато Бог рече, щеше да умре и той, Джузепе Балдини, някогашният велик парижки парфюмерист. И тъй нямаше да е зле. Запуши флакона, остави перото и за сетен път прокара напоената кърпичка по челото си. Усети прохладата от изпаряващия се алкохол – и нищо повече. Тъкмо в този момент слънцето залязваше.

Балдини се надигна. Вдигна жалюзите и на заревото фигурата му просветна като вече изгорял, но още тлеещ факел. Загледа се в пурпурния ореол на слънцето над Лувъра и в нежния огнец по плочестите покриви. Под него реката блестеше като злато, корабите бяха изчезнали. Изглежда, че подухваше ветрец, защото повърхността на водата се браздеше от повеите му като люспи на риба, тук и там, все по-близо нещо блещукаше, сякаш великанска ръка ръсеше над водата милиони луидори, а за миг като че ли посоката на реката се промени: започна да тече към Балдини, една лъскава река от чисто злато.

Очите на Балдини бяха пълни с влага и тъга. Известно време постоя така, за да се полюбува на чудесната гледка. После рязко разтвори прозореца, отметна широко двете му крила и хвърли флакона с парфюма на Пелисие. Видя как шишето описа широка дъга, как камбурна и за миг раздра блещукащия воден килим. В стаята нахлу свеж въздух. Балдини пое дълбоко дъх и усети как лигавицата на носа му отбъбва. После затвори прозореца. Почти в тази секунда се спусна нощта – като изневиделица. Златният изглед от града и реката замръзна в пепелявосив силюет. В стаята изведнъж притъмня. Старецът бе застинал в предишната си поза и продължаваше да се визира навън. „Никого няма да изпратя утре у Пелисие – рече той и обгърна с ръце облегалото на фотьойла. – Няма! И никакви салони няма да обикалям! Ами ще отида утре при нотариуса, ще продам къщата и магазина. Ето какво ще направя. Е, баста!“ На лицето му се изписа упорит момчешки израз, а в душата му се разля чувство на щастие. Отново бе предишният, младият Балдини, смел и решителен както някога, наумил си да тръгне пак с главата напред, макар в случая да означаваше връщане назад. И то какво! Но не му оставаше нищо друго. Тия глупави времена не му даваха право на избор. Бог праща

добри и лоши дни, обаче не иска да хленчим и да се вайкаме през лошите, а да се държим мъжки. И той бе дал знак. Кърваво-златистият мираж на града бе своего рода предупреждение: „Балдини, действуй, докато не е станало късно! Домът ти все още е непокътнат, складовете – пълни, все още можеш да получиш добра цена за западналия си магазин. Все още решаващата дума имаш ти. Наистина твоята цел съвсем не беше да завършиш скромно живота си в Месина, ала все пак е далеч по-достойно и богоугодно, отколкото да се сгромолясаш помпозно в Париж. Нека триумфира спокойно тая пасмина ново-богаташи като Бруе, Калто и Пелисие! Джузепе Балдини очиства терена. Но по своя воля – несломен и без да пълзи!“

Направо бе горд от себе си. И безкрайно облекчен. За пръв път от години насам изчезна вдървеността на гръбнака, която стягаше тила му и все по-раболепно изкорубваше раменете, и ето че без усилие стоеше изправен и освободен, и изпитваше радост. Дишаше леко. Ясно усети миризмата на „Амур и Психея“, която изпълваше стаята, но сега тя не можете да му стори нищо. Балдини бе променил живота си и се чувствуваше прекрасно. Щеше да се качи при жена си и да я уведоми за решението си, после щеше да отскочи до „Нотр Дам“, да запали свещ и да поблагодари на Бога за милостивия знак и за невероятната сила на характера, която Той бе дарил нему, Джузепе Балдини.

С почти младежка жар нахлузи перуката на олисялата си глава, намъкна синия сюртук, грабна свещника от писалището и напусна кабинета. Тъкмо запали кандилото на стълбището, за да освети пътя си нагоре към жилището, когато чу, че долу в партера се звъни. Това не бе песента на персийските звънчета в магазина, а дрезгавата камбана на черния вход – отвратителен грак, който всякога го бе дразнил. Често решаваше да я махне и замени с по-приятна, но винаги му се досвидяваше за хвърлените пари, а сега – осени го внезапна мисъл и той захихика доволно, – сега вече му е все едно; сега наедно с къщата ще продаде и пронизителното кречетало. Нека новият собственик му бере ядовете!

Гракалото пак изграка. Той се послуша. Какво ли става долу? Вероятно Шение вече е напуснал магазина. А и слугинчето никакво не се вестяваше. Ето как Балдини слезе да отвори лично.

Вдигна мандалото, отметна тежката врата и... не видя нищо. Тъмната погълна светлинката на свещта. После бавно-бавно се откри някакъв дребен силует – ... дете ли, ... юноша ли, – праметнал нещо през лакът.

– Какво има?

– Идвам от името на метр Гримал, нося шагреновите кожи – рече

момчето, пристъпи напред и поднесе свитата си ръка, отрупана с кожи. В мъжделивата светлина на свещта Балдини различи лицето на някакво момче със страхливо дебнещи очи. То се бе снишило зад протегнатата ръка, сякаш очакваше да го ударят. Бе Грьонуй.

14

„Ах, шагреновите кожи за граф Верамон!“ – спомни си Балдини. Бе ги поръчал преди няколко дни у Гримал, най-фин и мек шагрен, от който щеше да измайстори подложката за писма на графа, петнадесет франка парчето. Ала вече нямаше нужда от тях, можеше да си спести парите. От друга страна пък, ако просто отпрати момчето?... Кой знае – щеше да направи лошо впечатление, хората щяха да почнат да говорят, можеха да плъзнат слухове: Балдини бил неблагонадежден, Балдини нямал вече клиенти, Балдини бил вече неплатежоспособен... а подобно нещо не е хубаво, не, не, защото подобно нещо щеше да удари по продажната цена на имота. Я по-добре да приеме излишната вече поръка. Никой не биваше да разбере без време, че Джузепе Балдини е променил живота си.

– Хайде, влез!

Той пусна момчето вътре и двамата се отправиха към магазина – Балдини със свещника напред, Грьонуй с кожите подире му. За пръв път Грьонуй стъпваше в парфюмерия – място, където миризмите не бяха съпътстващо явление, а направо център на вниманието. Естествено, той знаеше всички парфюмерии и дрогерии в града, цели нощи бе прекарвал пред витрините им, бе притискал нос о процепите на вратите им. Познаваше всички миризми, които се продаваха тук, и в душата си вече ги бе композирал в най-чудесни парфюми. Така че не го очакваше нищо ново. Но също както музикалното дете гори от любопитство да зърне оркестър отблизо или поне веднъж да се покачи в галерията на църквата при скрития мануал на органа, така и Грьонуй гореше от любопитство да разгледа отвътре някоя парфюмерия и когато чу, че у Балдини трябва да се носят кожи, направи всичко възможно да пратят него.

И ето го в магазина на Балдини – едно парижко кътче, където на минимум пространство бяха скупчени максимум професионални миризми. В прелитащата светлина на свещта той не можеше да види кой знае колко, само мерна силуета на тезгяха с везната, двете птици над съдинките, креслото за клиенти, тъмните лавици по стените, краткотрайното

проблясване на месингов прибор и белите етикети по шишета и буркани. Сега тук не миришеше на същото, както откъм улицата. Ала веднага долови сериозността, царяща в тези помещения, почти можеше да каже „свещена сериозност“, ако думата „свещена“ изобщо представляваше някакво понятие за Грьонуй; хладната сериозност долавяше той, прозата на занаята, сухата професионалност, полепнали по всеки мебел, по всеки прибор, по чебури, стъкленици и гърнета. И докато крачеше подир Балдини, по-точно в неговата сянка, защото Балдини не си правеше труда да му свети, го стрелна мисълта, че тъкмо тук и никъде другаде му е мястото, че ще остане тук, че оттук ще преобърне света наопаки.

Естествено, нескромността на тази мисъл бе направо гротескна. Нямаше нищо, ама нищичко, което да дава основание на един допилял се отнякъде кожарски чирак с тъмен произход, без връзки и протекции, без каквото и да е съсловно положение, да подхранва надеждата, че ще се установи в най-реномираната парижка къща за благовония, още повече – както вече научихме, – че ликвидацията ѝ бе вече решена. Ала тук не ставаше въпрос за бледа надежда, намерила израз в нескромната мисъл на Грьонуй, а за твърда увереност. Той знаеше, че ще напусне този магазин, само за да си вземе багажа от Гримал, а сетне ще се върне завинаги. Кърлежът бе надушил кръв. Години наред се бе спотайвал, бе се свивал и изчакавал. Сега се спускаше надолу – за добро или за зло – без искрица надежда. И поради това увереността му бе голяма.

Бяха прекосили магазина. Балдини отвори помещението, което гледаше към реката и служеше отчасти за склад, от-отчасти за работилница и лаборатория, където варяха сапуни-те и в тумбести шишета размесваха благовонни води.

Там! – разпореди се Балдини и посочи големия тезгях под прозореца. – Остави ги там!

Грьонуй се измъкна изпод сянката му, нареди кожата върху тезгяха, върна се бързо назад и застана между Балдини и вратата. Балдини се застоя. Държеше свещта леко встрани, за да не накапе тезгяха, и прокара пръсти по лицевата страна на кожата. После я поглади по вътрешната ѝ страна, по велура – едновременно грапав, кадифен и мек. Добра беше – нямаше две мнения. Кожата, създадена само за изработка на фини неща. При сушене нямаше да се разкриви и ако я фалцва⁶ правилно, щеше да си остане все така еластична – веднага се усеща, стиснеш ли я с два пръста; щеше да попие благоуханието и да го запази пет-десет години;

6. Изравняване на дебелина с нож. – Б. пр.

беше много, много качествена кожа, може би ще изработи ръкавици – три чифта за себе си, три за жена си, за пътя им до Месина.

Отдръпна ръка. Трогателна изглеждаше работната му маса: всичко си лежеше, готово за работа; стъклената вана за благовонна баня, стъклената подставка за сушене, хаван-четата за приготвяне на тинктура, пестик⁷, шпатула, четка, нож за фалцване и ножица. Все едно, че предметите само са заспали, защото се е стъмнило, а утре пак ще се събудят за нов живот. Дали да не вземе за Месина и тезгяха? И част от инструментите – поне най-важните. На този тезгях се седеше и се работеше добре. Бе скован от дъбови талпи, рамата също бе укрепена напречно, нищо не трепваше и не се поклащаше по него, не го увреждаше ни киселина, ни масло, ни нож – пък и ще струва цяло състояние, за да го откара до Месина! Макар и с кораб! Ето защо ще бъде продаден и всичко, що е по него, под него и до него, ще бъде продадено! Защото той, Балдини, макар да носеше сантиментална душа, имаше твърд характер и затова – колкото и трудно да му бе – щеше да осъществи решението си; със сълзи на очи щеше да разпродаде всичко, но щеше да го стори, защото знаеше, че действа правилно – нали му бе даден знак.

Обърна се да тръгва. В рамката на вратата зърна дребното изгърбе-но човече, за чието присъствие комай бе забравил.

– Добър е. Предай на майстора си, че шагренът е добър. Ще намина тия дни, за да се разплатим.

– Хубаво – отвърна Грьонуй, но не се отмести и така препречи пътя на Балдини, който се канеше да излезе от работилницата. Балдини се сепна за миг, но в неведението си прие държането на момчето не като наглост, а като плахост.

– Какво? Трябва да ми предадеш още нещо ли? Е? Казвай!

Свил глава в рамене, Грьонуй го гледеше с оня поглед, който уж издава боязливост, а всъщност излъчва дебнеща напрегнатост.

– Искам да работя при вас, метр Балдини. При вас, в магазина ви искам да работя.

Това не бе изречено умотелно, а настойчиво и в действителност не бе изречено, а процедено, изсъскано – по змийски. Балдини отново изтълкува погрешно зловещата самоувереност на Грьонуй като хлапашка безпомощност. Усмихна му се дружелюбно.

– Ти си кожарски чирак, синко, пък аз нямам нужда от такъв. Имам си калфа, чирак не ми е нужен.

7. Чукало на хаван. – Б. пр.

– Метр Балдини, нали искате да парфюмирате шагреновите кожи? Тия, дето донесох. Нали искате да ги напарфюмираше? – продължи да съска той, сякаш не бе чул отговора.

– Да, така е – съгласи се Балдини.

– С „Амур и Психея“? На Пелисие, нали? – попита Грьонуй и свря глава още по-дълбоко в раменете си.

Лека тръпка на ужас пролази по тялото на Балдини. Не защото се запита откъде момчето може да знае, а просто от факта, че спомена името на този омразен парфюм, който днес не бе успял да разгадае.

– Как ти хрумна абсурдната мисъл, че бих могъл да използвам чужд парфюм, за да...

– Вие целият сте просмукан от него – прошушна Грьонуй. – Носите го по челото си, а в десния ви джоб има кърпичка, напоена с него, Не е хубав този „Амур и Психея“, в него има прекалено много бергамот и прекалено много розмарин, а прекалено малко розово масло.

– Ха – изсумтя Балдини, изумен от обратата на разговора. – И още какво?

– Портокалов цвят, сладък лимон, карамфил, мускус, жасмин, виновен спирт и нещо, дето не му знам името, ето тук, в това шише! – И посочи с пръст в тъмнината. Балдини поднесе светлината в указаната посока, проследи с поглед показалеца на момчето и се спря на една бутилка върху лавицата, пълна със сивкаво-жълт балсам.

– Сторакс ли? Грьонуй кимна.

– Да. Това е вътре. Сторакс.

И изведнъж момчето се изкриви, сякаш в силен гърч, и за-мърмори под нос думата „сторакс“, повтори я поне десетина пъти: „Сторакссторакссторакс...“

Балдини насочи свещта срещу човешката купчинка, грачеща думата „сторакс“, и си помисли: „Или е луд, или е мошеник, или пък истински талант.“ В правилно съотношение споменатите съставки наистина можеха да представляват „Амур и Психея“ – нещо не само възможно, но дори вероятно. Розово масло, карамфил и сторакс – тъкмо тия три компонента бе търсил цял следобед така отчаяно; те спояваха останалите части на композицията – които смяташе, че е разпознал – като парчета на хубава торта. Оставаше открит само въпросът с пропорцията. А за да я установи, той, Балдини, ще трябва да експериментира дни наред – противна работа, по-неприятна дори от самата идентификация, защото сега трябваше да се мери, тегли и записва, като същевременно дяволски се внимава, понеже най-малкото трепване на пипетата или грешка при

отброяване на капките можеше да опропасти всичко. А всеки злополучен опит струваше адски скъпо. Всяка провалена смес се равняваше на малко състояние... Много му се щеше да изпита хлапето, много му се щеше да разбере точната рецепта на „Амур и Психея“. Ако я знае с точност до грам и капка, явно е мошеник, докопал се по някакъв начин до нея, та да получи достъп и назначение при Балдини. Но ако я угади само приблизително, то тогава е гений на обонянието и като такъв възбуждаше професионалното любопитство на Балдини. Не, че Балдини искаше да се откаже от решението си! Не му беше и до парфюма на Пелисие. Дори и да му го направи с литри, не би помислил и на сън да парфюмира с него шагреновата кожа за граф Верамон, но... Но мигар цял живот не е бил парфюмерист, мигар цял живот не се е занимавал с композиране на парфюми, та да загуби от днес за утре професионалната си страст! Интересуваше го единствено формулата на този проклет парфюм, нещо повече – да провери таланта на това чудато момче, разгадало „Амур и Психея“ от едно помиришване. Просто му бе любопитно какво ли се крие зад цялата тази работа.

– Както изглежда, имаш чувствителен нос, млади момко – подхвана той, след като Грьонуй престана да грачи, и се върна в работилницата, за да постави свещника върху масата, – несъмнено добър нос, но...

– Моят нос е най-добрият в Париж, метр Балдини – прекъсна го с грак Грьонуй, – познавам всички миризми по света, всички, каквито се срещат в Париж, само дето не знам имената на някои от тях, ама мога да ги науча, миризмите, дето имат имена, не са много – само няколко хиляди, ще ги науча, никога няма да забравя името на балсама сторакс, балсамът се казваше сторакс, викат му сторакс...

– Млъкни! – провикна се Балдини. – И не ме прекъсвай, когато говоря. Много си нескромен и самомнителен. Няма човек, който да познава по име хиляда миризми. Самият аз не знам хиляда, ами само няколкокостотин, защото в нашия занаят няма повече от няколкокостотин – всичко останало вече не е мирис, а воня!

Грьонуй, който по време на вулканичния си апостроф почти се бе разгърнал телесно и във възбудата си бе размахал ръце, за да опише с кръг това „всичко, всичко“, което познава, при репликата на Балдини сви наново глава подобно крастава жаба и замръзна дебнещ на прага.

– Естествено – продължи Балдини, – отдавна съм наясно, че в „Амур и Психея“ са включени сторакс, розово масло и карамфил, както бергамот, екстракт от розмарин и така нататък. За да се установят всички съставки, е необходимо – както се казва – страшно тънко обоняние и

нищо чудно, ако Господ Бог те е дарил като много, много други хора – особено на твоята възраст – с доста тънък нюх. Парфюмеристът обаче – на това място Балдини вдигна показалец и изпъчи гърди, – парфюмеристът обаче се нуждае от нещо повече от сносен нос. Нуждае се от неподкупен орган на обонянието, обучаван с десетилетия, който да може да разпознава със сигурност по вид и количество най-сложните миризми, тъй както да може да създава и нови, непознати благоуханни смеси. Такаъв добър нос – и той потупа с пръст собствения си – човек няма *по рождение*, млади момко! С такъв нос се сдобиваш чрез постоянство и трудолюбие. Или може би направо ще ми назовеш точната рецепта на „Амур и Психея“, а? Можеш ли? Грьонуй не отговори.

– Можеш ли да ми я кажеш поне приблизително? – настоя Балдини и леко се приведе напред, за да види по-добре краставата жаба на прага. – Само горе-долу. На око. Е, човече с най-добрия нос в Париж, говори де!

Грьонуй мълчеше.

– Виждаш ли – каза Балдини колкото доволен, толкова и разочарован и пак се изпъчи, – не можеш. Та как иначе. Ти си от ония, дето все им е вкусно – без значение дали супата е подправена с див кервиз или с магданоз. Е, хайде – и това е нещо. Ала още дълго няма да стане от тебе готвач. И запомни, преди да си тръгнеш: във всяко изкуство, а и във всеки занаят, талантът не струва пет пари, всичко е дългогодишен опит, който се придобива със скромност и трудолюбие.

Вече посягаше към свещника на масата, когато откъм вратата се понесе сподавеният грак на Грьонуй:

– Ама аз не знам какво е това рецепта, метр, това не знам, иначе всичко друго знам!

– Рецептата е алфата и омегата на всеки парфюм – отвърна строго Балдини, защото искаше да сложи край на разговора. – Тя представлява най-точното научно упътване в каква пропорция трябва да се смесват отделни съставки, за да се получи единственото, неподражаемото благовоние – това е то рецепта. Или формула – ако тази дума ти е по-позната.

– Рецепта, рецепта – заграка Грьонуй и като че ли порасна малко, позапълни вратата. – Не ми трябва рецепта. Тя ми е в носа. Да почвам ли да смесвам, метр? А? Да почвам ли?

– Как така? – повиши глас Балдини и поднесе свещта към лицето на гнома. – Как така да смесваш?

За пръв път Грьонуй не се сви и не отстъпи назад.

– Ама всички миризми, които ми трябва, са тук наоколо, в това

помещение – каза той и пак посочи в тъмнината. – Ето розовото масло! Ето портокаловия цвят! Розмаринът там!...

– Разбира се, че са тук! – изрева Балдини. – Всичките са тук! Но пак ти повтарям, дръвнико, какво от това, щом не знаеш рецептата!

– Ето жасмина! Ето винения алкохол! Бергамота! Сторакса! – грачеше Грьонуй и при всяко име сочеше определената точка в помещението, където бе тъмно като в рог, и силуетът на лавицата едва се мерзелееше.

– Ама ти си виждал и нощем, а? – нахвърли се Балдини. – Ти си бил не само най-добрият нос, ами и най-острото око на Париж, тъй ли? Ако имаш и що-годе добри уши, то ги разтвори, за да чуеш какво ще ти река: ти си един дребен мошеник. Май си подучил нещичко у Пелисие, шпионирал си го, а? И вярваш, че ще се хвана?

Сега Грьонуй се бе разгърнал изцяло в рамката на вратата, както се казва – в цял ръст, с леко разкрячени крака, с леко разперени ръце, подобно на черен паяк, оплел мрежата си в дупката на врата.

– Дайте ми само десет минути – рече той, без да се запъва – и ще ви приготвя парфюма „Амур и Психея“. Веднага, тук, в това помещение. Метр, дайте ми само пет минутки!

– Смяташ, че ще те оставя да безчинствуващ в работилницата ми, а? С есенции, струващи цяло състояние? Тебе?

– Да – кимна Грьонуй.

– Ха! – възкликна Балдини, като изпуфка наведнъж целия въздух от гърдите си. После пое дълбоко дъх, вторачи се в паякообразния Грьонуй и умът му защрака. „По принцип ми е все едно, защото, така или иначе, утре всичко свършва. Знам, че не е в състояние да изпълни това, което твърди, направо е невъзможно – иначе би бил по-велик и от самия Франджипани. Но защо пък да не го оставя да ми демонстрира това, което вече знам? Нищо чудно, ако някой ден в Ме-сина – нали, като остарее, човек става странен и се вкопчва в най-налудничави идеи – си спомня, че не съм признал един олфакторен гений, едно същество, върху което с шепи се е изпитала Божията милост, един вундеркинд... Не, изключено! Според всичко, което ми подсказва здравият разум – изключено! Но все пак има чудеса – доказано е. Ей на, ами когато някога легна да мра в Месина и на смъртния одър ме споходи мисълта: тогава, в Париж, оная вечер не си ли затвори очите пред чудотворството? Няма да ти е много приятно, Балдини! Нека този глупак похаби няколко капки розово масло и мускус – и ти би ги заносал, ако наистина все още се интересуваш от парфюма на Пелисие. Та макар и скъпи, много, много

скъпи – какво представляват няколкото капки в сравнение със солидното познание и спокойния заник на дните ти?“

– Внимавай! – продължи Балдини с фалшива строгост. – Внимавай! Аз... впрочем как се казваш?

– Грьонуй, Жан-Батист Грьонуй.

– Аха. Значи внимавай добре, Жан-Батист Грьонуй! Размислих. Ще ти дам възможност да докажеш твърдението си – още сега. Същевременно ще имаш възможност чрез бляскавия си провал да се запознаеш и с добродетелта скромност, която – на твоята възраст едва ли е развита, но пък е простено – е безусловна предпоставка за бъдещия ти напредък като член на твоята гилдия и съсловие, като съпруг, поданик, човек и добър християнин. Готов съм да ти дам тоя урок за моя сметка, понеже днес имам специален повод и съм щедро настроен, а кой знае – един ден споменът за тази сцена може би ще ме разведрява. Само не си въобразявай, че ще можеш да ме измамиш! Носът на Джузепе Балдини остаря, но още е добър, достатъчно добър, за да усети и най-малката разлика между твоя бъркоч и това тук. – И той измъкна от джоба си кърпичката, напоена с „Амур и Психея“, и я развя пред лицето на Грьонуй. – Хей, най-добрият нос на Париж, я ела! Ела до тази маса и покажи на какво си способен! Но внимавай да не събориш или излееш нещо! Да не бутнеш нищо! Първо да запала още някоя – друга свещ. Да грейне много светлина за това нищо и никакво експериментче, нали?

След тези думи той взе от края на големия дъбов тезгях два свещника, запали ги, нареди ги един до друг откъм дългата му страна, избута шагреновите кожи встрани и разчисти средата на плота. Сетне с бързи и точни движения взе от една ниска поставка необходимите за работа прибори – тумбест смесител, стъклена фунийка, пипета, малка и голяма мензура – и ги подреди изрядно пред себе си.

Междувременно Грьонуй се бе отлепил от рамката на вратата. Още по време на помпозната реч на Балдини той се бе отърсил от сковаността и дебнешката свитост. С детински възторг в душата, като дете, което с много упорство бе постигнало някаква отстъпка и пет пари не даваше за ограниченията, условията и моралните назидания, Жан-Батист чу само съгласието, само потвърждението „да“. Така отпуснат, той за пръв път приличаше по-скоро на човек, отколкото на животно, понасяше мълчливо остатъка от словоизлиянието на Балдини и съзнаваше, че вече го е надвил, щом онзи беше отстъпил.

Докато Балдини все още се туткаше със свещниците, Грьонуй се шмугна в мрака към лавиците с драгоценните есенции, масла и

тинктури и като следваше безпогрешното си обоняние, посегна към необходимите стъкленици. Бяха девет на брой: есенция от портокалов цвят, масло от сладък лимон, от карамфил и роза, екстракт от жасмин, бергамот и розмарин, тинктура от мускус, стораков балсам, сваляше ги бързо и ги нареждаше по ръба на тезгяха. Накрая измъкна галона с вископроцентовия спирт. После застана зад Балдини – който с отмерена педантичност подреждаше смесителните прибори, като буташе ту едно бурканче напред, ту друго назад, та всичко да си дойде на мястото, на най-подходящото място под свещника – и тръпнещ от нетърпение, зачаква старецът да се отдръпне.

– Тъй – рече най-сетне Балдини и отстъпи от страни, – всичко, което ще ти трябва за твоя – любезно казано – „експеримент“, е вече подредено. Внимавай да не счупиш нещо и да не разлееш нито капка! Защото запомни: тези течности, с които ще трябва да работиш през следващите пет минути, са такава ценност и рядкост, каквито друг път няма да ти попаднат в ръцете в такава концентрирана форма!

– Какво количество да ви приготвя, метр? – попита Грьонуй.

– Какво да приготвиш?! – сепна се Балдини, неприключил тирадата си.

– Колко от парфюма? – изграка Грьонуй. – Какво количество иска те? Догоре ли да го напълня туй тумбесто шише? – И посочи трилитровата смесителница.

– За Бога – не! – изкрещя ужасен Балдини, крещеше дълбоко вкорененият, спонтанният му страх от разхищение на собствеността. И сякаш засрамен от разобличителния си вик, започна да ругае. – И не ме прекъсвай, когато говоря! – продължи той с по-мек, нюансиран с ирония тон. – Че защо са ни три литра парфюм, който и двамата не ценим? Впрочем достатъчна е половин мензурка. Тъй като с такива малки количества не може да се работи прецизно, ще ти позволя да напълниш една трета от смесителя.

– Добре – съгласи се Грьонуй, – ще напълня с „Амур и Психея“ една трета от това шише. Ама ще го приготвя по мой способ, метр Балдини. Не знам дали е по правилата на гилдията, защото не ги знам, но ще работя по мой начин.

– Моля! – съгласи се Балдини, комуто бе известно, че в тоя занаят няма мой и твой, а един-единствен възможен и верен начин, който се състоеше в това да знаеш рецептата и чрез съответни изчисления с оглед крайното количество да получиш от различните есенции прецизно оразмерен концентрат, да го разтвориш след това в спирт, и то пак в

прецизно съотношение, вариращо най-често между едно към десет или едно към двадесет, докато окончателно се получи желаният парфюм. Друг начин нямаше. Ето защо това, което видя и първом наблюдаваше с ирония и от дистанция, после – с обърканост, а най-подир – с безпомощно изумление, му се стори истинско чудо! Сцената се връза така дълбоко в съзнанието му, че не я забрави до края на живота си.

15

Момчето Грьонуй махна корковата тапа на галона със спирта. Доста се помъчи с тежкия съд. Трябваше да го вдигне почти на височината на главата си, защото на такава височина се намираще смесителят със стъклената фуния, където изсипа спирта направо от галона, без да си служи с мензура. Балдини потръпна от толкова много безпомощност накуп: не само че обесникът обръщаше световния парфюмериен порядък с краката нагоре, като започваше с разтворителя, без предварително да приготви концентрата, ами и физически не го биваше! Момчето трепереше от напрежение и Балдини очакваше тежкия галон всеки миг да се сгромоляса и да разбие всичко по масата. „Свещите, за Бога – свещите! Ще стане експлозия, ще пламне къщата ми!“ Вече щеше да се хвърли към тоя безумец, за да изтръгне от ръцете му галона, когато Грьонуй сам го свали, постави го здрав и читав на пода и отново го запуши. Леката бистра течност се полюшваше в смесителя – не бе капнала капчица отвън. Грьонуй си отдъхна няколко секунди и по лицето му се изписа доволство, сякаш най-тежката част от работата бе вече зад гърба му. И действително – това, което последва, се вършеше с такава скорост, че Балдини едва смогваше да го следва с очи, камо ли да регистрира последователността или поне някаква закономерност в хода на събитията.

Наглед Грьонуй посягаше безразборно към редицата шишета с есенция, махаше шлифованата запушалка, поднасяше я за миг към носа си, после сипваше във фунията от едното, капваше от другото, изливаше от третото. Пипета, епруветка, мензура, лъжичка, бъркалка – всички тези пособия, с които парфюмеристът овладяваше процеса, Грьонуй не докосна ни веднъж. Оставяше впечатлението, че само си играе, че плащика и разлива като дете, което готви отвратителен буламач от вода, трева и пръст и твърди, че това е супа. „Да, точно като дете! – помисли си Балдини. – Изведнъж заприлича на дете въпреки грубите ръце, въпреки набразденото с белези и резки лице, въпреки старческия нос,

подобен на картоф. Мислех го за по-голям, отколкото е, а сега ми се струва съвсем малък – прилича на три-четири годишен, също като ония недостъпни, непонятни, своенравни «предчовечета», които на пръв поглед изглеждат уж невинни, а мислят единствено за себе си, които деспотично искат да подчинят света, и биха го сторили, стига да не пречиш на мегаломанията им и чрез най-строги възпитателни мерки да не ги приучваш към дисциплината и самообладанието на зрелия човек.“ Същото фанатизирано дете се спотайваше в този юноша, застанал с пламтящи очи до масата, забравил обкръжаващата го действителност, изключил очевидно, че в работилницата има нещо друго освен него и шишетата, които с чевръста не-похватност поднасяше към фунията, за да забърка безумната помия, за която ще твърди до смърт – и отгоре на всичко сам ще си вярва, – че е изисканият парфюм „Амур и Психея“. Тръпки побиваха Балдини, като гледаше на трепкащата светлина от свещите как отвратително погрешно и как отвратително самонадеяно работи туй човече. „Такива като него – продължи разсъжденията си Балдини и за момент на душата му стана тъжно, жално и ядно, както следобед, когато съзерцаваше града, пламнал в огъня на залеза, – такива като тоя по-рано не можеше да ги има; това е най-новият екземпляр на рода човешки, рожба на тези ялови, безпътни времена... Но хвалипръцкото трябва да получи заслужен урок! Добре ще го насапунисам в края на туй смешно представление, та да си тръгне пълзешком като едното смазано нищо, както бе и пристигнал. Измет! В днешни дни не бива да допускаш до себе си никого, защото наоколо гъмжи от жалък измет!“

Балдини бе така зает с вътрешната си отврата и възмущение от съвременната епоха, та не схвана правилно какво означава фактът, че Грюнуй изведнъж започна да запушва всички флакони, измъкна фунията от смесителя, улови го с дясната си ръка за гърлото, а с лявата длан го покори и здраво го разклати. А когато смесителят затанцува вихрено във въздуха и драгоценното му съдържание залудува като лимонада от тумбака към гърлото и обратно, из гърдите на Балдини се изтръгна вик на ярост и ужас:

– Стой! Стига! Спри веднага! Баста! Остави незабавно стъкленицата на масата и не докосвай повече нищо, ясно ли ти е – нищичко! Трябва да не съм бил с всичкия си, за да се вслушам в налудничавия ти брътвеж. Начинът, по който боравиш с нещата, грубостта ти, примитивизмът ти, ми говорят, че си тъп, тъп варварин и на туй отгоре – въшлив безочлив сополанко. Та ти не ставаш за лимонададжия, дори за прост продавач на сок от сладника, камо ли за парфюмерист! Бъди щастлив, бъди

благодарен и доволен, ако твоят майстор ти разрешава да бъркаш дъбилната каша! Да не си посмял друг път, чуваш ли! Да не си посмял някога да престъпиш прага на който и да е парфюмерист!

Така говореше Балдини. И докато говореше, помещението се изпълни с уханието на „Амур и Психея“. Парфюмите притежават такава сила на убедителност, пред която бледнеят слово, поглед, чувство и воля. Убедителната сила на парфюма е неудържима, тя прониква в нас, както въздухът в дробовете ни, изпълва ни докрай и няма средство, което да я спре.

Грьонуй беше оставил стъкленницата, беше махнал от гърлото ѝ намокрената си длан и я бе избърсал в полите на дрехата си. Крачка-две назад, непохватно огъване на тялото в резултат от конското евангелие на Балдини бяха напълно достатъчни, за да предизвикат въздушни вълни, с които току-що създаденото ухание се разля наоколо. Повече не бе нужно. Наистина Балдини продължаваше да беснее, крещи и пустосва, обаче с всеки поет дъх изливащият се навън гняв намираще вътре в душата му все по-малко храна. Смътно усещаше, че е оборен, поради което накрая речта му можеше да градира само в кух патос. А когато най-подир млъкна и само миг мълча, вече нямаше нужда от репликата на Грьонуй „Готово!“. Знаеше го и бездруго.

Ала въпреки това – макар от всички посоки да прииждаха талази натежал от „Амур и Психея“ въздух – той пристъпи към стария дъбов тезгях, за да го изпробва. С дълга пипета изтегли от смесителя няколко капки, измъкна от левия си джоб снежнобяла дантелена кърпичка, разгъна я и я напръска. После протегна ръка встрани, размаха я, за да я аерира, със заучено грациозно движение я прекара пред носа си и вдъхна благовонието. Докато издишваше на пресекулки, приседна върху една табуретка. Най-неочаквано – макар допреди малко лицето му да бе тъмночервено от гневния изблик, – най-неочаквано пребледня като платно.

– Невероятно – промърмори едва чуто той, – Господи, невероятно! – Не преставаше да мърмори той, да завира нос в кърпичката, да души, да клати глава, да мърмори: „Невероятно!“ Беше „Амур и Психея“, нямаше капка съмнение – „Амур и Психея“, гениалният, омразният парфюм, изкопиран така прецизно, че дори и самият Пелисие не би го разпознал. – Невероятно...

Малък и блед седеше Големият Балдини на табуретката, а кърпичката, която притискаше към носа си като хремава девица, му придаваше водевилен вид. Гласът му отказа напълно. Дори не мърмореше вече своето „Невероятно!“, а само изпускаше едно монотонно: „Хм, хм, хм...

хм, хм, хм“, като не спираше да клати глава и да се взира в съдържанието на стъкленицата. След малко Грьонуй се приближи безшумно и като сянка пристъпи към масата.

– Това не е хубав парфюм – рече той, – много лошо е съчетан този парфюм.

– Хм, хм, хм – не реагира Балдини, а Грьонуй продължи: – Ако позволите, метр, нека го поправа. Дайте ми минутка и ще направя от него нещо по-прилично!

– Хм, хм, хм – кимна Балдини в знак на съгласие. Не защото се съгласяваше, а защото бе изпаднал в такава безпомощна апатия, че всекиму и за всичко би кимал и казвал „хм, хм, хм“. Продължи да кима и хъмка и не направи ни най-малък опит да възпре Грьонуй, който за втори път започна да смесва, за втори път сипа спирт от галона в смесителя, където вече се мъдреше парфюмът, за втори път започна да отлива от съдържанието на флаконите във фунийката – с привидно без-безразборна последователност и количество. Едва в края на процедурата – този път Грьонуй не разтърси смесителя, а само го наклони нежно насам – натам, като чаша с коняк, може би защото бе взел под внимание разнежеността на Балдини, може би защото съдържанието този път му се стори по-ценно, – та едва тогава, когато готовата течност закръжи в стъкленицата, Балдини се отърси от зашеметението си и се надигна – разбира се, с притисната към носа кърпичка, сякаш искаше да предпази вътрешността си от повторно нападение.

– Готово, метр, – обади се Грьонуй. – Сега вече парфюмът си го бива.

– Да, да. Добре – отвърна Балдини и махна със свободната си ръка.

– Няма ли да го изпробвате? – изгъркори Грьонуй. – Не щете ли, метр? Няма ли да го изпробвате?

– По-късно. Сега нямам настроение... Имам си други грижи. Върви си вече. Хайде, тръгвай!

И той взе един от свещниците, отвори вратата и мина в магазина. Грьонуй го последва. После излязоха в тесния коридор, който водеше към черния вход за слугите. Старецът по-тътри крак към портата. Отметна резето и я отвори. Отстъпи встрани, за да даде път на момчето.

– Няма ли да остана при вас на работа, метр, няма ли? – попита Грьонуй вече от прага – отново снишен, отново с дебнещи очи.

– Не зная, ще си помисля. Хайде, тръгвай.

Грьонуй мигом изчезна, внезапно потъна, сякаш погълнат от мрака. Балдини застина така и се втрени в нощта. В дясната ръка държеше

свещника, с лявата притискаше кърпичката към носа си, все едно, че му тече кръв. Изпитваше само страх. Бързо залости вратата. После махна защитната кърпичка от носа си, пхна я в джоба, прекоси магазина и се върна в работилницата.

Парфюмът бе тъй божествен, че от очите му бликнаха сълзи. Нямаше защо да го изпробва – стоеше само край тезгяха и го вдишваше. Парфюмът бе прекрасен. Да го сравнява с „Амур и Психея“, бе все едно да сравнява симфония със самотното стържене на дигулка. Беше нещо повече. Затвори очи и в съзнанието му възкръснаха възвишени спомени. Видя се като младеж да се разхожда из смрачените градини на Неапол; видя се да лежи в объятия на чернокодра красавица и зърна силуета на розов храст пред прозореца, през който нахлуваше нощният повей; чу песента на пръснати тук-там птички, а издалеко долетя музика от някаква кръчма на пристанището; досами ухото си долови шепот, дочу „обичам те“ и усети как кожата му настръхва от някогашното блаженство. Сега, сега, в този миг. Разтвори очи и изстена от наслада. Това не бе парфюм като парфюмите. Това не бе ухание, благодарение на което нещата миришеха по-хубаво, не бе просто благовоние, не бе тоалетно средство. Бе нещо непознато, което раждаше нов свят, омаен, богат свят и мигом забравяш гнусното обкръжение и се чувствуваш така богат, така благат, така свободен, така добре...

Настръхналата кожа на Балдини се успокои и безметежен покой заля душата му. Взе кожата, шагреновата кожа, просната в края на масата, взе нож и я разкрои. После нареди парчетата в стъклената вана и ги заля с новия парфюм. Похлупи ваната със стъклена плоча, пресиipa остатъка от парфюма в две шишенца, залепи им етикети и написа на тях „Неаполитанска нощ“. После духна свещите и излезе.

Горе, на вечеря, не каза нищо на жена си. Още по-малко щеше да спомене за тържественото си решение, което бе взел подиробед. А и жена му не продума нищо, защото забеляза, че е в добро настроение и се задоволи с толкова. Балдини вече нямаше никакво намерение да наmine към „Нотр Дам“, за да благодари на Бога за душевната сила, с която го е дарил. Да, него ден за първи път дори забрави да си каже молитвата преди сън.

плати шагреновите кожи – и то цялата сума, без да роптае и без да се пазари. После покани Гримал на бутилка вино в „Тур д'Аржан“ и започна пазарлъка за чирака Грьонуй. Естествено, не издаде за какво го иска и за какво му трябва. Залъготи за някаква голяма поръчка на парфюмирани кожи, за чието изпълнение се нуждаел от неквалифициран помощник, от някой непридирчив младеж, който да изпълнява най-простите операции, да разрязва кожата и т.н. Поръча още една бутилка и предложи двадесет ливри обезщетение заради трудностите, които щяла да създаде липсата на Грьонуй. Двадесет ливри бяха цяло състояние. Гримал се съгласи начаса. После се върнаха в кожарницата, където – странно! – Грьонуй чакаше вече със стегнат вързоп. Балдини плати двадесетте ливри и го отведе със съзнанието, че е сключил най-добрата сделка в живота си.

Гримал, който от своя страна също сметна, че е сключил най-добрата сделка в живота си, се върна в „Тур д'Аржан“, обърна още две бутилки вино, по пладне се премести на отвъдния бряг в „Лион д'Ор“ и там се натряска до безсъзнание, та когато някъде посред нощ понечи да се върне пак в „Тур д'Аржан“, сбърка улица „Жофроя Л'Ани“ с улица „Нонендиер“ и по този начин, вместо да излезе – както възнамеряваше – направо на Пон Мари, се озова фатално на кея Орм и с цял ръст се плъосна във водата като в пухено легло. Умря начаса. На реката й трябваше доста време, за да го изтегли от плитчината, да го прекара покрай завързаните гемии и да го завлече в средата, където течението бе по-силно, така че едва в ранните утринни часове шавачът Гримал – или поточно неговият прогизнал труп – се понесе плавно на запад, надолу по реката.

Когато минаваше под Понт-о-Шаюк – безшумно, без да се удрия о подпорите на моста, – Жан-Батист Грьонуй, двадесет метра над него, тъкмо си лягаше. В дъното на работилницата му бяха стъкмили одър, в чието владение точно встъпваше, докато бившият му работодател плуваше с разперени ръце и нозе надолу по студената Сена. Грьонуй се сви блажено на кълбо, смали се като оня малък кърлеж. Още щом склопи очи, започна да потъва все по-дълбоко и дълбоко в себе си, влезе триумфално в крепостта на душата си, сънят му се превърна в победоносно, уханно тържество в негова чест, завършило с гигантска оргия с дим от мира и тамян.

С придобивката „Грьонуй“ започна възходът на търговската къща „Джузепе Балдини“ в национален, дори в европейски мащаб. Персийските камбанки сега не млъкваха, а сребърните рибари в магазина на Понт-о-Шанж не спираха да сипят ароматизирана вода.

Още в първата вечер Грьонуй трябваше да приготви цял галон „Неаполитанска нощ“, от който на следния ден бяха продадени осемдесет флакона. Славата на парфюма се разнесе мълниеносна бързина. Очите на Шение се изцъклиха от броене на пари, гръбнакът го пареше от дълбоките поклони, които трябваше да раздава, защото идваха от височайши по-височайши особи или поне слугите на тези от височайши по-височайши особи. Дори веднъж вратата се отвори с такъв гръм и трясък, че всичко се раздрънча, и в магазина влезе лакеят на граф Д'Аржансон, който викна така, както само лакеите могат да викат, че иска пет флакона от новия парфюм, а от страхопочитание Шение трепери след излизането му още четвърт час, защото граф Д'Аржансон бе интендант и военен министър на Негово величество и най-влиятелната фигура в Париж.

Докато Шение отбиваше сам атаките на клиентелата, Балдини се бе затворил в работилницата заедно с новия си чирак. За оправдание пред Шение той излезе с една фантастична теория, която наричаше „разпределение на труда и рационализации“. Години наред – обясняваше той – търпеливо наблюдавал как Пелисие и нему подобните пренебрегвали правилата на гилдията, отнемали му клиентелата и съсипвали търговията. Сега търпението му се изчерпало. Сега щял да приеме предизвикателството и щял да върне удара на тия нагли парвенюта, и то с техните собствени средства: всеки сезон, всеки месец, ако трябва и всяка седмица щял да ги сюрпризира с нов парфюм, и то какъв! Щял да черпи с шепа от творческите си залежки. И затова било необходимо той да движи само производството на парфюми – подпомаган единствено от неукия чирак, – а Шение да се посвети изключително на продажбата им. С този модерен метод щели да открият нова глава в историята на парфюмерийството, щели да пометат конкуренцията и да забогатеят безмерно – да, умишлено и изрично говорел в множествено число, защото възнамерявал да включи в тази огромна печалба с определен процент и своя опитен дългогодишен калфа.

Преди няколко дни Шение щеше да изтълкува тази тирада като

признак за начално старческо слабоумие. Щеше да си помисли: „Ето, вече е готов за «Шарите»⁸. Няма да е далеч часът, когато ще зареже окончателно хаванчето и пестика.“ Ала сега не мислеше нищо. А и как – като беше отгрупан с работа. Имаше толкова много работа, че от изнемога вечер едва намираше сили да изпразни напращялата каса и да задели своя пай. И насън не би се сетил, че в тази работа има пръст сам дяволът, щом почти всеки ден Балдини излизаше от работилницата с поредното благовоние в ръка.

И то какви благовония! Не само парфюми от висша и свръхвисша класа, ами кремове и пудри, сапуни, лосиони за коса, одеколони, масла... Всичко, що трябваше да ухае, ухаеше сега по новому, по-различно и по-прекрасно от всякога. Всичко, ама наистина всичко – дори най-новите ароматизирани кордели за коса, плод на куриозните приумици на Балдини – публиката разграбваше като обезумяла, а цените не означаваха нищо. Всичко, що излизаше от ръцете на Балдини, предизвикваше фурор. А фурорът бе тъй внушителен, че Шение го възприемаше като природно явление и изобщо не се задълбаваше в търсене на причините. Че новият чирак, този непохватен гном, който живееше в работилницата като псе и когото понякога зърваше през отворената врата – когато майсторът излизаше – как мие стъкленици и бърше хаванчета, че туй нищожество има пръст в баснословния разцвет на търговията, това Шение не би повярвал, дори и да му го кажеха в очите.

Естествено, че гномът имаше пръст в цялата тази работа. Стоката, която Балдини внасяше в магазина и предоставяше на Шение за продан, бе само частица от онова, което Грьонуй вършеше при закрити врати. Балдини вече не смогваше с изпробването. Понякога бе истинско мъчение да направи избор сред прелестите, раждани от Грьонуй. Този чирак-магьосник би могъл да снабди с рецепти всички парфюмеристи на Франция, без да се повтори, без нито веднъж да създаде нискокачествен или посредствен парфюм. С рецепти, т.е. с формули, той не би могъл да ги снабди, защото Грьонуй композираше своите благовония все още по оня хаотичен и непрофесионален маниер, който Балдини познаваше вече, като смесваше съставките по въображение, в привидно стихийен безпорядък. За да може, ако не да контролира, то поне да проумее налудничавата му работа, Балдини помоли един ден Грьонуй – макар да го считал за ненужно, – когато залага опитите, да си служи с везната, мензурата и пипетата, освен това трябвало да проумее, че виненият спирт не е

8. „Любов към ближния“ (фр.) – име на болници в някои европейски градове. – Б. пр.

ароматно вещество, а разтворител и като разтворител трябвало да се прибавя най-накрая и, за Бога – трябвало да работи бавно, полека и бавно, както подобава на занаята.

Грьонуй го послуша. За пръв път Балдини успя да проследи и документа отделните манипулации на тоя чудотворец. Седнал до него с перо и хартия, като непрекъснато му напомняше да не бърза, той записваше колко грама от тази, колко измерителни чертици от онази, колко капки от третата съставка заминаваха за смесителната стъкленица. По този странен начин – а именно като допълнително анализираше всеки отделен процес, и то с ония средства, без чиято предварителна употреба той не би могъл да се осъществи – Балдини най-сетне се сдобил с упътванията за синтез. *Как* Грьонуй съумяваше да композира парфюмите си без тези упътвания – си остана загадка за него, нещо повече: неразгадаемо чудо, но поне бе превърнал това чудо в рецепти, с което утоли отчасти жадния си за постулати дух и така предпази от тотален срив представата си за света и парфюмерийството.

Лека-полека той измъкна рецептите на всички парфюми, излезли изпод ръката на Грьонуй, а накрая дори му забрани да разработва нови, без той, Балдини, да присъствува с перо и хартия, за да следи процеса с очите на Аргус⁹ и да го записва стъпка по стъпка. Бележките си – скоро те се превърнаха в десетки рецепти – преписваше мъчително с букви като мъниста в две тетрадки, едната от които заключваше в огнеупорната каса, а другата носеше неизменно със себе си – дори нощем си лягаше с нея. Това му даваше сигурност. Защото сега, ако искаше, можеше сам да повтори чудесата на Грьонуй, потресли го до дън душа, когато първом ги зърна. Той смяташе, че чрез рецептурника ще обуздае страхотния творчески хаос, бликащ от душата на неговия чирак. А и фактът, че участва в творческите актове вече не като скудоумен зяпач, а като регистриращ наблюдател, оказваше благотворно въздействие върху Балдини и укрепил вярата му в собствените сили. След време дори започна да вярва, че за бляскавия успех на сублимните благовония съществен принос има и той. И тъй като вече ги бе нанесъл в книжлетата и ги съхранявал в своя трезор или ги притисвал до гърди, той смяташе, че те са негова и само негова собственост.

В резултат от възпитателните методи, налагани му от Балдини, и Грьонуй професионално. Макар да не разчиташе на тях. За да възстанови след седмица или месец да-ден парфюм, не му бе нужно да се рови в

9. В гр. митология: стокият пазач на Йо. – Б. пр.

стари рецепти, защото той не забравяше миризми. Ала чрез задължителната употреба на мензура и везни той изучи езика на парфюмерията и инстинктивно почувствува, че знанието на този език ще му е от полза. След няколко седмици Грьонуй овладя не само имената на всички ароматни вещества в работилницата на Балдини, но бе в състояние сам да записва рецептите на собствените си парфюми и обратно – да превръща чужди формули и упътвания в парфюми и всякакви ароматизиращи продукти. Нещо повече! След като веднъж се научи да изразява благовонните си идеи в грамове и капки, той нямаше повече нужда от междинната фаза на експеримента. Когато Балдини го натоварваше да разработи ново благоухание – било за носни кърпички, за дамски чантички или за мазило, Грьонуй не посягаше вече към шишетата и праховете, а просто сядаше на масата и направо записваше рецептата. Със съставянето на рецептата се беше научил да удължава пътя от вътрешната си представа за уханието до готовия парфюм. За него това бе излишна обиколка. Но в очите на света, тоест в очите на Балдини, това бе напредък. Чудесата на Грьонуй си оставаха чудеса. Ала рецептурите, с които ги подплатяваше, ги лишаваха от ужаса, който внушаваха, а това бе вече предимство. Колкото по-добре Грьонуй овладяваше тънкостта на занаята и на процедурите, колкото по-нормално се изразяваше на общоприетия парфюмериен език, толкова по-малко Балдини се страхуваше от него и го подозираше в нечисти сили. Скоро старецът престана да го смята за зъл магьосник или втори Франджипани, а за най-обикновен човек с необикновено обоняние – това бе само от полза за Грьонуй. Уставът на занаята му служеше като добре дошъл параван. Той чисто и просто приспиваше Балдини със своето безупречно манипулиране при отмерването на съставките, с разклащането на смесителя, с поръсването на бялата кърпичка за проба. Вече умееше да я вее тъй грациозно и да я поднася към носа си тъй елегантно като своя майстор. А от време на време, на добре дозирани интервали, допускаше грешки, и то от такова естество, че Балдини да ги забележи: забравяше да филтрира, нагласяше грешно везната, вписваше безумно висок процент амбра... оставяше се да му посочат пропуски, за да го коригира най-старателно. Така успя да внуши на Балдини, че в края на краищата дяволът няма пръст. А и не искаше да плаши стареца. Искаше наистина да се научи от него. Не как да прави парфюмите, не как да композира дадено благоухание – естествено, че не! В това отношение нямаше човек на тая земя, от когото да научи нещо, а наличните съставки в магазина на Балдини далеч не биха стигнали да осъществят представата си за един действително велик парфюм. Това,

което реализираше като миризми тук, бе играчка в сравнение с миризмите, които носеше у себе си и които някой ден възнамеряваше да създаде. Ала той знаеше, че за това са необходими две задължителни предпоставки: първата бе буржоазната мантия или поне занаятчийската, под чиято закрила ще задоволи най-съкровените си страсти и необезпокояван, ще преследва най-съкровените си цели. Втората предпоставка бе овладяването на ония професионални методи, чрез които се добиваха, изолираха, концентрираха и консервираха благовонните вещества и едва така ставаха годни за по-висше приложение. Защото в действителност притежаваше най-тънкото обоняние в света – както аналитично, така и ясновидско, ала все още не притежаваше способността да овладее миризмите материално.

18

И тъй, Грьонуй с готовност получаваше напътствия в изкуството да вари сапун от свинска мас, да шие ръкавици от шагрен, да приготвя пудри от пшеничено брашно, бадемови трици и стрити корени от виолетки. Виеше благовонни свещици от дървени въглища, селитра и стърготини от санталово дърво. Пресобаше ориенталски пастили от мира, бензое и янтарно масло. Месеше тамян, шеллак, ветивер и канела на благовонни топчета. Пресяваше и бъркаше с шпатула пудри от смлени розови листенца, лавандула и кора от каскарила. Бъркаше мазило, бяло или венозносно, оформяше карминени червила, забъркваше каши от най-фини прахове за полиране на нокти и лъскане на зъби, с дъх на мента. Приготвяше къдрин за перуки, капки против брадавици, белила срещу лунички, беладона за очите, мазила с испанска муха за господата и тоалетен оцет за дамите. Без особен интерес, но безропотно и с успех Грьонуй учеше как се получават всякакви одеколончета и прахчета, тоалетни и разкрасителни артикулчета, как се приготвят букет от чайове и подправки, ликьори, маринати и какво ли още не, с една дума: всичко, на което Балдини можеше да го научи чрез обширните си традиционни познания.

И обратно: с особена жар слушаше наставленията на Балдини за приготвянето на тинктури, настойки и есенции. Неуморно можеше да мачка с винтовата преса горчиви бадемови ядки или да счуква зрънца мускус, или да кълца с двойния нож сиви мазни буци от амбра, или да стърже корени от виолетки, за да дигерира след това стърготините с чист алкохол. Запозна се с употребата на делителната фуния, с която

маслото от пресованите лимонови кори се отделя от остатъчната мътилка. Научи се да суши билки и цвят – върху скари на сянка, както и да консервира шумолящи листа в делви и гърнета, запечатани с восък. Усвои изкуството да промива цветочни помади, да инфузира, да филтрира, да концентрира, да кларифицира и ректифицира.

Наистина работилницата на Балдини не беше пригодена за производство на цветочни и билкови масла в голям мащаб. А и в Париж едва ли биха се намерили необходимите количества пресни растения. От време на време обаче, когато на пазара можеха да се намерят евтино пресен розмарин, сал-вия, мента или анасон, или пък когато пристигнеше по-голяма пратка с грудки от ирис, валерианови корени, ким, индийско орехче и изсушен цвят от карамфил, у Балдини заиграваше сърцето на алхимика и той измъкваше огромния си аламбик – меден казан за дестилация с кондензно гърне отгоре, – поради което го кръстили „мавританска глава“, както гордо поясняваше той, с тоя казан още преди четиридесет години бил дестилирал лавандула направо на поляните по южните лигурийски склонове и луберонските хълмове. И докато Грьонуй надробяваше материала за дестилиране, Балдини с трескава бързина наклаждаше огъня в зиданото огнище – защото бързата обработка на продукта е алфата и омегата на занаята, – зареждаше медния казан с порядъчно количество вода на дъното, напълваше го с накълцания цвят, пхаше мавританската глава в гърлото на казана и прикрепяше двете тръбички за втичащата и изтичащата вода. Това рафинирано охладително съоръжение – обясняваше той – направил допълнително, защото по негово време охлаждането на полето ставало само с въздух. После разпалваше огъня.

Бавно-бавно течността в казана завираше. След малко, първо на капки, а после на тънка струйка през преливника на мавританската глава, дестилатът започваше да изтича във флорентинската стъкленница с двата чучура, която Балдини подлагаше отдолу. Първоначално дестилатът изглеждаше нищо и никакъв: като рядка мътна чорба. Постепенно обаче, и то след като заменяха пълната стъкленница и я оставяха встрани, мътилката се разслояваше на два пласта: долу падаше цветочната и билковата вода, горе изплуваше дебелият пласт етерично масло. Излееше ли се нежноуханната вода внимателно през долния чучур на флорентинското шише, оставаше само чистото масло, есенцията, силната миризма на растението.

Грьонуй беше заплепен от процеса. Ако нещо в този живот бе разпалвало в душата му възторг – наистина невидим за окото, ала скътан

нейде дълбоко, горящ със студен пламък възторг, – то бе именно този метод: с огън, вода, пара и умно измъдрувана апаратура да се изтръгва уханната душа на нещата. Тази уханна душа – етеричното масло – беше най-хубавото в тях, беше единственото, което го интересуваше. Не го бе грижа за глупавия остатък: цвят, лист, шушулка, плод, окраска, красота, жизненост и всичко там излишно. То бе само обвивка и баласт. Мястото му бе на бунището.

От време на време, щом дестилатът се разводнеше, те сваляха аламбика от огъня, отваряха го и изгърсваха разварената листна маса. Лигави и безцветни, тя приличаше на разкисната слама, на избелели от слънцето кости на малки птички, на преварен зеленчук; бе блудкава и влакнеста, разкашкана, едно нищо и никакво, гадно мъртвешка, кажи-речи – лишена от собствен аромат. Изхвърляха я през прозореца в реката. После зареждаха с нов цвят, допълваха вода и връщаха аламбика на огнището. И пак завираше казанът, и пак във флорентинската стъкленница изтичаше жизненият сок на растенията. Това често траеше цяла нощ. Балдини се грижеше за огнището, Грьонуй държеше под око стъкленниците – между зарежданията нямаше друга работа.

Седяха край огъня на трикраки столчета, опиянени от магията на тумбестия казан, и двамата захласнати, макар по различни причини. Балдини се любуваше на жаравата, на искрящия пурпур на пламъка и на медта. Обичаше пукота на цепениците, бълбукането на аламбика, защото му напомняше за добрите стари времена. Така можеше да помечтае! Донасяше от магазина бутилка вино, защото ожадняваше от жегата, и пак си пийваше винце като в добрите стари времена. И подхващаше истории за тях, безконечни истории. За Испанската война от хиляда седемстотин и първа до и четиринадесета, за чийто развой имал голям принос в битката срещу австрийците; за камизарите, с които се подвизавал из Севенските планини, за дъщерята на някакъв хугенот от Естерел, която, опиянена от лаванда, му се отдала. За един горски пожар, с който насмалко да изпепели цял Прованс, и то сто на сто, защото духал силен мистрал; и за дестилирането разказваше, все до него опираше, направо на поляните, нощем, на луна, с вино и песента на шурците; за някакво лавандулово масло, което добил тогава, тъй фино и силно, че било равно на среброто; за чирашките години в Генуа, за годините на странствуване като калфа; за някакъв град Грас, където имало толкова много парфюмеристи, колкото обуцари – другаде, че някои от тях били от богати по-богати, че живеели като принцове, в разкошни къщи със сенчести градини и тераси, с ламперии в трапезариите, където се хранили в

порцеланови чинии и със златни прибори...

Такива истории разправяше Балдини, пийваше си вино, а от виното, жаравата и въодушевлението от собствените преживелици страните му пламваха огненочервени. Грьонуй обаче, седнал по-настрани в сянка, изобщо не слушаше. Не го интересуваха стари истории, интересуваше го единствено новият процес. Той не отместваше очи от отливника на аламбика, откъдето изтичаше тънката струйка, и докато се взираше, си представяше, че самият той е такъв аламбик, в който бълбука дестилат, изтича като този тук, само че по-качествен, по-нов, по-необичаен, дестилат от ония изискани растения, които е култивирал сам в душата си, които цъфтяха там, непомирисани от никого освен от него, и които с неповторимия си аромат щяха да превърнат света в уханен Едем¹⁰, където обонятелното му съществуване щеше да бъде отчасти поносимо. Да се превърне в огромен аламбик, който да залее целия свят със собствено-ръчно изработен дестилат – това бе блянът, на който се бе посветил Грьонуй.

Докато Балдини, подклаждан от виното, се впускаше във все по-безпътни истории какво било едно време и все по-пламенно нагазваше в собствения си екстаз, Грьонуй бързо се отърсваше от гротескните си фантазмагории. Първо прогонваше от главата си големия аламбик и се замисляше как да оползотвори новопридобитите знания за близките си цели.

19

Не мина много и той стана специалист в областта на дестилацията. Установи – и за това му помогна повече собственият нос, отколкото постулатите на Балдини, – че пламъкът е от решаващо значение за качеството на дестилата. Всяко растение, всеки цвят, всяка дървесина и всеки маслодаен плод изискваха индивидуална процедура. Едни трябваше да се обработват с пара, други да се варят по-умерено, а някои цветовете даваха най-доброто от себе си, когато къкреха на слаб огън.

Не по-малко важна бе предварителната подготовка. Мента и лавандула можеше да се дестилат на цели кичури. Други пък, преди да се пуснат в медния казан, трябваше да се сортират, да се разчепкат, накълцат, настържат, намачкат, разкашкат, докато ферментират.

Някои пък изобщо не подлежаха на дестилация и това най-много

10. Райската градина. – Б. пр.

озлобяваше Грьонуй.

След като видя с каква сигурна ръка Грьонуй борави с аламбика, Балдини му предостави пълна свобода за работа, а Грьонуй разточително се възползува от нея. Докато денем създаваше парфюми и приготвяваше всякакви благовония и подправки, нощем се занимаваше изключително с тайнственото изкуство на дестилацията. Планът му бе да произведе съвършено нови аромати, за да осъществи част от парфюмите, които носеше в душата си. И първоначално имаше своите малки сполуки. Успя да извлече масло от цвят на коприва и от семена на латинка. Получи ароматна вода от прясно белена кора на бъз и от тисови клони. Наистина по миризма дестилатите едва ли приличаха на изходните продукти, но все пак бяха достатъчно интересни, за да послужат за по-нататъшна обработка. Имаше обаче материали, при които методът изобщо не можеше да се приложи. Грьонуй опитваше да дестилира някак мириса на стъкло, глинеохладния мирис на гладко стъкло, недоловим за обикновения човек. Събра парчета от прозорци и от бутилки, разтрошаваше ги ту на едри късове, ту на дребни, ту на сол, ала напусто. Дестилираше месинг, порцелан и кожа, зърно и чакъл. И гола пръст опита да дестилира. Кръв, дървесина и прясна риба. Собствените си коси. Накрая дестилира дори вода от Сена, чийто специфичен дъх според него си заслужаваше да бъде изолиран. Смяташе, че с помощта на аламбика ще може да изтръгне от тези материали характерния им мирис, както ставаше с мащерката, лавандулата и кима. Ала не знаеше, че дестилацията не е нищо друго освен метод за разделяне на смесени субстанции до техните летливи и по-слабо летливи компоненти, че бе дотолкова от полза за парфюмерийството, колкото да отдели етеричното масло от безароматния или слабоароматен остатък. За субстанции без съдържание на етерични масла дестилацията си оставаше неприложима. На нас, днешните хора, които имаме известни познания по физика, веднага ни става ясно. За Грьонуй обаче това, извоювано с много труд, прозрение бе резултат от поредица обезсърчителни опити. Месеци наред, нощ след нощ, бе седял край аламбика и по всевъзможни начини бе опитвал да извлече чрез дестилация радикално нови миризми, миризми, които в концентрирана форма не са съществували още по света. Освен няколко жалки растителни масла, от целия този труд не се получи нищо. Той не можа да добие дори една-единствена капка, един-единствен атом конкретна есенция от това, което му се привиждаше мирисно в дълбокия, неизмеримо богат кладенец на фантазията му.

След като проумя, че е претърпял провал, преустанови опитите си и

легна смъртно болен.

20

Вдигна висока температура, придружена в първите дни от изобилно изпотяване, а по-късно, когато порите на кожата вече не стигаха, изби в неизброими пъпчици. Тялото на Грьонуй се покри с червеникави мехурчета. Много от тях се пукаха и изливаха воднистото си съдържание, за да се напълнят отново. Други се разрастваха до истински циреи, набъбваха твърди и червени, отваряха се като кратери и бълваха гной и кръв с жълтеникави жилки слюз. Скоро Грьонуй заприлича на мъченик, заморян с камъни отвътре, от собствената си душа, леещ гной от стотици рани.

Естествено, Балдини се притесни. Щеше да бъде много неприятно, ако загуби драгоценния си чирак тъкмо в момент, когато възнамеряваше да разшири търговията извън столицата, та дори извън страната. Защото за невиджаните досега благовония, по които лудееше цял Париж, беше започнал да получава в действителност поръчки не само от провинцията, но и от чужди дворове; вече флиртуваше с мисълта да открие филиал в предградието Сент Антоан, една наистина дребна манифактурка, където на едро ще се произвеждат най-търсените парфюми, на едро ще се наливат в дребни флакони и ще се опаковат от дребни девойчета, за да се разпрачат в Холандия, Англия и Германия. За един парижки майстор подобно начинание не бе съвсем легално, ала отскоро Балдини се ползваше с протекциите на важни персони, до които се бе домогнал чрез изтънчената си парфюмерия: не само до интенданта, ами до такива влиятелни личности, като господин началника на парижката митница и до един член на кралския финансов кабинет и покровител на процъфтяващите предприятия – господин Ф'ейдо дьо Бру, който дори подхвърли идеята за кралска привилегия – най-доброто, за което можеше да се мечтае, – защото тя бе своего рода паспорт за заобикаляне на всички държавни и съсловни попечителства, слагаше край на всички тревоги по търговските дела и даваше вечна гаранция за сигурно, спокойно добруване.

И още един план лелееше Балдини, план съкровен, нещо като контрапроект на замислената за предградието Сент Антоан манифактура, където щяха да се произвеждат стоки – ако не за масово потребление, то поне достъпни за мнозина. За определен кръг от по и най-отбрана

клиентела той възнамеряваше да създаде – по-точно да му създадат – индивидуални парфюми, които като скроена по мярка дреха да прилягат само на един човек, да се употребяват само от него и да носят светлейшото му име. Вече виждаше парфюмите „Маркиза Дьо Серней“, „Маршалшата Дьо Вилар“, „Дук Д'Егийон“ и други. Мечтаеше за парфюм „Маркиза Дьо Помпадур“, ами да, даже за парфюм „Негово Величество кралят“ в изящно шлифован флакон от ахат, с инкрустирана златна фасета, с дискретно гравирано от вътрешната страна на крачето „Джузепе Балдини. Парфюмерист“. Името на краля редом с неговото върху един и същ предмет. Такива мечти лелееше Балдини! И ето ти на – Грьонуй се разболя. А Гримал – царство му небесно! – се бе клел, че никога не боледувал, че нищо не го ловяло, дори и чумата бягала от него. Ама ни в клин, ни в ръкав, та легна на смъртен одър. Ами ако умре? О, ужас! Тогава с него ще умрат и прекрасните планове за манифактурата, за дребните девойчета, за привилегията и кралския парфюм.

И така, Балдини твърдо реши да направи всичко възможно, за да спаси скъпоценния живот на чирака си.

Нареди да го преместят от нара в работилницата в чисто легло на горния стаж. Да застелят леглото с дамска. Собственоръчно помогна при пренасянето на болния по тясната стълба, макар че му се повдигаше от пъпките и гнойните циреи. Заповяда на жена си да свари пилешки бульон с вино. Изпроводи за най-реномирания доктор в квартала, някой си доктор Прокоп, комуто трябваше да предплати цели двадесет франка за благоволенieto да посети болника.

Докторът пристигна, повдигна с два пръста чаршафа, плъзна единствен поглед по тялото на Грьонуй, което наистина бе станало на решето, и напусна стаята, без да отвори поне веднъж чантата, която носеше вървящият по петите му асистент. Случаят – обърна се докторът към Балдини – бил ясен: сифилитична разновидност на черната сипаница плюс едра шарка *stadio ultimo*¹¹. Ето защо лечението било вече излишно, тъй като в интерес на реда било нецелесъобразно пускане на кръв от разлагашо се тяло, което впрочем приличало по-скоро на труп, отколкото на жив организъм. И макар още да не се усещала специфичната воня – което впрочем го учудвало и от научна гледна точка представлявало малък куриоз, – кончината на пациента без никакво съмнение щяла да настъпи през следващите две денонощия – тъй сигурно, както че той се наричал д-р Прокоп. Поиска нови двадесет франка за прегледа

11. Последен стадий (лат.). – Б. пр.

и диагнозата с пет франка отбивка, при положение, че му предоставят за демонстрация тленните останки с класически симптоми. Поднесе почитанията си и замина.

Балдини обезумя от отчаяние. Вайкаше се и се тръшкаше, хапеше пръсти от ярост за несретната си участ. Плановете му за голям, грандиозен успех се проваляха отново преди самата цел. Навремето – заради Пелисие и шайката му с тяхното откривателско разнообразие. Сега пък – заради тоя гамен с неизчерпаемия си запас от нови миризми, заради този малък, по-скъп и от злато мръсник. Тъкмо сега ли, тъкмо в градивната фаза на великия замисъл ли трябваше да пипне тая сифилитична сипаница и гнойна шарка *in stadio ultimo*? Тъкмо сега ли! Защо не след две години? Или след една? Дотогава щеше да го е издоил като златна крава, да го е оплячкосал като сребърна мина. Нека си мре тогава спокойно. Ама не! Той умираше сега! Боже милостиви, подир два дни само!

За миг му мина през ум да отскочи до „Нотр Дам“, да запали свещ и да помоли Светата Богородица за здравето на Грьонуй. Но се отказа, защото времето напредваше. Изтича за перо и хартия и изпъди жена си от стаята на болния. Искал лично да дежури. После, с листове на колене и намастилено перо в ръка, се настани на стола край леглото и се приготви да изповяда Грьонуй парфюмеристично. За Бога, момче, не бива да отнасяш тихомълком богатството, което носиш в себе си! Сега, в сетния си час, можеш да оставиш в сигурни ръце едно завещание, за да не лишиш бъдните поколения от най-добрите благовония на всички времена! Той, Балдини, щял почтено да управлява това завещание, този рецептурник с най-изящните ухания, които обонянието познава, щял да го доведе до пълен разцвет. Щял да прикрепи към името на Грьонуй безсмъртна слава и се кълнял във всички светии, че най-прекрасния от всички парфюми щял да сложи в нозете на краля, във флакон от ахат, с фасета от злато и с гравирано посвещение:

„От Жан-Батист Грьонуй – парижки парфюмерист“. Така нареждаше Балдини в ухото на Грьонуй или по-скоро нашепваше – заклинателно, умолително, ласкателно и неотстъпно.

Всуе! От Грьонуй не излизаше звук, а само воднист секрет и примесена с кръв гной. Онемял, лежеше сред дамаските и изливаше отвратителните си секрети, ала не и съкровищата си, своите познания или някоя кратичка формула на парфюм. Балдини би го удушил, на драго сърце би го убил, но най-драго щеше да му е, ако можеше да изтръгне с камшик тайните на това агонизиращо тяло, стига да имаше най-нищожен изглед

за успех... и ако не влизаше в явно противоречие с християнското си милосърдие.

И така цяла нощ жужа, гука с най-меден глас, умилква се около болния и попива с хладни кърпи потното чело и гнойната лава от раните, макар че му струваше свръхусилия, и сипва с лъжичка вино в устата му, дано развърже езика, ала всичко отиде нахалост. Призори се отказа. Отпусна се изтощен в креслото в другия край на стаята и вече без злост, изпадна в съзерцателен унес, втренчи очи в дребното гаснещо тяло на Грьонуй, което не можеше нито да спаси, нито да ограби, от което не можеше да скъта за себе си поне частица и чиято кончина трябваше да наблюдава като капитан, който безпомощно гледа как корабът потъва и отнася на дъното несметни богатства.

Внезапно устните на предаващия Богу дух се разтвориха и той заговори с ясен и твърд глас, в който нямаше и помен от агония:

– Кажете, метр, освен пресоването и дестилацията съществуват ли други способности, с които от дадено тяло да се получи парфюм?

Балдини сметна, че гласът е плод или на собствената му фантазия, или че идва от отвъдния свят, и отвърна механично:

– Да, има.

– Кои? – понесе се пак въпрос откъм леглото и старецът отвори морните си очи. Грьонуй лежеше все така неподвижен сред възглавниците. Мигар говореше трупът? – Кои? – долетя повторно въпросът, но този път Балдини зърна как устните на Грьонуй помръднаха.

„Свършва – помисли си той, – май издъхва. Или бълнува от треската, или агонизира.“ Стана, приближи леглото и се надвеси над болния. Оня бе отворил очи и наблюдаваше майстора със същия странно дебнеш поглед, с който го бе стрелнал при първата им среща.

– Кои? – потрети момчето.

Балдини потисна вътрешните си чувства – не искаше да скърши волята на един смъртник – и отвърна:

– Съществуват три начина, синко: мацерация, анфлораж и поглъщане с течни мазнини. В много отношения те превъзхождат дестилацията и се използват за получаване на най-фините етерични масла: жасминово, розово и абсолюот от портокалов цвят.

– Къде? – попита Грьонуй.

– На юг – отговори Балдини, – предимно в Грас.

– Добре – промълви Грьонуй.

И при тези думи склопи очи. Балдини бавно се възправи. Беше много потиснат. Посъбра листовете си, където не бе записал нито ред, и

духна свещта. Вече се развиделяваше. Беше смазан от умора. „Трябва да изпратя за пастора“ – мина му през ума. После направи с десница кръстния знак и излезе.

Грьонуй бе всичко друго освен мъртъв. Спеше само оздравителния си сън, спеше дълбоко и всмукваше секретите си навътре. Мехурчетата по кожата вече завяхваха, гнойните кратери пресъхваха, раните му се затваряха. Преди да мине седмица, той оздравя.

21

На драго сърце би тръгнал незабавно на юг, там, дето би овладял новите техники, споменати от метр. Но за това не можеше и дума да става. Гой беше само някакъв си чирак, тоест едно нищо. Строго погледнато – обясни му Балдини, овладял вече първоначалния си радостен изблик от възкресението на Грьонуй, – строго погледнато, той бил понищожен и от това нищо, защото за редовен чирак се считал само безупречният чирак, тоест с изяснен произход, с роднини от съсловието, с официален договор, а от всички тези неща Грьонуй не притежавал ни едно. И ако Балдини все пак благоволял да му издаде грамота, то щяло да бъде само заради рядкото му дарование, заради безукорното му поведение занапред и най-вече заради неговото добро сърце, на Балдини, което – макар често да му вредяло – никой не можел да отрече.

Естествено, изпълнението на даденото от добро сърце обещание се проточи много – цели три години. В този период Балдини, с помощта на Грьонуй, осъществи най-дръзките си мечти. Основа манифактура в предградието Сент Антоан, наложи се в двора чрез изисканите си парфюми, получи кралска привилегия. Изящните му благовония се продаваха чак до Петербург, Палермо, Копенхаген. Тежката му мускусна нотка бе желана дори в Константинопол, който сам, за Бога, бе център на благовония. Изисканите кантори в лондонското Сити, както и в Пармския двор, и във Варшавския дворец, ухаеха на парфюмите на Балдини не по-различно от замъците на графовете фон и Цур Липе-Детмолд. След като веднъж се бе примирил с мисълта да посрещне старостта в нищета и злочестие край Месина, седемдесетгодишният Балдини бе станал най-великият парфюмерист в Европа и един от най-състоятелните парижки буржоа.

В началото на 1756 – междувременно си бе позволил лукса да купи къщата в съседство за жилище, тъй като старата бе натъпкана буквално

до покрива с благовония, подправки и колониални стоки – той съобщи на Грьонуй, че е склонен да го освободи, но при три условия: първо – сам да не произвежда, нито пък да продава рецептите на парфюмите, създадени под покрива на Балдини; второ – да напусне Париж и докато Балдини е жив, кракът му да не стъпва в града; трето – да пази в пълна тайна първите две условия. За всичко това трябва да се закълне във всички светии, в паметта на клетата си майка и в собствената си чест.

Грьонуй, който нямаше нито чест, нито зачиташе светиите или поне паметта на клетата си майка, се закле. Би се заклел във всичко. Би приел всяко условие на Балдини, само и само да се сдобие с това глупаво свидетелство за калфа, благодарение на което щеше да си живее незабележимо, да пътува и да си намери работа без спънки. Всичко останало му бе все едно. Виж ти какви условия! Да не му стъпвал кракът в Париж! Та за какво му е Париж! Мигар не го познаваше до последното вонящо кътче, та той го носеше у себе си където и да идеше, той притежаваше Париж от години. Да не произвеждал нито един от триумфалните парфюми на Балдини, да не продавал старите рецепти! Сякаш не може да създаде хиляди нови, също толкова хубави, че и по-добри, стига да поиска. Ала той не искаше. Изобщо не искаше да конкурира Балдини или когото и да е от майсторите парфюмеристи. Нямаше намерение да трупа от изкуството си богатство, нито да живее от него, щом можеше да се живее другояче. Искаше да даде воля на душата си, нищо друго освен на душата си, която считаше за най-чудното нещо от всичко, което предлагаше външният свят. Ето защо условията на Балдини не бяха никакви условия за Грьонуй.

Потегли напролет в един майски ден, рано, призори. От Балдини бе получил малка раница, втора риза, два чифта чорапи, дебело парче салам, един конски чул и двадесет и пет франка. Полагало му се дори помалко, защото Грьонуй не бил платил нито су за солидното образование, което получил. Полагали му се само два франка за из път – и нищо повече. Но нали имал добро сърце, пък и за всички тия години тъй дълбоко обикнал добрия Жан-Батист. Желал му щастливо странствуване и най-наистоятелно му напомнял да не забравя клетвата си. С тези словоизлияния Балдини го изпроводи до черния вход, където някога го бе приел, и го изпрати по живо, по здраво.

Ръка не му подаде – дотам симпатията му не стигаше. Никога не бе му подавал ръка. Всъщност винаги бе избягвал досега с него – от един вид благочестиво отвращение, сякаш имаше опасност да се зарази или оскверни. Измърмори само едно „сбогом“ на изпроводяк. Грьонуй

кимна, сгуши глава в рамене и изчезна. По улицата нямаше жива душа.

Балдини го подири с поглед, видя как потътри крак надолу по моста, отвъд острова, дребен, сгърбушен, с вързоп на гръб като гърбица – същински старец. Отвъд, където уличката възвиваше зад парламента, той го изгуби от очи и изпита върховно облекчение.

Никога не бе го обичал, никога – сега вече можеше да си признае. През цялото време, докато го приютяваше под покрива си и го оплячкосваше, му бе някак чоглаво. Чувствуваше се като почтен човек, който за първи път върши нещо забранено, който играе с непозволени средства. Наистина рискът да го пипнат бе нищожен, а изгледите за успех – най-големи; но голямо бе и напрежението, и гузната съвест. В действителност през всичките тези години не бе минал ден, в който да не се тормози от дотегливата мисъл, че по някакъв начин ще трябва да плати, загдето се е захванал с този човек. Дано всичко се нареди! Колко пъти се бе молил той така боязливо: „Дано успее с тази смела авантюра, без да си изпатя. Само да успее! Не е съвсем редно това, което върша, ала Господ ще си затвори очите, непременно ще ги затвори. През целия ми живот той често ми прашчаше без никакъв повод тежки изпитания, значи ще бъде справедливо, ако този път е по-сговорчив. Та в какво се състои прегрешението ми и изобщо има ли прегрешение? Най-много дето не се придържам към порядките в еснафа, като експлоатирам чуждото дарование на един неук и приписвам на себе си неговите способности. Най-много дето съм се отлъчил с милиметър от традиционната пътека на добродетелност в занаята. Най-много дето днес върша това, което вчера порицавах. Та това престъпление ли е? Мигар другите не мамят цял живот. А аз льготих едва няколко години. И то само защото случаят ми подхвърли неповторима възможност. Но може дори да не е случаят, а сам Бог, който ми изпрати този вълшебник направо у дома като възмездие за унижението от страна на Пелисие и антуража му. Може пък Божият промисъл въобще да не е насочен към мен, а срещу Пелисие! Ааа, ето какво ще е! Иначе как Господ ще е в състояние да накаже Пелисие, освен ако не възвеличае мен? Ето защо щастие то ми е било оръдие на Божията справедливост и затова не само може, ами трябва да го приема без срам и без грам разкаяние...“

Така разсъждаваше често Балдини в последните години – заран, когато слизаше по тясната стълба в магазина, вечер, когато се качваше със съдържанието от касата и броеше пред трезора си тежките монети злато и сребро, нощем, когато лежеше до хъркащия скелет на жена си и не можеше да склопи очи от страх пред щастие то си.

Ала най-сетне – край на отровните мисли. Злокобният гост си бе отишъл и нямаше да се върне никога вече.

Оставаше обаче имането, гарантирано и занаят. Балдини сложи ръка върху сърцето си и през сюртука почувствува тетрачето с шестотинните рецепти – две поколения парфюмеристи не ще успеят да ги реализират някога. Ако днес загуби цялото си състояние, то само с тази тетрадчица за година отново ще забогатее. Наистина – какво още да желае!

През билата на отсрещните покриви, златисто и топло, утринното слънце огря лицето му. Балдини все още стоеше на вратата и гледаше на юг, надолу по улицата към парламента, беше му драго, много драго, че от Грьонуй няма и помен и под напора на преливащата благодарност реши да се поклони още днес в „Нотр Дам“, да пусне в кутията за волни пожертвования една жълтица, да запали три вошеници и да благодари Богу коленопреклонно, че го е обсипал с такава благодат и го е предпазил от мъст.

Ала по някакво глупаво стечение на обстоятелствата отново му се случи нещо непредвидено. Подир обед, тъкмо когато се канеше да тръгне за черква, плъзна слух, че англичаните обявили война на Франция. Само по себе си това не бе нещо обезпокоително. Но тъй като точно него ден възнамеряваше да експедира за Лондон пратка парфюми, той отложи посещението си в „Нотр Дам“ и отиде в града, за да събере сведения, след което намина към манифактурата в предградието Сент Антон, за да спре на първо време пратката за Лондон. През нощта в леглото, малко преди да се унесе, го осени гениална идея: предвид предстоящите военни стълкновения за колониите в Новия свят ще лансира нов парфюм със смолисто-героическа нотка под името „Престиж от Квебек“, чийто успех – а това бе сигурно – щеше да представлява далеч по-добра компенсация за провала на английската сделка. С тази сладостна мисъл в глупавата си старческа глава, положил я с облекчение върху възглавницата, под която приятно шумолеше тетрачето с рецепти, метр Балдини потъна в селенията на съня, откъдето никога не се завърна.

През нощта стана малка катастрофа, която с подобавашо закъснение даде повод на краля и той издаде заповед да се съборят лека-полека оградите по всички мостове в Париж: и тъй, без видима причина се скъсаха третият и четвъртият подпорен стълб от западната страна на Понт-о-Шанж. Две къщи се срутиха в реката – из основи и така внезапно, че никой от обитателите им не се спаси. За щастие, отнасяше се само за две лица, а именно за Джузепе Балдини и жена му Терез. Слугите – с

позволение или не – бяха излезли в града. Шение, който, леко пийнал, се прибираше призори вкъщи или, по-точно, искаше да се прибере вкъщи, защото къщата вече я нямаше, преживя психически шок. От тридесет години лелееше надеждата, че бездетният Балдини ще го посочи в завещанието си като единствен наследник. А ето, сякаш с магическа пръчка изчезна всичко: наследство, къща, магазин, стока, работилница, самият Балдини, та дори и завещанието, което като нищо щеше да му даде право на собственост върху манifactурата!

Не откриха нищо – ни трупове, ни сейфа, ни тетрачето с шестстотинте рецепти. Единственото, що остана от Джузепе Балдини, най-великия парфюмерист на Европа, бе смесеният мирис на мускус, канела, тоалетен оцет, лавандула и хиляди други неща, който витаеше седмици наред по цялото течение на Сена от Париж, та чак до Хавър.

ВТОРА ЧАСТ

23

В момента, когато къщата на Джузепе Балдини се сгромоляса, Грьонуй се намираше по пътя за Орлеан. Зад гърба си бе оставил венеца от изпарения на големия град и с всяка крачка, с която се отдалечаваше, въздухът наоколо ставаше все по-бистър и по-свеж. Сякаш се пречистваше. Вече не се сменяха в лудешки бяг стотици хиляди миризми, а следваха малко на брой, уханието на пясъчния път, на поляните, пръстата, растенията, водата. Вееха се над земята като дълги ленти – бавно издуващи се, бавно чезнещи, без рязко прекъсване.

Грьонуй възприемаше тази простота като избавление. Безметежни те ухания галеха обонянието му. За пръв път в живота си не стоеше нащрек, че с всяко отваряне на ноздрите ще надуши нещо ново, неочаквано, враждебно или пък че ще изтърве нещо приятно. За пръв път в живота си дишаше почти свободно, без да дебне с носа си. „Почти“ – казваме ние, защото в действителност нищо не можеше да мине свободно през носа на Грьонуй. Дори когато нямаше повод, в него будуваше инстинктивна резервираност към всичко, що идеше отвън и трябваше да допуска в душата си. През целия си живот, дори в редките мигове на удовлетворение, на доволство, а може би дори в изблик на щастие, той предпочиташе да издишва, вместо да вдишва – тъй, както бе започнал битието си: не чрез много обещаващо вдихание, а чрез кански писък. Но като изключим това ограничение, което у него бе и органическа предразположеност, Грьонуй се чувствуваше все по-добре и по-добре, докато Париж оставаше далеч назад – дишаше все по-леко, крачеше все по-окрилено, дори навремени намираше сили да поизправи гръб, така че, гледан отдалеч, почти можеше да се каже, че прилича на обикновен чирак, тоест на съвсем нормален човек.

Но най-волно се чувствуваше, защото се бе избавил от хората. В Париж те се гъчкаха така, както в никой друг град по света. Шест-седемстотин хиляди души живееха в Париж. Улиците и площадите гъмжаха от тях, а къщите бяха претъпкани от мазето до тавана. Едва ли имаше кътче в Париж, където да не се бе вгнездил човекът, нямаше камък или парче земя, което да не вони на човешко.

Едва сега осъзна, че цели осемнадесет години това валмо човешки

изпарения, отгдето се измъкваше, го бе потискало като задуха пред буря. Досега бе смятал, че трябва да се крие в черупката си от света като цяло. Ала не светът бе причината, а хората. Иначе със света, с обезлюдения свят явно можеше да се живее.

На третия ден от пътешествието си той попадна в гравитационното поле на орлеанските миризми. Далеч преди някакъв видим признак да подсказе близостта на града, Грьонуй долови във въздуха съгъстяването на човешките изпарения и въпреки първоначалното си намерение, реши да заобиколи Орлеан. Не му се искаше душният човешки климат тъй скоро да унищожи току-що придобитата свобода да диша на воля. Описа широка дъга, при Шатоньоф се натъкна на Лоара и я пресече при Сюли. Дотам му стигна запасът от салам. Купи си ново парче и като изоста-ви течението на реката, пое към вътрешността на страната.

Сега отбягваше не само градовете, отбягваше и селата. Беше като пиан от все по-разреждащия се, все по-чуждия на човешко присъствие въздух. Приближаваше някое селище или усамотено имение само за да си набави провизии, купуваше хляб и отново потъваше в горите. След няколко седмици дори срещите с малцината странници по уединените пътища му дойдоха до гуша, не можеше да понася повече характерния мирис на селяните, които косяха по ливадите пролетната трева. Плахо заобикаляше всяко стадо овце – не заради овцете, а заради миризмата на пастира. Удряше пряко през полето, предпочиташе да заобикаля с левги, надушеше ли насрещен ескадрон, макар на няколко часа път. Не защото се страхуваше като другите чираци и скитници, че ще бъде проверен, че ще му поискат документи, че ще го приберат за военна служба (той дори не знаеше, че има война), а единствено и само защото му се повдигаше от човешката миризма. И така, планът му да стигне по най-краткия път до Грас се изпари от само себе си и не по негово решение; планът му, така да се каже, се стопи в свободата, както всички останали планове и намерения. Грьонуй вече не вървеше към някаква цел, а бягаше по-далеч и по-далеч от хората.

Накрая вървеше само нощем. Денем се пхаше в ниския шубрак, спеше под храстите, в гъстака, на възможно най-недостъпните места, свит на кравай като животно, метнал през глава землистокафявия чул, забил нос в свивката на лакътя, извърнат към земята, та и най-беглият мирис на чуждо да не смущава сънищата му. По заник слънце се събуждаше, вирваше нос във всички посоки и едва когато подушеше, че и последният селянин се е прибрал от нивицата си, а най-куражливият друмник е намерил подслон, преди да се спусне тъмата, едва когато нощта с

мнимите си опасности изметеше земята от хора, Грьонуй изпълзяваше от скривалището и продължаваше пътя си. Не му трябваше светлина, за да вижда. Още в началото на пътешествието си, когато се движеше денем, той затваряше очи и се ориентираше само с носа си. Яркият колорит на местността, ослепителният блясък, внезапният контраст му причиняваха болка в очите. Нравеше му се само лунната светлина. Лунната светлина не познаваше багри и едва очертаваше контурите на местността. Застилаше земята с мръсносивкав воал и задушаваше живота поне през нощта. Този сякаш излят от олово свят, в който не трепваше нищо освен вятъра, понасящ се като сянка сегиз-тогиз над върхарите, в който не съществуваше нищо освен уханията на голата пръст – беше единственият свят с някаква стойност за Грьонуй, защото приличаше досущ на света в неговата душа.

Така вървеше той на юг. Приблизително на юг, понеже следваше не магнитния компас, а само компаса на своя нос, който му помагаше да заобикаля всеки град, всяко село, всяко поселище. Седмици наред не срещаше жива душа. И той щеше да заживее с упоителната илюзия, че е сам на този тъмен или по-точно на този осветен от студената луна свят, ако финият компас не му бе дал по-добър съвет.

И нощем имаше хора. И в най-затъntenите места имаше хора. Само че се бяха пъхнали като плъхове в леговищата си и спяха. И мърсяха земята, защото даже и в съня си излъчваха миризма, която проникваше в простора било през отворените прозорци, било през пролуките на обиталищата им и тровеше привидно вгълбената в себе си природа. Колкото по свикваше с чистия въздух, толкова по-грубо го блъскаше в носа всяка човешка миризма, долитаща нощем изневиделица, най-неочаквано, отвратителна като клоака, издаваща наличието на пастирско убежище, въглищарска хижа или разбойническа пещера. И той бягаше все по-далеко, и реагираше все по-чувствително на все по-рядко срещаната човешка миризма. Така обонянието му го отвеждаше във все по-затътени кътчета на страната, отдалечаваше го все повече от хората и го тласкаше все по-мощно към магнитния полюс на възможно най-голямата самота.

24

Този полюс, а именно най-безлюдната точка в цялото кралство, се намираще в централния Овернски масив, на пет дни път южно от

Клермон, на вулканичния връх Плом дю Кантал, висок към две хиляди метра.

Върхът представляваше огромен конус от оловносив камък и бе заобиколен от безкрайно, голо, обрасло само със сивкав мъх и сивкав трънак плато, по което тук-там стърчаха остри кафеникави скали, подобно проядени зъби, и няколко почернели от пожар дървета. Дори и посред бял ден местността бе тъй безотрадno негостолюбива, че и най-бедният пастир от и без това бедната провинция не докарваше овцете си тук. А нощем, в бледия светлик на месеца, забравената и от Бога пустош оставяше впечатление, че не принадлежи на този свят. Дори търсеният навред овернски разбойник Лъобрен бе предпочел да си пробие път към Севен и там да се остави да го заловят и посекаат, отколкото да се скрие на Плом дю Кантал, където действително никой не би го потърсил и открил, но там също тъй сигурно би умрял и от дълговечна самота – смърт, още по-жестока за Лъобрен. На левги околоръст не живееше ни човек, ни каква да е топлокръвна живинка с изключение на няколко прилепа, няколко бръмбара и няколко смока. От десетилетия на върха не бе стъпвал човешки крак.

Грьонуй стигна подножието през една августовска нощ на 1756. Сипналата зора го завари вече на върха. Той все още не знаеше, че тук свършва неговото странствуване. Смяташе, че е само етап по пътя към все по-чистия въздух, завъртя се на пети и плъзна погледа на своя нос по величествената панорама на вулканичната пустош: на изток, където се намираха просторното плато Сен Флур и мочурищата по поречието на Риу; на север, откъдето бе дошъл и където бе бродил дни наред през карстовите планини; на запад, отгдето ефирният утринен ветрец донасяше мириса само на камънак и остра трева; и на юг, където планинските вериги на Плом се низеха чак до мрачните дефилета на Тройер. Навред, във всяка една от посоките на света, се забелязваше човешкото отсъствие, а същевременно всяка стъпка в коя да е от тях означаваше човешко присъствие. Стрелката на компаса се въртеше като пумпал. Вече не служеше за ориентиране. Грьонуй бе стигнал целта си. Но в същото време бе заплепен.

Когато слънцето се показва, той все още не бе мръднал от мястото си и виреше нос към небето. С отчайващо напрежение опитваше да надуши оная посока, от която щеше да дойде застрашителната човешка миризма, както и обратната посока, в която трябваше да се спасява. Подозираше, че всеки момент отнякъде ще долети някое забравено атомче човешка миризма. Ала нямаше нищо. Наоколо цареше спокойствие, ако

можеше тъй да се каже – мирисно спокойствие. Като лек шумол от по-вей навред владееше само хегемонното ухание на бездушните камъни, сивия лишей и сухата трева – нищо друго.

На Грьонуй му трябваше доста време, за да повярва на носа си. Не бе подготвен за подобно щастие. Скептицизмът му още дълго се противи на неочакваното откритие. Когато слънцето се издигна на небосклона, той прибягна дори до помощта на очите си и претърси хоризонта за най-дребния признак на човешко присъствие: я покрив на хижа, я дим от огън, я ограда, я мост, я черда. Сложи ръка на ухо и се послуша да не би някъде да клепат коса, да лае куче или да плаче дете. Прекара целия ден на върха Плом дю Кантал под палещите лъчи на слънцето в напразно очакване на най-малката улика. Едва по заник скептицизмът бавно отстъпи място на една нарастваща еуфория: бе се спасил от омразната воня! Наистина беше свършено сам! Беше единственият човек на тази земя!

В душата му избухна грандиозен възторг. Също както плувалият седмици наред напосоки корабокрушенец поздравява в екстаз първия населен остров, така и Грьонуй отпразнува пристигането си в планината на самотата. Изкрещя от щастие. Запокити вързоп, чул и тояга, затропа с нозе, вдигна високо ръце, затанцува в кръг, изрева името си в четирите посоки и тържествувашо размаха юмруци срещу стелналата се под него шир, срещу захождащото слънце, победоносно, сякаш той го бе прогонил от висинето. Лудя като обезумял до късна нощ.

25

Следващите дни преминаха в уреждане на живота тук, защото му бе ясно, че няма скоро да напусне този благословен рай. Първо започна да души за вода и я откри да сълзи от цепнатината на една скала току под върха. Не беше много, но ако търпеливо я лижеше час, щеше да задоволи потребността си за цял един ден. Намери и храна – дребни саламандри и змийчета, които погълна неodrани и направо с костите, след като откъсна само главите им. Към тях добави сух лишей, трева и мъх. Този начин на хранене – неподлежащ на коментар и несъвместим с представите на буржоазното мислене – не го смущаваше ни най-малко. Още преди седмици бе престанал да яде храна, приготвена от човешка ръка, като хляб, колбаси и сирене, а усетеше ли глад, поглъщаше всякакво ядиво, де що свърне. Не бе чревоугодник. Не познаваше друга

наслада освен насладата от чистата безтелесна миризма. Не познаваше удобствата и би се задоволил с постеля на голия камък. Ала намери нещо по-добро.

Недалеч от пукнатината със сълзящата вода откри пещера, чийто лабиринт от тесни криволици след тридесетина метра се задънваше от свлачище. Там, в дъното, тя бе тъй тясна, че раменете на Грьонуй опираха о скалите, и тъй ниска, че той можеше да стои само сгънат на две. Но можеше да седи, а ако се свиеше на кравай – дори да лежи. Това напълно задоволяваше представата му за комфорт. Защото мястото имаше безценни предимства: в дъното на тунела даже и денем цареше непрогледен мрак, бе тихо като в гроб, а въздухът дъхтеше на влажна солна прохлада. Грьонуй веднага подуши, че на това място не е стъпвало живо същество. Испита почти свещена боязън, че става негов собственик. Сякаш застилаше олтар, така грижливо застла земята и легна. Изпълни го божествено доволство. Лежеше на петдесет метра дълбоко под земята в най-уединената планина на Франция като в собствения си гроб. Никога през живота си не се бе чувствувал така закътан – дори и в майчината си утроба. Даже светът навън да изгаряше в пламъци, тук нямаше да забележи нищо. Захлипа тихичко. Не знаеше кому да благодари за това преголямо щастие.

На първо време излизаше навън, само за да се освободи набързо от урината и екскрементите си, да поближе вода от пукнатината и да хване някой-друг гущер или смок. Ношем се ловяха лесно, защото се криеха под камънаците или в дупките, но той ги надушваше отдалече.

На върха се изкачи няколко пъти през първите седмици, за да обдуши хоризонта. Не след дълго това се превърна по-скоро в досадна привичка, отколкото в необходимост, понеже нито веднъж не долови нещо обезпокоително. Малко след това дори преустанови екскурзиите си и щом привършеше най-насъщните за оскъдното си преживяване нужди, бързаше час по-скоро да се прибере в своята гробница. Защото тук, в гробницата, протичаше същинският му живот. Това означаваше, че повече от двадесет часа в денонощие проседяваше върху чула в дъното на каменната галерия в съвършена тъмнина и в съвършена неподвижност, опрял гръб о свлачището, заклешил рамене между скалите, отдал се изцяло на себе си.

Известно е, че някои хора търсят самота: покаяни грешници, несретници, светци или пророци. Те се оттеглят предимно в пустините, където преживяват от див мед и скакалци. Мнозина пък предпочитат пещери или постници на отдалечени острови, други клечат – доста

зрелищно! – в кафези, окачени на стълбове, и се клатушкат из въздуха. И правят това, за да бъдат по-близо до Бог. Самоизмъчват се със самота и се покаяват чрез нея. Вършат го с вярата, че водят богоугоден живот. Или месеци и години очакват Бог да им прати послание свише, което след това бързат да разпространят сред хората.

Грьонуй не бе нито един от тези случаи. Не му идваше и наум за някакво вземане-даване с Господ. Не бе дошъл да се кае и да чака прозрение свише. Бе се оттеглил за свое удоволствие, само и само да бъде по-близо до себе си. Потопяше се в собственото си, неотклонявано вече от нищо съществуване и се чувствуваше великолепно. Като собствения си труп лежеше той в каменната гробница, почти бездиханен, с почти недоловими тонове на сърцето и въпреки това живееше тъй интензивно и разгулно, както не е живял никой епикуреец отвън по света.

26

Арена на този разгул – та къде иначе! – бе вътрешната му империя, гдето от рождение бе трупал нишките на всички срещнати миризми. За да добие настроение, извика първом най-ранните и най-далечните: враждебния спарен въздух от спалнята на мадам Гайар; кожесто-съсхурения мирис на ръцете й; възкиселия дъх на отец Терие; истеричната, гореща, майчинска пот на дойката Бюси; вонята на леш от Гробището на невинните, миризмата на убиец, лъхаша от майка му. И Грьонуй се опияни от омраза и отврата и целият настръхна от благат ужас.

Понякога, когато този аперитив от гнусотии не стигаше да приповдигне настроението му, той отскачаше обонятелно до Гримал, за да вкуси от вонята на суровите разложени кожи и дъбилни каиш, или извикваше в съзнанието си целокупната смрад на шестстотинте хиляди парижани през душния потискащ зной на летните жеги.

И тогава отведнъж – а в това бе и смисълът на упражнението – със силата на оргазъм се отприщи стаената омраза. Понесе се като буря над миризмите, посмели да оскърбят изисканото му обоняние. Като градушка по житна нива ги удари, като ураган ги разпиля и удави в чудовищен пречистващ потоп от дестилирана вода. Тъй справедлив бе гневът му. Тъй страшно бе отмъщението му. Ах! Какъв върховен миг! Грьонуй, дребното човече, потрепери от възбуда, тялото му се загърчи в сладостно доволство, изви се така, че темето за миг докосна тавана на галерията, после се свлече бавно и остана да лежи, отпуснат и дълбоко

удовлетворен. О, каква наслада бе този вулканичен акт на унищожение на всички отвратителни миризми, каква наслада... Това бе любимата сцена от вътрешния му душевен спектакъл, защото тя изискваше онова чудно чувство на пълна премала, която настъпваше след действително великите, героични дела.

Сега с чиста съвест можеше да си почине малко. Протегна се физически – доколкото му позволяваше каменното ложе. Ала душевно, върху добре изметената постеля на своята душа, Грьонуй се опъна удобно в цял ръст, унесе се в лека дрямка и долови покрай носа си играта на фини ухания: ето ароматен полъх, довян сякаш от пролетни поляни; гальовен майски зефир, преминал през първите листи на бука; морски бриз, тръпчив като осолени бадеми. Когато Грьонуй се надигна, вече се бе свечерило – да речем, че се бе свечерило, защото във вътрешната вселена на Грьонуй, естествено, нямаше ни следобед, ни предобед, ни вечер, ни заран, нямаше ни светлина, ни здрач, нямаше пролетни поляни, зелени букови листи... изобщо нямаше реални неща, а само техните миризми. (Затова съществува един *façon de parler*¹², да се говори за тази вселена като за пейзаж и това е, естествено, съответният и единствено възможният начин, защото нашият език е неспособен да опише света на миризмите.) Та значи бе привечер, тоест онова състояние и оня момент в душата на Грьонуй, каквито на юг царят в края на следобедната почивка, когато пладнешкото вцепенение на природата отстъпва и възпираният живот отново възкръсва. Побеснелият от ярост зной, враг на съвършените ухания, бе отлетял, сганта от демони – унищожена. В душата му се стелна безкрайна шир, блестяща и мека в еротичната тишина на пробуждането в очакване на волята на Повелителя.

Както вече споменахме, Грьонуй се надигна и отърси просънницата от своите крайници. Възправи се той, високият вътрешен Грьонуй, като великан се възправи той в цялото си великолепие и блясък. Каква приказна гледка за очите! Жалко, че нямаше кой да го види! – и плъзна поглед околоръст, горд и достолепен.

Да! Ето неговото царство! Неподражаемото царство на Грьонуй! Той, неподражаемият Грьонуй, го е създал и го владее, опустошава го, когато пожелае, и пак го въздига, разширява го безпределно и с огнен меч го защитава срещу всеки нашественик. Тук не се слушаше нищо друго освен неговата воля, волята на великия, прекрасния, неподражаемия Грьонуй. И след като заличи отвратителното зловоние на миналото,

12. Начин на изразяване (фр.) – Б. пр.

той пожела царството му да заблагоухае. И пое с широка крачка през угарите и пося ухания от разни сортове – щедро тук, пестеливо там, сякаш засяваше ту необятна нива, ту тясна лехичка, пръскаше семената ту с шепа, ту поединично на специално подобрани места. До най-отдалечените кътчета на царството си стигна Грьонуй Велики, развихрилият се сеяч Грьонуй и скоро не остана кътче, където да не е хвърлил зърно ухание.

И видя Грьонуй, че беше добро, че цялата земя е просмукана от божественото му семе, и прати дъждец от винен спирт, който заромоли тихичко, напоително и всичко навред започна да кълни и никне, посевите се раззелениха и сърцето му затрептя от радост. Нивите вече се люшкаха в пищна вълна, а в прикътаните градини стеблата се наливаха вече със сок, пъпките на цветовете почти се разпукаха.

И тогава Грьонуй Велики накара дъжда да престане. И стана така. И изпрати на земята усмивката на благото слънце, и като с магическа пръчка се разпука милионната пищност на цветовете – от единия край на царството, та до другия – и се превърна в един-единствен пъстър килим, изтъкан от безброй съдинки, пълни с превъзходни ухания. И Грьонуй Велики видя, че беше добро, много добро. И накара диханието си да мине по земята вместо вятър. И цветовете, помилвани, заблагоухаха и се смесиха милиардите благоухания в едно менливо, но въпреки тази постоянна менливост единно всесветско ухание на клетвена ярност към Него – Великия, Единствения, Прекрасния Грьонуй, а той, седнал върху един златистоуханен облак като в трон, вдъхна дълбоко това ухание и миризмата на жертвата му се сто-ри приятна. М се спусна надолу, за да благослови многократно творението си, а в знак на благодарност сътворените от него му отвърнаха с ликуващи възгласи, радостна глъч и низ от прекрасни уханни издихания. Междувременно вече се бе здрачило, а благоуханията продължаваха да се леят и се смесваха в теменужената нощ във все по-фантастични букети. Предстоеше истинска бална нощ на благоуханията с гигантски брилянтен фойерверк от аромати.

Ала Грьонуй Велики се бе изморил, прозя се и рече: „Ето на, извърших огромно дело и съм доволен. Но като всичко постигнато, и то започва да ми додява. Ще ми се да се оттегля и като завършек на този богат на дела ден да намеря малко щастие в покоите на сърцето си.“

Тъй рече Грьонуй Велики и докато под него простоватият уханен народ радостно танкуваше и се веселеше, той се спусна от златния облак, размаха широко криле над нощния мир на своята душа и се понесе към къщи, в чертозите на своето сърце.

Ах, колко е приятно да се завърнеш у дома! Двойната служба като отмъстител и като творец на света изтощаваше доста, а пък и да бъдеш чувствуван подир това от собственото си котило – и туй не е почивка. Изнурен от божествените си съзидателни и представителни задължения, Грьонуй Велики копнееше за домашен уют.

Сърцето му бе пурпурен замък, разположен в каменна пустош, закътан зад дюни, обграден от оазис с тресавища и със седем каменни зида. Можеше да се стигне само по въздух. Имаше хиляда стаи, хиляда изби и хиляда изискани салона, а сред тях – един с простичко пурпурно канапе, на което Грьонуй си почиваше от тегобата на изминалия ден, но това не бе вече Грьонуй Велики, а Грьонуй – интимно, или просто милият Жан-Батист.

Стаите на замъка бяха изпълнени с библиотечни стелажи от пода до тавана, а по тях бяха наредени всички миризми, които Грьонуй бе събирал цял живот – милиони миризми. А в избите на замъка отлежаваха в бъчви най-добрите ухания на неговия живот. Когато узрееха, ги преливаха в бутилки, а бутилките, сортирани по година и произход, нареждаха в прохладно-влажните коридори, дълги с километри. Уханията бяха тъй много, че не би стигнал цял един живот, за да се изпият.

А когато милият Жан-Батист, завърнал се най-сетне в *chez soi*¹³, се изтегна на простичкия уютен диван в пурпурния салон – и представете си, Грьонуй по чорапи, – плесна с ръце и привика слугите – а това бяха невидими, недолови-ми, безшумни и преди всичко безмирисни, следователно въображаеми лакеи – и им заповяда да му свалят от огромната библиотека с миризми един или друг том, а сетне да слязат в избата и да му донесат нещо за пиене. И зашътаха въображаемите лакеи, и в мъчително очакване се сви стомахът на Грьонуй. И виж ти, разтрепери се като алкохолик, застанал пред тезгяха, от страх, че по някаква причина ще му откажат поръчаната чаша ракия. Ами ако стаите и избите изведнъж се окажат празни, ами ако виното в бъчвите се е вкиснало? Защо го карат да чака? Защо не идват? Та той се нуждае от тези неща, нуждае се незабавно, нуждае се спешно, копнее за тях, би умрял на мига, ако не ги получи.

Спокойно, Жан-Батист! Спокойно, драги! Ето, пристигат, носят ти желаните неща. Ето, слугите вече долитат. Носят върху невидима табла

13. Своя дом (фр.). – Б. пр.

книгата на миризмите, носят в невидимите си ръце с бели ръкавици скъпоценните бутилки, нареждат ги много внимателно, покланят се и изчезват. Останал сам – най-сетне отново сам! – Жан-Батист посяга към дълго бленуваните миризми, отваря първата бутилка, напълва една чаша до ръба, поднася я към устните и пие. Изпива на един дъх чашата с прохладната миризма. О, чудесен аромат! Той е така пречистващ, че от блаженство очите на милия Жан-Батист се изпълват със сълзи и той веднага налива втора чаша със същото ухание: ухание от година хиляда седемстотин петдесет и втора, уловено през пролетта, преди изгрев слънце, на Пон Роаял, с обърнат на запад нос, откъдето появяваше лек ветрец, примесен с дъх на море, с дъх на гора и едва доловим мирис на катран от лодките, накацали по брега. Това бе уханието на първата преваляща нощ, която – без знанието на Гримал – прекара в безцелно скитане из Париж. Това бе свежият дъх на настъпващия ден, на първото утро, което преживяваше на свобода. Този дъх тогава му обеща свободата. Обеща му друг живот. За Грьонуй онова утро бе дъхът на надеждата. Той я скъта грижливо. И всеки ден отпиваше по малко. След като изпразни и втората чаша, той се отърси от напрежението, от съмнението и несигурността и в душата му се разля приказно спокойствие. Облегна се на меките възглавници на канапето, разгърна една книга и зачете спомените си. Четеше за миризмите на своето детство, за миризмите от училище, за миризмите от улиците и тайнствените кътчета на града, за миризмите на хората. По тялото му пробягна приятна тръпка, защото възкресените току-що миризми бяха все омразни, изкоренени миризми. С интерес и отврата Грьонуй четеше книгата на противните миризми, а когато отвращението надмогна интереса, той просто затвори книгата, остави я настрана и взе друга.

Междувременно не пропускаше да отпива и от благородните ухания. След бутилката с уханието на надеждата той отвори друга: от година хиляда седемстотин четиридесет и четвърта, пълна с топлия дъх на цепеници пред дома на мадам Гайар. А след нея изпи бутилката с лятно-вечерно ухание, наситено с парфюми и натежало от цветочен аромат, сбран от крайнините на един парк в Сен Жермен де Пре през 1753 година.

Вече бе пиян от аромати. Крайниците му все повече и повече натежаваха върху възглавниците. Духът му витаеше в чудна мъглявина. Ала крайт на пиршеството бе все още далеч. Наистина очите му вече не можеха да четат, книгата отдавна се бе изплъзнала от ръката, но той не желаше да приключи вечерта, без да е изпразнил последната, най-

разкошната бутилка: с уханието на девойчето от улица „Маре“...

Отпиваше с благоговение и за тази цел се надигна, за да седне на канапето, макар и много трудно, защото при всяко движение пурпурният салон се залюляваше и завърташе около него. В позата на примерен ученик, с чинно прибрани колене и нозе, отпуснал лявата си длан върху бедрото, малкият Грьонуй отпиваше скъпоценното ухание от избите на своето сърце – чаша подир чаша – и се натъжаваше все повече и повече. Съзнаваше, че е препил. Съзнаваше, че не ще може да понесе толкова много красота. Ала продължаваше да пие, докато не изпразни бутилката: промъква се през тъмния вход от улицата в задния двор. Води го светлинката на свещта. Девойчето седи и чисти кехлибарените сливи. От далечината долита пукотът на ракети и фойерверки...

Остави чашата и поседя няколко минути като вкаменен от сантименталност и пианство, докато от небцето му не изчезна и последният привкус. Втренчи пуст поглед пред себе си. Внезапно главата му се изпразни, както бутилките. После той климна встрани, търкули се на пурпурното канапе и мигновено потъна в бездната на съня.

Едновременно с него заспа и външният Грьонуй върху конския си чул. И той като вътрешния Грьонуй потъна в бездната на съня, защото херкулесовските деяния и ексцеси на единия изтощаваха не по-малко и другия – в крайна сметка двамата бяха едно и също лице.

Ала когато се събуди, не се събуди в пурпурния салон на своя пурпурен замък зад седемте зида и не сред пролетните поля от ухания в душата си, а в каменния трем, в дъното на тъмния проход, върху голата земя, в непрогледен мрак. И му се гадеше от глад и жажда, и зъзнеше от студ, и се чувствуваше тъй смазан като непоправим пияница след ношен гуляй. На четири крак изпъзля от галерията.

Навън бе кой знае кое време от денонощието, на здрачаване ли, на зазоряване ли, ала и среднощ мъждукащите звезди бодяха очите му като с игла. Въздухът му се стори запрашен, смъдящ, изгарящ дробовете; пейзажът – груб, постоянно се спъваше по камънаците. Дори и най-нежните миризми звучаха някак строго и браздяха върху отвикналото му от света обоняние. Грьонуй, кърлежът, бе станал уязвим като рак, изоставил къщичката си и тръгнал гол из морето.

Спря до цепнатината с водата и заблиза влагата от сами скалата, час, два, беше истинско изтезание, времето нямаше край, времето, през което действителният свят изгаряше кожата му. После откъсна от камъните няколко кичура мъх, напъха ги в устата си, клекна, изходи се, докато дъвчеше – бързо, бързо, всичко трябваше да минава бързо, и сякаш

бе влечуго, съзряло ястреби във висинето, се шумгна като подгонен обратно в пещерата, чак до дъното ѝ, където бе проснат конският чул. Най-сетне се озова на сигурно място.

Облегна гръб о отломъците, изпружи нозе и зачака. Сега тялото му трябваше да остане неподвижно, съвсем неподвижно, като съд, който заплашва да се разплиска от много движения. Постепенно успя да овладее дъха си. Възбуденото му сърце се успокои, вътрешният прибой на вълните бавно утихна. И внезапно се сипна самотата и като черна огледална повърхност покри душата му. Затвори очи. Тъмната врата към душата му се откряна и той влезе вътре. Започна поредното представление в душевния театър „Грьонуй“.

28

Така отминаваха ден подир ден, седмица подир седмица, месец подир месец. Така отминаха седем години. През това време навън по земята бушуваше война, и то световна война. Биеха се в Силезия и Саксония, в Хановер и Белгия, в Бохемия и Померания. Ако по пътя не ги пипнеше тиф, войските на краля гинеха в Есен и Вестфалия, по Балеарските острови и Мисисипи, в Индия и Канада. На човечеството бойната струваше един милион жертви, на френския крал – колониите, а на всички воюващи държави – толкова много пари, че най-сетне, с натежали от мъка сърца, коронованите глави решиха да я прекратят.

Веднъж през зимата Грьонуй едва не замръзна, без да усети. Пет дни беше лежал в пурпурния си салон и когато се събуди в пещерата, се бе вкочанял от студ. Веднага пак затвори очи, за да доспи до смъртта си. Ала във времето настъпи рязка промяна, размрази Грьонуй и така го спаси.

Веднъж пък натрупа такъв дълбок сняг, че той не намери сили да се добере до лишеите. Тогава се храни само със замръзнали прилепи.

Веднъж пък пред пещерата намери мъртъв гарван. Изяде го. Това бяха единствените събития, които през тия седем години му напомниха за съществуването на външния свят. Иначе продължаваше да си живее само в своята планина, само в сътвореното от него душевно царство. И той би останал тук до смъртта си (защото не му липсваше нищо), ако не бе настъпила катастрофа, която го прокуди от планината и го изплю обратно в света.

Катастрофата не бе земетръс, ни горски пожар, ни свличане на скална маса, ни срив в галерията. Това въобще не бе външна катастрофа, а душевна и поради тази причина – още по-страшна, защото блокира изчисленията от Грьонуй път за бягство. Тя го сполетя в съня. По-точно казано, в съновидението му. И още по-точно – в съня, в съновидението, в сърцето, във фантазията му.

Лежеше на канапето в пурпурния салон и спеше. Край него се търкаляха празни бутилки. Бе препил и като капак – цели две бутилки от уханието на червенокосото девойче. Май много му бе дошло, защото сънят му, ако и мъртвешки, този път не бе спокоен, а прорязан с кошмарни слузести жилки. Тази слуз бяха ясно доловими късчета миризми. Из-първом се носеха на тънки нишки покрай носа му, после нишките започнаха да се сгъстяват като облаци. Струваше му се, че е застанал насред мочурище, от което се надига мъгла. Мъглата се издигаше все по-високо и по-високо. Скоро мъглата обгърна изцяло Грьонуй, просмука го и сред валмата ѝ не остана ни грам въздух. Ако не искаше да се задуши, той трябваше да я вдишва. А мъглата, както казахме, бе всъщност някаква миризма. И Грьонуй знаеше що за миризма е това. Мъглата бе собствената му миризма. Неговата миризма, собствената миризма на Грьонуй бе тази мъгла.

Ала най-ужасяващото бе неспособността на Грьонуй да подуши тази миризма, макар да съзнаваше, че това е неговата *собствена* миризма. Колкото и да се давеше в себе си, той не можеше да се помирише за нищо на света!

Когато проумя истината, нададе кански вик, сякаш жив го деряха. Викът му разруши стените на пурпурния салон, зидовете на замъка, изтръгна се от сърцето му, понесе се над ровове, тресавища и пустини, втурна се като огнена стихия над нощния пейзаж на душата му, прокънтя в устата му, закриволичичи през галерията навън по света, над платото Сен Флур – сякаш планината изрева. Грьонуй се събуди от собствената си вик. В пробудата си той размахваше ръце, като да разпръсне непоносимата мъгла, която не можеше да помирише, която искаше да го задуши. Бе изплашен до смърт, тресеше се с цяло тяло от смъртен страх. Ако викът му не бе раздрал мъглата, той щеше да се удави в самия себе си – каква ужасна смърт. Побиха го тръпки при тая мисъл. И докато, още треперещ, се опитваше да събере обърканите си и подплашени

мисли, проумя със сигурност едно нещо: че ще промени живота си, само за да не му се присъни повторно този кошмар. Втори път нямаше да издържи.

Заметна се с конския чул и изпълзя навън. Бе пред пладне, пред пладне в края на февруари. Грееше слънце. Земята миришеше на влажен камък, на мъх и вода. Вятърът донасяше едва доловим дъх на анемонии. Седна на земята пред пещерата. Слънцето го напече. Вдъхна свежия въздух. Още го побиваха тръпки, сетеше ли се за мъглата, от която се бе измъкнал, но потръпна и от доволство, когато усети топлината по гърба си. Слава Богу, че още съществува, този външен свят, за да има къде да избяга! Как ли щеше да се отърси от ужаса си, ако на изхода на галерията не бе намерил света? Никаква светлина, никаква миризма, нищичко – само тази ужасна мъгла: вътре, вън, навред...

Постепенно шокът премина. Постепенно здравата хватка на страха се отпусна и Грьонуй се почувствува по-сигурен. Към пладне бе възвърнал вече самоувереността си. Поднесе показалец и среден пръст към носа си и ги помириса. Долови влажния, подправен с дъх на анемонии пролетен въздух. Пръстите обаче не миришеха на нищо. Обърна ръка и помириса дланта си. Усети топлината ѝ, но нищо повече. Запретна прокъсания ръкав на ризата си и зарови нос в свивката на лакътя. Знаеше, че там е мястото, където всеки човек мирише на себе си. Но пак не подуши нищо. Не подуши нищо и под мишниците си, нищо по нозете, по срамните части, никъде, докдето можа да се наведе. Беше направо гротескно: той, Грьонуй, който можеше да подуши всеки друг човек от лева разстояние, не бе в състояние да подуши собствения си член на разстояние, по-малко от педя! Въпреки това не изпадна в паника и след като хладнокръвно размисли, си рече следното: „Не ще да е, че аз не мириша, защото по принцип всичко мирише. По-скоро не мога да помириша на какво мириша аз, защото от рождението си, ден из ден, съм мирисал какво ли не и носът ми е претръпнал към собствената ми миризма. Ако можех да я отделя от себе си – или поне част от нея – и след време, когато отвикна, опитам пак, тогава ще я доловя, значи ще успя да се помириша.“

Отметна конския чул и взе да съблича дрехите си или по-скоро това, което бе останало от дрехите му – парцали, дрипи събличаше той. Седем години наред не бе ги отделял от тялото си. Те трябваше да са просмукани изцяло от неговата миризма. Хвърли ги накуп пред входа на пещерата и тръгна. После за пръв път от седем години насам се изкачи пак на върха. Застана на същото място, където бе стоял навремето,

когато пристигна, обърна носа си на запад и се изложи на свирещия около голото му тяло вятър. Целта му беше да се проветри издъно, да се наpomпа дотолкова със западния вятър – тоест с миризма на море и влажни ливади, – че тя да надмогне миризмата на собственото му тяло и така да се създаде мирисна разлика между него, Грьонуй, и дрехите му, която той да успее да долови по-ясно. За да влиза в носа му възможно помалко от собствената му миризма, той се наведе силно напред, източни брат доколкото можеше срещу вятъра и изпъна ръце назад. Приличаше на плувец преди скок.

В тази извънредно смешна поза прекара часове, при което отвикналата му от светлина личинковобяла кожа се зачерви като лангуста, макар слънцето да бе още слабо. Надвечер слезе пак до пещерата. Отдалеч зърна купчинката дрехи. Последните метри стисна носа си и го пусна чак когато се надвеси над тях. Взе проба, както бе научил от Балдини, поевъздух и го изпусна на пресекулки. За да улови миризмата, сви длани на камбанка над дрехите си и пъхна нос в нея като нейно езиче. Какво ли не опита, за да подуши от дрехите собствената си миризма. Но миризмата я нямаше в тях. Категорично я нямаше в тях. Хиляди други миризми имаше в тях. Миризма на камък, пясък, мъх, смола, гарванова кръв – дори миризмата на салама, дето бе купил преди години близо до Сюли, се долавяше все още добре. Дрехите му представляваха дневник на миризмите от последните седем-осем години. Не съдържаха само собствената му миризма, миризмата на този, който ги бе носил неотлъчно, през цялото време.

Стана му малко страшно. Слънцето бе залязло. Той стоеше гол пред входа на пещерата, в чиито тъмни недра бе прекарал цели седем години. Духаше студен вятър, той зъзнеше, ала не забелязваше, че зъзне, защото в душата му противодействуваше друг студ или по-точно – страх. Това не бе оня страх, дето изпита насън – оня отвратителен страх, че се задушаваше в самия себе си, оня страх, от който трябваше да се отърси на всяка цена и от който бе успял да избяга. Това, което изпитваше сега, бе страхът, че не познава себе си. Този страх бе противоположен на другия. От него не можеше да избяга, а трябваше да върви насреща му. И макар истината да се окажеше ужасна, той трябваше да узнае без колебание дали притежава миризма, или не. И то сега, веднага. На минутата.

Влезе в пещерата. След няколко метра го обгърна пълен мрак, но той се ориентираше като по бял ден. Хиляди пъти бе изминавал този път, познаваше всяка стъпка и всяка извивка, подушваше всяка

издатина на скалата, дори грапавинките по нея. Да намира пътя, не бе трудно. Трудно бе да се бори със спомена за клаустрофобния си сън, който заплашваше да го залее като приливна вълна, колкото повече напредваше. Но той прояви смелост, като със страха от незнанието обори страха от знанието и успя, понеже съзнаваше, че няма друг избор. Когато стигна дъното на галерията, до свлачището, изчезнаха и двата страха. Изведнъж се почувствува спокоен, с избистрено съзнание и изострен като скалпел нюх. Клекна, захлупи очи с ръце и захвана да души. На това място, в този откъснат от света каменен гроб, бе лежал седем години. Ако някъде под небето трябваше да мирише на него, то щеше да е тъкмо тук. Вдишваше бавно. Проверяваше точно. Не бързаше с преценката. Четвърт час клеча. Притежаваше непогрешима памет и помнеше как миришеше това място преди седем години: на камък и влажна, солена прохлада, бе толкова чисто, защото нито едно живо същество – било човек или животно – не бе стъпвало някога тук... Точно така миришеше и сега.

Поклеча още някое време, съвсем кротко, като само кимаше с глава. После се врътна на пети и пое към изхода – първом приведен, а когато височината на галерията позволи, продължи изправен навън към простора.

Вън навлече дрипите си (още преди седем години обушата му се бяха разкапали), наметна се с конския чул и същата нощ напусна Плом дю Кантал, като пое на юг.

30

Видът му бе ужасяващ. Косите стигаха до свивката на коленете, рядката брада – до пъпа. Ноктите бяха закривени като на граблива птица, а кожата – където дрипите не покриваха ръцете и нозете – се белеше на парцали. Първите люде, които срещна – селяни на една нива близо до Пиерфор, – побягнаха с писъци, когато го зърнаха. И обратно – в самия град предизвика сензации. Стотици хора се стекоха, за да го видят. Някои го взеха за избягал каторжник – гребец на галера. Други разправяха, че не бил истински човек, а кръстоска между човек и мечка, един вид – горско същество. Един пък, който преди бе кръстосвал моретата, твърдеше, че приличал на хората от някакво диво индианско племе в Каена, отвъд големия океан. Отведоха го при кмета. Там, за учудване на събралите се, той показа грамотата си за калфа, отвори уста, откъдето се

посипаха гърголещи звуци – защото това бяха първите слова, които изричаше след седемгодишно мълчание, и заразказва що – годе членоразделно, че по време на странствването му го нападнали разбойници, отвлекли го и седем години го държали в плен, затворен в някаква пещера. През цялото време не бил видял ни слънчев лъч, ни друг човек, а само някаква невидима ръка спускала в мрака кошница с храна, а накрая бил освободен с една стълба, без да знае защо и без да е зърнал някога нито похитителите, нито спасителите си. Беше измислил тази история, защото му се струваше, че на нея по ще хванат вяра, отколкото ако каже истината, както и стана, защото подобни разбойнически набези в Оверн, Лангедок и Севен не бяха рядко явление. Без каквито и да е възражения кметът състави протокол и докладва за случая на маркиз Дьо ла Тайад-Еспинас, сюзерен на града и член на парламента в Тулуза. Още на четридесет години маркизът обърна гръб на дворцовия живот във Версай, оттегли се в своето имение и се посвети на науките. Изпод перото му излезе забележителен труд върху динамичната национална икономика, в който радееше за премахване на всички налози върху поземлената собственост и селскостопанските продукти, както и за въвеждане на обратен прогресивен данък върху доходите, които най-тежко засягаше беднотията, което пък го принуди да разгърне още по-бурна деятелност в областта на икономическите преобразования. Насърчен от успеха на брошурата, съчини и трактат за възпитанието на децата във възраст между пет и десет години, след което се отдаде на експериментално агрономство и чрез пренасяне на семе от бик върху различни растения се опита да създаде анимално-вегетална кръстоска за добив на мляко, нещо като вимецвете. След първоначалните сполуки, благодарение на които дори започна производство на сирене от тревно мляко, окачествено от Лионската академия на науките като сирене „с кози вкус, но малко по-горчиво“, той трябваше да преустанови опитите си поради огромните разходи, свързани с разпръскването на хектолитри семе от бик по полята. Все пак заниманието с агробиологичните проблеми събуди интереса му не само към така наречената „обработваема почва“, а въобще към Земята и нейната връзка с биосферата.

Едва привършил експерименталната си дейност около вимецветето, с несломимо творческо вдъхновение той се впусна в писането на обстойно есе върху връзката между жизнената сила и близостта до земната кора. Според неговата теза животът можел да се развива само на определено разстояние от земята, защото самата земя непрестанно изпускала някакъв разложителен газ, така наречения *Fluidum letalae*¹⁴, който

парализирал жизнените сили и рано или късно водел до пълното им унищожение. Ето защо всички същества се стремели да се отдалечат от земята чрез растежа си, тоест растели нагоре, а не надолу, затова най-важните си органи разполагали в посока към небето: зърното – класа си, цветето – цвета си, човекът – главата; а когато възрастта ги привеждала и ги пребивала към земята, те неизбежно ставали жертва на смъртоносния газ, в какъвто се превръщали след смъртта си самите те поради процеса на разложение.

Когато до ушите на маркиз Дьо ла Тайад-Еспинас стигна мълвата, че в Пиерфор се намира някакъв индивид, прекарал седем години в пещера – тоест напълно обгърнат от разложителния елемент „земя“, – той подскочи от радост и веднага нареди да докарат Грьонуй в лабораторията му, където го подложи на щателен преглед. Теорията му се потвърждаваше по най-нагледен начин: Fluidum letalae бе разял Грьонуй до такава степен, че тялото му на двадесет и пет годишен младеж показваше явни признаци на старческа разруха. Единствено обстоятелството – обясняваше Тайад-Еспинас, – че по време на пленничеството на Грьонуй са му носили храна от земеотдалечени растения, по всяка вероятност хляб и плодове, го бе спасило от явна смърт. Предишното му здравословно състояние щяло да се възстанови чрез окончателното изгонване на флуида посредством разработения от него, Тайад-Еспинас, вентилационен апарат за витален въздух. Такъв имал в хамбара на градския си дворец в Монпелие и ако Грьонуй нямал нищо против да го използват като научен обект за демонстрация, щял да го спаси не само от безнадеждната зараза със земен газ, но и да му даде възможност да изкара добри пари...

Два часа по-късно те вече летяха с каретата. Макар пътищата да бяха в окаяно състояние, шестдесет и четирите левги до Монпелие те взеха за по-малко от две денонощия, понеже – въпреки напредналата си възраст – маркизът така енергично въртеше камшика ту по гърбовете на конете, ту по гърба на кочияша, а при многобройните аварии, когато счупваха я ок, я ресор, той запретваше ръкави и лично участваше в отстраняването им – толкова въодушевен бе той от находката си и изгаряше от нетърпение да и представи колкото се може по-скоро пред образованата общественост. За разлика от него Грьонуй не биваше да напуска каретата нито за миг. Трябваше да си седи вътре, загърнат плътно с чула, пропит с влажна пръст и глина. По време на пътуването го хранеха

14. Смъртоносен флуид (лат.). – Б. пр.

само със сурови кореноплодни зеленчуци. Маркизът се надяваше, че по такъв начин още известно време ще успее да запази заразата със земен газ в идеално консервиран вид.

Още с пристигането си в Монпелие той нареди да наставят Грьонуй в избата на замъка, разпрати покани до всички членове на Медицинския факултет, до Дружеството на ботаниците, Селскостопанското училище, до физико-химическото сдружение, до Масонската ложа и останалите общества на учени, които бяха цяла дузина. Няколко дни по-късно – тъкмо седмица след като се бе простил с уединението в планината – Грьонуй се озова върху един подиум в голямата аула на университета в Монпелие, за да бъде представен на няколкостотин учени глави като научната сензация на годината.

В доклада си Тайад-Еспинас го нарече живо доказателство за правилността на леталната теория за земния флуид. Докато отлепваше една подир друга дрипите от тялото на Грьонуй, той разясняваше катастрофалния ефект на разложителния газ върху организма му: ето тук се виждат белези от гнойни пъпки, предизвикани от разяжданията на газа, по гърдите – огромен лъскаво-червен карцином, навред по кожата – язви; и дори ясно флуидално осакатяване на скелета, изразяващо се в изкривено навътре стъпало, както и гърбица. Вътрешните органи – далакът, черният и белият дроб, жлъчката и храносмилателният тракт са също тежко увредени, което фекалната проба недвусмислено доказва – ето я в съдинката до краката на демонстрирания и всеки от присъстващите може да се увери. В обобщение трябва да се каже, че поради седемгодишното действие на „флуидум летале на Тайад“ парализирането на виталните сили е в такъв напреднал стадий, че пациентът – чийто външен вид впрочем вече показва признаци на превръщане в къртица – може да бъде обозначен като същество, обречено по-скоро на смърт, отколкото на живот. Ето защо референтът поема задължението чрез прилагане на вентилационна терапия в комбинация с виталодиета в осемдневен срок да възстанови обречения дотолкова, че признаците на окончателното му подобрене да са очевидни за всички, а след изтичане на срока приканва тук присъстващите да се уверят в положителния резултат от тази прогноза, който, естествено, ще трябва да се приеме като неопровержимо доказателство за правилността на земнофлуидалната теория.

Докладът имаше огромен успех. Учената публика аплодира бурно референта и се заизрежда покрай подиума, където стоеше Грьонуй. Със своята консервирана запуснатост, със старите си белези и недъзи Грьонуй правеше потресаващо впечатление, та всеки го приемаше за

полуразложен и неспасяемо обречен, макар самият той да се чувствуваше напълно здрав и силен. Някои от господата го почукваха с професионален жест, мереха го, преглеждаха устата и очите му. Други го заговаряха и разпитваха за живота му в пещерата и за сегашното му здравословно състояние. Ала той се придържаше строго към предварителното разпореждане на маркиза и на тия въпроси отвръщаше с гърголене през свитото гърло, като същевременно безпомощно жестикулираше и сочеше адамовата си ябълка, с което даваше да се подразбере, че и това е поражение от „флуидум летале“.

Когато атракцията свърши, Тайад-Еспинас го опакова наново и като стока го закара в хамбара на двореца си. Там, в присъствието на отбрани доктори от Медицинския факултет, го затвори във виталовентилационния апарат, представляващ скована от чам кабина с добре уплътнени пролуки. Засмукващ комин стърчеше над покрива и под налягане вкарваше отвън въздух без летален газ, който можеше да се изпуска през монтирана в пода кожена клапа. Цял орляк слуги поддържаха апарата в действие, като ден и нощ се грижеха да не спрат вградените в комина вентилатори. И докато по този начин Грьонуй биваше обявяван от постоянно пречистващ го въздушен поток, през една вратичка с двойни стени – също като шлюзова камера – всеки час му подаваха диетична храна с високонадземен произход: бульон от гълъб, пастет от чучулига, рагу от дива патица, компот от дървесни плодове, хляб, приготвен от най-високостеблени сортове пшеница, вино от Пиренеите, мляко от дива коза, крем, приготвен от яйца на кокошки, които отглеждаха в таванското помещение на палата.

Цели пет дни продължи това комбинирано обеззаразително и ревитализиращо лечение. После маркизът нареди да спрат вентилаторите и го изпрати в банята, където няколко часа го киснаха във вани с хладка дъждовна вода, а накрая го измиха от глава до пети със сапун от орехово масло, донесен от град Потоси в Андите. Изрязаха ноктите на ръцете и краката му, изтъркаха зъбите му с фина смес от доломитен варовик, обръснаха го, подкъсиха и разресаха косите му, направиха му прическа и я напудриха. Извикаха шивач и обушар и ето че издокараха Грьонуй с копринена риза с бяло жабо и бели рюшове на маншетите, с копринени чорапи, сюртук, панталони и жилетка от синьо кадифе и чудесни обуща от черна кожа с катарамии, дясната – умело натъкмена, за да прикрие изкривеното стъпало. Лично маркизът напудри с талк сипаничавото лице на Грьонуй, начерви устните и бузите му с кармин, а с въглен от липа изписа веждите му в истински благородна дъга. След това го напръска

със собствения си парфюм с доста посредствена нотка на виолетки, отстъпи няколко крачки назад и му трябваше доста време, преди да изрази възторга си с думи.

– Мосю – издума най-сетне той, – аз съм във възторг от себе си. Потресен съм от собствената си гениалност. Наистина никога не съм се съмнявал в правилността на моята флуидална теория, наистина никога, но да я видя потвърдена в терапевтичната практик, за мен е потресаващо. Вие бяхте животно и аз ви направих човек. Едно направо богоравно дело. Разрешете да се покъртя от себе си! Застанете пред онова огледало там и се погледнете! За пръв път в живота си ще проумеете, че сте човек – е, не някакъв изключителен или с нещо забележителен, но все пак доста сносен човек. Идете, мосю! Погледнете се, дивете се на чудото, което сторих с вас!

За пръв път някой се обръщаше към Грьонуй с „мосю“. Той отиде до огледалото и се взря. До ден-днешен още не се бе виждал в огледало. Съгледа някакъв господин с хубава премяна от синьо кадифе, с бяла риза и копринени чорапи и съвсем инстинктивно сгуши глава в рамене, както винаги се бе свивал пред подобни фини господа. Но финият господин отсреща също сви глава в рамене и докато Грьонуй отново се изправяше, господинът срещу него стори същото, а после и двамата се вцепениха и започнаха да се фиксират.

Най-силно го поразява фактът, че има невероятно нормален вид. Маркизът имаше право: Грьонуй не изглеждаше нито особено, нито добре, ала и не чак дотам грозен. На ръст бе малко дребноват, тялото му малко тромаво и килнато наляво, лицето му бе малко безизразно, накратко казано – изглеждаше като хилядите други люде. Ако сега тръгне навън по улицата, никой няма да се извърне подире му. Дори и на него самия нямаше да направи впечатление, ако срещне някой със същия вид. Макар че щеше да подуши, че този някой освен на виолетки мирише някак по-силно от господина в огледалото и оня, дето стоеше пред него.

Все пак преди десет дни селяните се бяха разбягали с писъци, когато го видяха. Тогава Грьонуй не се чувствуваше по-различно, отколкото сега, и сега, като затвори очи, не се почувствува по-различно от тогава. Той вдъхна въздуха, който идеше от тялото му, и пое нискокачествения парфюм, миризмата на кадифето и прясно подлепената кожа на обувката; пое миризмата на коприна, на пудра, на талк, както и слабото уханье на сапуна от Потоси. И внезапно осъзна, че не бульонът от гълъби и вентилационният фокус-мокус бяха направили от него нормален човек,

а единствено и само няколкото дрехи, прическата и лекият козметичен маскарад.

Той поотвори леко очи и видя как господинът от огледалото го гледа също с леко поотворени очи, как по карминените му устни се плъзва усмивка, сякаш искаше да му даде знак, че не го намира чак толкова несимпатичен. Също и Грьонуй намери, че господинът от огледалото – този преоблечен като човек, маскиран, безмирисен образ – не изглежда чак толкова зле; поне му се стори, че ако маската се доизпипа, образът отсреща би оказал някакво въздействие върху околния свят, на което той, Грьонуй, не се бе считал способен. Той кимна на образа и видя, че докато отвърщаше на поздрава, другият скрито изду ноздри...

31

На следващия ден – маркизът тъкмо го учеше на основните галантни маниери, пози и танцови стъпки във връзка с предстоящата поява в обществото – Грьонуй се престори, че се задушава, и привидно отмалаял, припадна на един диван.

Маркизът побесня от яд. Развика се за слуги, развика се за ветрила и преносими вентилатори и докато прислугата припкаше в изпълнение на заповедите, той коленичи до Грьонуй и започна да му вее с кърпичка, напоена с парфюм от виолетки, заклрнаше го и буквално през сълзи го умоляваше да стане, да не предава Богу дух тъкмо сега, ами ако някак е възможно, да почака до вдругиден, инак оцеляването на флуидалната теория било крайно застрашено.

Грьонуй се виеше и гърчеше, пъхтеше и стенеше, отблъскваше кърпичката, докато накрая драматично се свлече от дивана и изплъзга до най-отдалечения ъгъл на стаята.

– Не този парфюм! – изстена той като с последни сили. – Не този парфюм! Той ме убива!

Едва след като Тайад-Еспинас изхвърли през прозореца кърпичката, а напарфюмирания си с виолетки сюртук – в съседното помещение, Грьонуй се престори, че пристъпът отзвучава и обясни с по-спокоен глас, че като парфюмерист притежавал професионално чувствителен нос и винаги – особено сега, по време на оздравяването – реагирал остро на някои миризми. Че точно дъхът на виолетки – едно само по себе си нежно цвете – го преследвал натрапливо, можел да си обясни само с факта, че парфюмът на маркиза бил приготвен с по-високо съдържание

на екстракт от корените му, който поради подземния си произход действувал пагубно на лица като него, Грьонуй, засегнат от леталния флуид. Още вчера, когато за първи път употребили парфюма, му притъмняло пред очите, а днес, след като многократно бил вдишвал миризмата на корените, му се сторило, че отново ще го хвърлят в онази ужасна дупка под земята, където бил вегетирал цели седем години. Съществуването му възроптало, защото, след като веднъж господин маркизът чрез своето изкуство го бил дарил с живот като човек в пречистен от флуиди въздух, по-скоро би умрял на място, отколкото пак да попадне под властта на омразния флуид. Все още стомахът му се свивал на топка при мисълта за парфюма от корени. Ала бил твърдо убеден, че ще се възстанови мигновено, ако маркизът му разреши да разработи свой парфюм, за да прогони напълно натрапливия дъх на виолетки. Имал предвид една лека аерирана нотка, която се състояла от високо-надземни съставки, като вода от бадемов цвят и портокал, от евкалипново масло, борови иглички и кипарис. Едно напръскване на дрехите, няколко капки по шията и бузите – и веднъж завинаги щял да стане неуязвим за повторен мъчителен пристъп, какъвто току що бил получил...

Това, което в интерес на разбираемостта предадохме с порядъчна непряка реч, в действителност представляваше половинчасово гърголещо аовоизлияние, придружено с кашлица, пъхтеж и астматично дишане, което Грьонуй подсилваше с треперене, жестикуляция и въртене на очи. Маркизът остана поразен. Далеч по-силно от външните симптоми на страданието го убеждаваше фината аргументация на неговото протече, поднесена напълно в духа на летало-флуидалната теория. Ами да – парфюмът от Виолетки! Този противен близкоземен, та дори подземен продукт! Вероятно и той самият е заразен, защото го употребява от години. Понятие е нямал, че ден след ден този парфюм го е тласкал към смъртта. Подагратата, ошипелият врат, отпуснатият член, хемороидът, тежестта в ухото, разяденият зъб – всичко това несъмнено се дължеше на заразеността с флуиди корен. И ето че тъкмо този нищо и никакъв глупчо, тази купчинка несрета там, в ъгъла, го подсети. Бе покъртен. При-щя му се да иде до него, да го вдигне и притисне до просветеното си сърце. Ала се безпокоеше, че още мирише на виолетки, затова пак повика прислугата и заповяда да изхвърлят от къщи всичкия парфюм, да проветрят целия палат, да обеззаразят във витало-въздушния вентилатор всичките му дрехи и на носилка да отведат Грьонуй у най-добрия парфюмерист в града. Тъкмо това целеше Грьонуй със своя припадък.

Парфюмерийното дело в Монпелие имаше стари традиции и макар

напоследък да бе западнало в сравнение с конкурента си – град Грас, тук още живееха неколцина майстори парфюмеристи и ръкавичари. Най-изтъкнатият сред тях, някой си Рюнел, поради търговските си отношения с дома на маркиз Дьо ла Тайад-Еспинас като доставчик на сапун, масла и благовония склони на необичайния жест и отстъпи ателието си за един час на докарания с носилката странен калфа от Париж. Той пък нямал нужда от обяснения и не искал да знае къде какво се намира, щял да се справи сам, както увери, после се затвори в работилницата, докато Рюнел заедно с майордома на маркиза се отбиха в една странноприемница на някоя и друга чаша вино, където Рюнел трябваше да научи защо не могат да понесат вече парфюма от виолетки.

Работилницата и магазинът на Рюнел далеч не бяха тъй богато заредени, както тези у Балдини в Париж. С няколко цветочни масла, води и подправки никой среден парфюмерист нямаше да просперира. Ала с първото си проучвателно вдишване Грьонуй разбра, че наличните материали са напълно достатъчни за целта му. Защото той не искаше да прави някакъв изключителен парфюм; не искаше да измайстори някакво престижно парфюмче както навремето за Балдини, такова, дето да се отличава сред морето от посредственост и да хвърли хората в екстаз. Дори и простичкото парфюмче от портокалов цвят, което бе обещал на маркиза, не бе истинската му цел. Общоизвестните есенции от неролин, евкалипт и шипър¹⁵ само трябваше да прикрият истинския парфюм, който се готвеше да създаде: парфюм с човешка миризма. Макар на първо време само като лош сурогат, той искаше да добие миризмата на човек, каквато самият той не притежаваше. Естествено, *всеобща човешка миризма* не съществуваше, тъй както не съществуваше и *всеобщ човешки лик*. Всеки човек миришеше по своему и никой не го знаеше по-добре от Грьонуй, който познаваше хиляди и хиляди индивидуални миризми, който още от рождение можеше да различава хората по нюх. И въпреки всичко съществуваше една парфюмистична основна тема на човешка миризма, впрочем доста простичка миризма: потно-мазна, сиреняво-кисела, общо взето – доволно противна основна тема, която в еднаква степен бе присъща за всички човеци и над която с най-фини разновидности витаеха облачетата на индивидуалната аура.

Ала тази аура, този свръхсложен, неподдражаем шифър на *личностната* миризма не можеше да се улови и бездруго от повечето хора. Повечето хора дори не знаеха, че притежават подобна миризма, а и

15. Кипарис – Б. пр.

правеха всичко възможно да я потулят под дрехи и под изкуствени модни миризми. Само тази основна тема, това примитивно човешко изпарение им вдъхваше доверие, само в него живееха и се чувствуваха уютно, ето защо като себеподобен възприемаха само оня, който излъчваше това противно, но всеобщо изпарение.

Него ден Грьонуй създаде странен парфюм. По-странен дотогава светът не познаваше. Той ухаеше не на парфюм, а на човек, който *мирише*. Ако вдъхнеш този парфюм в тъмно помещение, ще помислиш, че вътре има втори човек. А ако го е употребил човек, дето си мирише на човек, ще ни се стори, че са двамина или по-лошо – че е чудовищен двойник, че е някакъв нефокусиран, размит, аморфен образ на езерно дъно, над което пробягват вълни.

За да наподоби миризмата на човек – доста незадоволително, както сам си знаеше, но все пак достатъчно сполучливо, че да заблуди другите, – Грьонуй подбра най-противните съставки от ателието на Рюел.

Зад прага на вратата, която водеше към двора, той откри купчинка пресни котешки изпражнения, взе половин лъжичка, пусна ги в смесителната стъкленница, капна няколко капки оцет и ги поръси със счукана сол. Под тезгяха намери коричка сирене, голяма колкото нокът, очевидно останала от закуската на Рюел. Кой знае откоleshна, полуразкапана, тя вонеше остро и лютиво. От капака на кацата със сардини в дъното на магазина изстърга малко рибешко граниво-миризливо нещо, смеси го с развалено яйце и боброва мас, амоняк, индийско орехче, стърготини от рог, ситно накълцана пърлена кожа. Прибави сравнително голямо количество цибет, смеси тези отвратителни съставки със спирт, остави ги да се екстрахират, а после ги филтрира в друго шише. Мътилката вонеше кошмарно. Вонеше на клоака, на разложение и ако повееш с ръка изпаренията ѝ към носа си, смесени с чист въздух, ще помислиш, че си се озовал в зноен летен ден на ъгъла на улица „Фер“ и улица „Ла ленжри“, където се събира смрадта от Халите, Гробището на невинните и претъпаните къщи.

Върху тази ужасяваща отрова, която вонеше по-скоро на леш, отколкото на човек, Грьонуй наля слой от маслено-свежи ухаения: мента, лавандула, терпентин, лимон, евкалипт, които същевременно обузда и дискретно прикри с букет фини цветочни масла от мушкато, роза, портокалов цвят и жасмин. След допълнително разреждане със спирт и малко оцет основата, на която почиваше цялата смес, престана да вони противно. От свежите съставки латентната воня почти се бе загубила, противният дъх бе убит от ухаието на цветята, бе се получила дори

интересна миризма и – странно – от миризмата на разложение не бе останало нищо, ама нищичко. Напротив, от парфюма сякаш струеше мощно, крилато уханье на живот.

Грьонуй напълни два флакона, запуши ги и ги пхна в пазвата си. После грижливо изплакна стъклениците, хаванчето, фунията и лъжицата, натърка ги с масло от горчиви бадеми, за да заличи всичките мирисни следи, и взе втора смесител-на стъкленица. В нея набързо измайстори друг парфюм, един вид копие на първия, който също се състоеше от свежи и цветочни елементи, но тоя път основата не съдържаше нищо от магьосническата отвара, а само обичайните мускус, амбра, малко цибет и кедрово масло. Сама за себе си миризмата му се отличаваше напълно от миризмата на първия – бе по-плавна, по-безупречна, не така вирулентна, защото ѝ липсваха компонентите на човешкия мирис. Но ако с него се напръскаше обикновен човек и го съчетаеше със собствената си миризма, той нямаше да се отличава от парфюма, който Грьонуй бе създал лично за себе си.

След като напълни флаконите и с втория парфюм, той се съблече чисто гол и напръска дрехите си с оня, първия парфюм. После се напарфюмира под мишниците, между пръстите на краката, по слабините, по гърдите, по врата, ушите и косите, облече се и напусна работилницата.

32

Когато излезе на улицата, се изплаши, защото изведнъж съзна, че за пръв път в живота си излъчва мирис на човек. Лично на него му се струваше, че вони отвратително. Не можеше да си представи, че хората наоколо няма да възприемат миризмата му като воня и затова не посмя да отиде направо в странноприемницата, където го чакаха Рюнел и майордомът на маркиза. Виждаше му се по-малко рисковано, ако изпробва новата си аура първо в анонимна обстановка.

По най-тесните и мрачни улички се промъкна долу до реката, където се намираха работилниците на кожарите и бояджиите и където те упражняваха своя смрадлив занаят. Срещнеше ли някого, минаваше ли край някой вход, където играеха деца или седяха женоря, той забавяше крачка и поднасяше миризмата си като огромен, заключен около него облак.

От ранни години бе свикнал минувачите да не го забелязват, не от презрение – както си бе помислил веднъж, – а защото просто не

възприемаха неговото присъствие. Около него нямаше зона, нямаше плиск на вълни, които да се разнесат в атмосферата както у всички хора, с други думи, нямаше сянка, която да хвърли върху лицата на другите. Само ако налетеше на някого в блъсканицата или иззад ъгъла, тогава май трябва да е имало кратък миг на забелязване; срещнатият най-често отскачаше с отврата назад, за част от секундата спираше поглед на него, Грьонуй, сякаш зърнал същество, което не би трябвало да съществува, същество, което уж бе тук, а сякаш го нямаше – после зарей-ваше поглед в далечината и тозчас го забравяше...

Ала сега, по улиците на Монпелие, Грьонуй ясно чувствуваше и виждаше, че въздействува на минувачите, и всеки път, щом установеше това, го пролазваше трепетно чувство на гордост. Когато мина покрай една жена, приведена над кладенеца, забеляза как тя вдигна за миг глава, за да види кой минава, и явно успокоена, се зае отново с кофата. Един мъж, застанал гърбом към него, се изви и любопитно го изпроводи с поглед. Малчуганите, които срещаше, се отдръпваха, ала не боязливо, а за да му сторят път; дори когато изскачаха от някой вход и направо се блъскаха в Грьонуй, те не се плашеха, а съвсем естествено се изсулваха покрай него, сякаш предусетили приближаването на негова милост.

Чрез няколко подобни срещи той се научи да преценява по-точно силата и въздействието на новата си аура, от което стана по-смел и по-нахакан. С бърза крачка се приближаваше до хората, плъзваше се досами тях, дори леко разперваше ръка и все едно неволно докосваше ръката на минувача. Веднъж, вероятно от недоглеждане, блъсна един мъж, когото се бе втурнал да изпревари. Спря и се извини, а мъжът – който вчера при внезапната поява на Грьонуй щеше да го изгледа като треснат от гръм – сега не реагира, прие извинението, дори се усмихна леко и потупа Грьонуй по рамото.

Измъкна се от тесните улички и излезе на площада пред катедралата „Сен Пиер“. Камбаните биеха. От двете страни на портала се тълпеше народ. Някаква венчавка тъкмо свършваше. Всеки любопитствуваше да види булката. Грьонуй се смеси с тълпата. Той се блъскаше, провираше се в навалицата, само и само да се добере дотам, където хората бяха най-нагъсто, да почувствува допира на кожа, да натърка носовете им със своята собствена миризма. Сред най-голямата навалица той разпери ръце, разкрачи крака, разгърна пазва, за да може миризмата да заструи свободно по тялото... и радостта му нямаше край, когато установи, че околните не забелязват нищо, ама съвсем нищо, че всички тези мъже, жени и деца, притиснали го от вси страни, се оставяха да ги мамят и

вдишваха измайсторената му от котешки изпражнения, сирене и оцет
воня като миризма на себеподобен и го възприемаха – него, Грьонуй,
кукувичето люпило сред тях – като човек сред човеци.

До коляното си усети хлапе, момиченце, което се бе напъхало сред
възрастните. С престорена загриженост Грьонуй го вдигна на ръце, та да
вижда по-добре. Майката не само позволи, но му и благодари, а малката
захълцука от удоволствие.

Грьонуй прекара четвърт час в прегръдката на тълпата, притиснал
чуждото дете към фарисейската си гръд. И докато сватбеното шествие
минаваше край тях, сподирено от кънтящия екот на камбаните и възтор-
жения рев на тълпата, над която се сипеше дъжд от дребни монети, в ду-
шата на Грьонуй избухна друг възторг, черен възторг, зловещо чувство
за триумф, което го разтресе и опи като в пристъп на похот и той с мъка
се сдържа да не го излее над тълпата като жлъчка, да не им изкрещи в
лицето със същия възторг, че не се бои от тях, че не ги мрази, а ги пре-
зира с цялата си душа, защото са вонящо тъпи; защото се оставят да ги
лъже и мами; защото са едно нищо, а той – всичко! И като напук при-
тисна детето по-силно в обятията си, пое дъх и закрещя в хор с другите:

– Да живее невястата! Да живее невястата! Да живее чудесната
двойка!

Когато сватбеното шествие отмина, а тълпата взе да се разотива,
той подаде момиченцето на майката и влезе в църквата, за да си отдъхне
и успокои от възбудата. Въздухът в катедралата бе натежал от дима на
тамян, който се виеше на студени ленти из кадилниците от двете страни
на олтара и се стелеше като задушлива пелена над по-нежните миризми
на хората, седали тук допреди малко. Грьонуй се отпусна на една пейка
под хора.

Внезапно в душата му се разля доволство. Не упоително, каквото
бе изпитвал нявга в недрата на планината по време на самотните си ор-
гии, а съвсем хладно и трезво доволство, каквото може да породи един-
ствено съзнанието за собствена мощ. Сега вече знаеше на какво е спосо-
бен. Благодарение на своя гений, с минимум средства, бе успял да въз-
произведе парфюм с дъх на човек и от пръв поглед да сполучи така, че да
заблуди дори едно дете. Сега вече знаеше, че е способен на много пове-
че. Знаеше, че може да подобри този парфюм. Че може да създаде пар-
фюм с дъх не само на човек, а и на свръхчовек, на ангел, така неописуе-
мо хубав и живителен, че този, който го вдъхне, да се омагьоса и да въз-
люби от все сърце него – Грьонуй, носителя на този парфюм.

Да, щом попаднат в магията на този парфюм, ще трябва да го

обикнат до полуда, да го обикнат до самоотричане, да треперят от възторг, да крещят, да плачат от блаженство, но без да съзнават защо, да коленичат трябва, както под студения Божи тамян, щом им се удадеше да помиришат него, Грьонуй! Той искаше да стане всемогъщ, бог на парфюмите – каквто бе вече в бляновете си, само че найе, в реалния свят на реалните хора. И той знаеше, че това е в негова власт. Защото хората можеха да затварят очи пред величието, пред ужасното, пред красотата и да запушват уши за музиката или за изкусителните слова. Ала от парфюма не можеха да избягат. Защото парфюмът е брат на диханието. С диханието той прониква в хората и те не могат да му се противопоставят, искат ли да живеят. Дълбоко в тях навлизаше парфюмът, направо в сърцата им, и там различаваше недвусмислено благосклонност от презрение, отврата от наслада, любов от омраза. Който владееше миризмите, той владееше и сърцата на хората.

Грьонуй се беше отпуснал на пейката в катедралата „Сен Пиер“ и се усмихваше. Не бе изпаднал в еуфория, докато чертаеше план как да завладее човечеството. В очите му не лумна налудничав пламък, а лицето му не се изкриви в безумна гримаса. Не изпадна в транс, тъй бистър и свеж бе умът му, та сам се питаше кому е нужно всичко това. И си каза, че тъй иска, защото е цял пропит от злост. И се усмихна при тази мисъл, и бе честит. Имаше вид на невинен агнец, на блажен щастливец.

Още някое време поседя така, в благоговееен покой, и вишваше дълбоко наситения с тамян въздух. И пак пробяга весела усмивка по лицето му: как жалко смърди тоя Господ! Колко смешен и нескопосен бе парфюмът, на който лъхаше Господ. Това, дето димеше в кадилниците, дори не бе истински тамян. Нескопосан сурогат, фалшификат от липова кора, канела на прах и селитра. Господ смърдеше. Господ беше дребен жалък смръдльо. Бяха го измамили тоя Господ или пък самият той бе измамник, също като Грьонуй – само че къде-къде по-некадърен!

33

Маркиз Дьо ла Тайад-Еспинас бе очарован от новия парфюм. Дори за него, откривателя на смъртоносния флуид, както се изрази той, било поразително да установи какво сензационно влияние може да окаже върху общото състояние на индивида едно такова второстепенно и летливо нещо като парфюма в зависимост от това дали съставките му имат близкоземен или високо земен произход. Грьонуй, който преди няколко

часа лежал тук бледен и почти в несвяст, сега изглеждал свеж и цъфтящ като всеки здрав човек на неговата възраст, да, дори можело да се каже, че при цялата си ограниченост и ниска култура, присъщи за човек от неговото съсловие, почти се бил превърнал в личност. Във всеки случай той, Тайад, щял да опише случая в главата „Витало-диетика“ на предстоящата си научна публикация върху теорията за флуидум летале. Но първо искал да се напарфюмира с новия парфюм.

Грьонуй му подаде двата флакона с обикновения цветочен парфюм и маркизът се напръска с него. Той изрази върховното си задоволство от въздействието му. След като години наред тоя отвратителен парфюм от виолетки го смазвал като олово, сега сякаш му поникнали криле от цвят; и ако не се лъжел, ужасната болка в коляното му стихнала, както и бученето в ушите; чувствувал се окрилен, тонизиран и с няколко години подмладен. Той се приближи до Грьонуй, прегърна го и го нарече „братко по флуиди“, като подчерта, че обръщението в никакъв случай нямало обществен, а чисто спиритуален характер *in conspectu universalitates Fluidi letalis*¹⁶, според който – и само според него! – са равни всички люде; освен това възнамерявал – продължи той, докато се освобождаваше от Грьонуй, и то много дружелюбно, без ни най-малко отвращение, почти като от себеподобен се освободи той от него, възнамерявал да основе международна надсъсловна ложа, чиято цел щяла да бъде окончателното преодоляване на флуидум летале, за да се замести в най-кратък срок с чист флуидум витале, и още сега обявявал Грьонуй за първия си следovníк. Подир това накара да му запишат на листче рецептата на новия цветочен парфюм, пъкна го в джоба си и възнагради Грьонуй с петдесет лудора.

Точно седмица след първия си доклад маркиз Дьо ла Тайад-Еспинас повторно показа своето протеже в аулата на университета. Напливът бе огромен. Стече се цял Монпелие, не само научният Монпелие, но и общественият Монпелие, включително и много дами, които искаха да видят легендарния пещерен човек. И макар опонентите на Тайад – предимно представителите от кръжеца на университетските ботанически градини и членовете от Дружеството за насърчаване на земеделието – да бяха мобилизирали всичките си привърженици, демонстрацията се превърна в бляскав триумф. За да възкреси на публиката спомена за състоянието на Грьонуй отпреди седмица, Тайад-Еспинас раздаде рисунки, които представяха пещерния човек в цялата му грозота и запуснатост.

16. С оглед на универсалния летален флуид (лат.). – Б. пр.

След това нареди да въведат новия Грьонуй, облечен в красивия син сюртук от кадифе и копринена риза, напомаден, напудрен и фризиран, и още начинът, по който се движеше – изправен, с кокетна крачка и елегантно полюшване на бедрата, как без чужда помощ се възкачи на подиума, как стори дълбок поклон, как кимаше усмихнато ту наляво, ту надясно – запуши устата на всички скептици и критикари. Дори защитниците на университетските ботанически градини мълчаха слисани. Твърде сензационна бе промяната, твърде поразително – чудото, което очевидно се бе извършило: там, където преди седмица се бе гушило едно обругано, оскотяло същество, сега стоеше действително цивилизован благообразен човек. В залата витаеше благоговейно настроение, а когато Тайад-Еспинас се надигна, за да изнесе доклада си, се възцари пълна тишина. Той пак разви познатата до втръсване теория за отровния земен флуид, после изясни с какви механични и диетични средства го е прогонил от тялото на пациента и как го е заменил с витален флуид, а накрая прикани всички присъстващи – приятели и опоненти – при наличието на такава изумителна фактология да не оспорват вече новото учение и заедно с него, Тайад-Еспинас, да победят злия флуид и да открият сърцата си за добрия витален флуид. При тези думи той разпери ръце и вдигна очи към небето, мнозина от учените сториха същото, а дамите зарониха сълзи.

Грьонуй стоеше върху подиума и не слушаше. С изключително задоволство той наблюдаваше действието на един съвсем друг флуид, далеч по-реален: своя личен флуид. В съответствие с размера на залата той се бе напарфюмирал обилно и едва стъпил на подиума, аурата на неговия парфюм мощно заструи. Видя я – видя я дори с очи! – как покорява зрителите от първите редове, как запълзва към задните, а накрая как достига последните редове и галерията. И обладаеше ли някого – сърцето на Грьонуй подскачаше от радост, – той видимо се променяше. Под магията на неговия парфюм хората неволно променяха израза на лицето си, префърцунените маниери, чувствата. Който първом пулеше очи от почуда, сега го гледаше с умиление; който пънеше гръб в креслото, сбърчил критично чело и отпуснал многозначително ъгълчетата на устните си, сега се отпускате свободно, физиономията му ставаше детински ведра и дори по лицата на най-боязливите, на най-плашливите, на най-чувствителните, които приемаха предишния му вид с ужас, а настоящия – все още с порядъчна доза скептицизъм, се появяваха нотки на дружелюбност, дори на симпатия, застигнаше ли ги неговият парфюм.

В края на доклада цялата зала се изправи на крака и избухна във

френетични аплодисменти:

– Да живее виталният флуид! Да живее Тайад-Еспинас! Да пребъде неговото дело! Долу ортодоксалната медицина!

Така реवेशе ученото общество на Монпелие, най-големия университетски град на Френския юг, а маркиз Дьо ла Тайад-Еспинас изживяваше звездния миг на своя живот.

Но Грьонуй, който слезе от подиума и се смеси с публиката, знаеше, че всъщност оваците са адресирани към него, към самия Жан-Батист Грьонуй, макар никой в залата да не подозираше това.

34

Остана в Монпелие още няколко седмици. Ползуваше се с голяма известност, приемаха го в различни салони, където го разпитваха за живота в пещерата и лечението, приложено от маркиза. За стотен път се налагаше да разправя историята за разбойниците, които го бяха отвлекли, за кошницата, която му спускали, за стълбата. М всеки следващ път той я разкрояваше все по-пищно, като прибавяше нови детайли. По този начин се поупражни в говор – е, не чак толкова, защото никога не бе тачил езика – и което бе по-важно за него, поупражни се в по-рутинизирано боравене с лъжата.

По принцип – установи той – на хората можеше да разправя каквото си ще. Щом веднъж спечелеше доверието им – а той го спечелваше още с първото вдишване на изкуствената му миризма, – те вече вярваха на всичко. С времето обноските му в обществото – нещо, което никога не бе притежавал, придобиха известна увереност. Тази увереност получи дори физически израз – Грьонуй комай порасна. Гърбицата сякаш изчезна. Вървеше почти изправен. А щом го заговореха, вече не се свиваше, а се държеше изправен и устояваше на вперените в него погледи. Естествено, в този период от него не стана нито светски мъж, нито салонен лъв, нито непринуден компаньон. Обаче видимо се отърси от угнетеността, от непохватността, които отстъпиха място на едно поведение, тълкувано като природна скромност или вродена плахост, а това правеше трогателно впечатление на някои дами и господа – по онова време висшите среди имаха слабост към естествеността и своего рода недолялания чар.

В началото на март той стегна багажа си и облечен в невзрачен кафяв сюртук, с който се бе сдобил предния ден от битпазара, с опърпана,

ниско прихлупена шапка, тайно се измъкна в ранни зори – едва що бяха отворили градските порти. Никой не го позна. Никой не го видя или забеляза, защото него ден умишлено се бе отказал от парфюма си. И когато към обед маркизът нареди да започнат издирване, стражите се кълняха във всички светии, че наистина са видели всякакъв народ да напуска града, но не и познатия пещерен човек, който неминуемо щял да им направи впечатление. След всичко това маркизът нареди да разгласят, че Грьонуй е напуснал града с негово разрешение, по лична работа в Париж. Но вътрешно беснееше, защото възнамеряваше да предприемат турне из цялото кралство, за да привлече още привърженици за своята флуидална теория.

След време пак се успокои, тъй като славата му се бе разнесла и без турне. В „Дурнал де саван“, а дори и в „Курие дьо л'Йороп“ се появиха дълги статии върху „флуидум летале на Тайад“ и от далечни краища заприиждаха заразени с флуида пациенти, за да се лекуват при него. През лятото на 1764 година основа първата „Ложа на виталния флуид“, наброяваща в Монпелие сто и двадесет членове, и откри филиали в Марсилия и Лион. После се реши на скок до Париж, за да привлече оттам целия цивилизован свят за каузата на своето учение, ала преди това, за да пропагандира кампанията си, реши да предприеме някакъв велик флуидален подвиг, който да засенчи по успех лечението на пещерния човек, както и всички други експерименти, ето защо в началото на декември разреши на група свои неустрашими и ревностни последователи да го придружат в експедицията му до Пик дю Канигу, който лежеше на един меридиан с Париж и се смяташе за най-високия връх на Пиренеите. Изправеният пред прага на старостта мъж държеше да го носят до върха, висок две хиляди и осемстотин метра, където цели три седмици щял да се излага на най-чистия и свеж витален въздух, така че – както оповести – точно на Бъдни вечер щял да слезе оттам като пъргав двадесетгодишен младеж.

Малко след Берне, последното селище в полите на страховитата планина, ревностните му апостоли се отказаха. Ала нищо не можеше да разколебае маркиза. Като сваляше в декемврийския студ една подир друга одеждите си, с радостни възгласи той пое към върха самичък. Последното, което видяха от него, бе силуетът му с вдигнати в екстаз ръце, който изчезна с песен в снежната виелица.

На Бъдни вечер ревностните апостоли напразно очакваха завръщането на маркиз Дьо ла Тайад-Еспинас. Ала той не се появи нито като старец, нито като младеж. И когато в ранното утро на следната година

най-големите смелчаци тръгнаха да го дирят и изкачиха все още заснежения връх, не намериха и помен от него – ни къс от дреха, ни крайник, ни костича.

Разбира се, това не накърни престижа на учението му. Скоро се разнесе легендата, че навръх планината се е бракосъчетал с вечния витален флуид, че маркизът се е разтворил във флуида, а флуидът – в маркиза и занапред – невидим, но във вечна младост – ще витае на пиренейските върхари, а този, който се възкачи там, до него, ще се ползува от услугите му и цяла година ще бъде предпазен от болести и остаряване. До късно през деветнадесети век теорията за флуидите на Тайад се отстояваше от този или онзи Медицински факултет и се прилагаше терапевтично от това или онова окултно дружество. М до ден-днешен от двете страни на Пиренеите – особено в Перпинян и Фигерас – съществуват тайни ложи на тайадистите, които се срещат веднъж годишно, за да изкачат Пик дю Канигу.

Тук накладдат голям огън, уж по повод слънцестоенето и в чест на свети Йоан, а в действителност – за да изразят предаността си към учителя Тайад-Еспинас и неговия велик флуид и да се сдобият с вечен живот.

ТРЕТА ЧАСТ

35

Докато първият етап от странствването на Грьонуй през Франция трая седем години, вторият продължи по-малко от седем дни. Вече не избягваше оживените пътища и градовете, не правеше широки обходи. Имаше собствен мирис, имаше пари, имаше вяра в себе си, ала нямаше време за губене.

Още в деня, когато напусна Монпелие, вечерта пристигна в Льо Гро дю Роа, пристанищно градче югозападно от Ег Морт, и там се качи на един платноход за Марсилия. В Марсилия не излезе от пристанището, а веднага потърси кораб, който да го отведе на изток по крайбрежието. Два дни по-късно бе вече в Тулон, след още три – в Кан. Останалият път измина пеша. Хвана нагоре по хълмовете по една пътека, дето водеше на север към сушата.

След два часа стигна превала и пред очите му се откри широка няколко левги долина, нещо като огромен природен котел, обграден с меки хълмове и непристъпни планински зъбери, чието просторно дъно бе осяяно с току-що преора-ни ниви, градини и маслинови горички. Въздухът в този котел бе строго специфичен, необикновено интимен. Макар морето да бе тъй близко и можеше да се зърне от хълмовете, тук не се чувствуваше нищо безбрежно, а някаква тиха самотност, сякаш брегът е на няколко дни път. И макар на север да се възвишаваха планини, по които се белееше снегът и още дълго щеше да се задържи, тук не се усещаше нищо сурово или оскъдно, нито пък студен вятър. Пролетта тук бе изпреварила посестримата си от Монпелие. Лека омара покриваше полята като стъклен похлупак. Бадемите и кайсиите цъфтяха, а в топлия въздух се впиваше ухание на нарцис.

По отвъдните склонове на този обширен казан, може би на две левги разстояние, се намираще или, по-точно казано – бе виснало като грозд едно градче. Гледано отдалеч, то не правеше помпозно впечатление. Нямаше величествена катедрала, която да се извисява над къщите, а само някакъв чокан вместо камбанария, нямаше доминиращ замък, нямаше нито една сграда, която да хване око със своя разкош. Крепостната стена бе всичко друго, но не и внушителна, тук-таме къщите бяха прелели извън нея като тесто от ношви и бяха плъзнали надолу към

долината, така че очертанията му приличаха на орфана страница. Това селище имаше такъв вид, сякаш твърде често е било ту превземано, ту отстъпвано, сякаш се е изморило да се съпротивлява твърдо на бъдещите нашественици, ала не от слабост, а от немара, та дори ако щеш – от чувство за сила. Личеше, че не му се парадират с блясък. То властвуваше над просторния ухаен котел в нозете си и вероятно това му стигаше.

Градчето, едновременно невзрачно и самоуверено, се наричаше Грас – от няколко десетилетия безспорна промишлена и търговска метрополия на благоухания, козметични стоки, сапуни и масла. Джузепе Балдини винаги бе изговарял това име с мечтателен унес. Градът бил Мека на благоуханията, обетованата земя на парфюмеристите и този, който не бил пожънал първия си успех тук, нямал право да носи името „парфюмерист“.

С трезв поглед Грьонуй обхождаше града. Той не търсеше обетованата земя на парфюмерийството и сърцето му не трепна при вида на това гнезденце, виснало отвъд по склоновете. Бе дошъл, понеже знаеше, че тук – по-добре от всякъде другаде – може да изучи техниките за извличане на благоуханията. Тъкмо тях искаше да усвои, защото му бяха необходими за неговите цели. Извади от джоба флакона със своя парфюм, напръска се пестеливо и продължи пътя си. Час и половина покъсно, по пладне, той бе вече в Грас.

Хапна в една странноприемница в горния край на града, на площад „Озер“. Надлъж по площада минаваше рекичка, където щавачите миеха суровите кожи, преди да ги опнат да съхнат. Вонята бе така остра, че на някои от гостите им секваше апетитът. Но не и на Грьонуй. На Грьонуй тая миризма му бе особено близка вдъхваше му чувство за сигурност. Във всички градове първо издирваше квартала на щавачите. Щом тръгнаше от зоната на миризмите и след това обходеше останалите квартали, не се чувствуваше повече пришълец.

Цял следобед кръстосва из града. Грас бе невероятно мръсен въпреки или тъкмо поради голямото количество вода, която шуртеше от десетки извори и кладенци, гъргоleshе безразборно във вади и канавки по надолнището, подкопаваше улиците или пък ги заливаше с кал. В някои квартали къщите бяха тъй нагъсто, че ги делеше само лакът разстояние и шляпачите в калта минувачи едва се разминаваха. Дори по площадите и няколкото по-широкчи улици каруците едва смогваха да отбият, за да сторят път. Но при цялата мръсотия, при цялата мърлявост и теснотия градът щеше да се взриви от занаятчийски кипеж. Ни повече, ни по-малко от седем сапунджийници откри Грьонуй при обиколката си, дузина

майстори парфюмеристи и ръкавичари, безброй работилнички за дестилация, ателиета за помади, дрогерии и най-подир – няколко по седмина пласъори ангросисти.

Това впрочем бяха търговците на едро, които разполагаха с истински кантори за благовония. Често къщите им не подсказваха нищо, фасадите към улицата бяха по еснафски скромни. Но що се криеше зад тях в складове и грамадни изби, що за бъчви с масла, камари най-фин лавандулов сапун, галони с цветочни води, вина, алкохол, бали парфюмиран шагрен, чували, ракли и сандъци, претъпкани с подправки – Грьонуй подушваше всичко с подробности дори и през най-дебелите зидове, – бе истинско съкровище, каквото не притежаваха и принцовете. Щом поемеше по-дълбоко дъх, щом подушеше разположените откъм улицата безлични дюкяни и складове, откриваше, че отвъд тези еснафски домове има от луксозни по-луксозни неща. Край малки, но прелестни градини, в които цъфтяха зокуми и палми и ромоняха изящни, обточени с цветни лехи водоскоци, бяха разположени пе-образно същинските крила на имота най-често с изглед на юг: окъпани от слънце, тапицирани с коприна покои – на горните етажи; пищни, облицовани с екзотично дърво салони – наравно с градината; и трапезарии, изнесени понякога на открити тераси, в които – според думите на Балдини – се хранили със златни прибори от порцеланови чинии. Господата зад тези скромновати кулиси миришеха на злато и мощ, на тежко, осигурено богатство и на него те миришеха по-силно от всичко онова, което Грьонуй бе помирисвал от този сорт по пътя си из провинцията.

Пред един от тези камуфлирани палати той се застоя по-продължително. Къщата се намираше в началото на улица „Дроат“, главна улица, прорязваща града по цялата му дължина от запад на изток. Наглед – нищо и никаква, е, фасадата ѝ бе малко по-широка и по-разкошна в сравнение с околните огради, но ни най-малко внушителна. Пред портата бе спряла каруца с бъчви, които изтъргулуваха по широка дъска. Втора каруца чакаше ред. Един мъж с книжа влезе в кантората и пак излезе, придружен от друг, а двамата изчезнаха през портата. Грьонуй стоеше отсреща и наблюдаваше суетнята. Това, което ставаше наоколо, не го интересуваше. Но продължаваше да стои. Нещо го задържаше.

Затвори очи и се съсредоточи върху долитащите откъм сградата миризми. Ето миризмата на бъчви, оцет и вино; после – стотиците тежки миризми на склада; после – миризмите на богатството, които се процеждаха през зидовете като ситна златна пот; и най-подир – нежните ухаения от някаква градина, която вероятно се намираше зад къщата.

Никак не бе лесно да се уловят точно те, защото се виеха над фронтоната и се спускаха долу, на улицата, само във вид на тънки нишки. Гръонуй разпозна магнолия, зюмбюл, вълча ягода и зокум... но май в тази градина витаеше още нещо, нещо дяволски хубаво, някакво ухание, тъй изискано, каквото до ден-дневен не бе галило носа му – или не, веднъж... Трябваше да предприеме нещо.

Помисли дали просто да не влезе направо през портата, но с разтоварването и огледа на бъчвите вече се занимаваха толкова много мъже и сигурно щяха да го забележат. Реши да се върне назад по улицата, за да види дали няма я пряка, я проход, които да водят покрай крилото на къщата. След няколко метра стигна градската порта в началото на улица „Дроат“. Премина я, свърна веднага вляво и продължи надолу все покрай градската стена. Не след дълго улови уханието на градината – отначало слабо, примесено още с въздуха от полята, после все по-силно и по-силно. Най-сетне разбра, че е съвсем наблизо. Градината свършваше при градската стена. Той се намираще съвсем близо до нея, като се отдалечи малко, успя да зърне над зида върхарите на портокалови дървета.

Отново затвори очи. Заляха го уханията от градината, контурите на които се очертаваха ясно като цветните ивици на дъгата. А сред тях оня – важният, нему драгоценният. Изби го гореща пот от блаженство и веднага след нея студена – от ужас. Кръв нахлу в главата му като пипнато на местопрестъпление хлапе, оттече се към слабините и пак нахлу нагоре, и пак се оттече надолу, а той стоеше като вкаменен. Съвсем неочаквано бе дошла тази уханна атака. За миг, за един дъх време, за цяла вечност му се стори, че времето се удвоява или окончателно се губи, защото вече не знаеше сега сега ли е, тук тук ли е, или по-скоро това „сега“ не беше ли „тогава“ и това „тук“ не беше ли „там“, по-точно – улица „Маре“ в Париж, септември 1753 година: уханието, долитащо откъм градината, беше уханието на червенокосото девойче, което бе убил тогава. Щастие, че отново е открил по света същото ухание, наля очите му със сълзи. Мисълта, че може да не е истина, го изплаши до смърт.

Зави му се свят и той леко залитна, та трябваше да облегне гръб на стената. После бавно се свлече по камъка и клекна. Щом се съсредоточи и овладя духа си, започна да вдишва фаталното ухание на малки, не тъй опасни глътки. Установи, че уханието иззад зида и уханието на червенокосото момиче необикновено си приличат, но не са свършено еднакви.

Естествено, че това ухание тук принадлежеше пак на червенокосото момиче – нямаше две мнения. В обонятелните си представи Гръонуй го виждаше като на картина: то не стоеше кротко, ами подрипваше насам-

натам, ту се сгорещяваше, ту изстиваше – очевидно играеше на някаква игра и се налагаше да се движи бързо и бързо да спира – заедно с някаква друга персона, впрочем с напълно безинтересен мирис. То беше с ослепително бяла кожа. Имаше лунички по лицето, врата и гърдите... тоест Грьонуй затаи дъх за миг, после започна да души по-интензивно, като опита да потисне спомена за уханието на момичето от улица „Маре“ – тоест тукашното момиче все още нямаше гърди в истинския смисъл на думата! Те само бяха наболи – две хълмчета, безкрайно нежни, леко ухайни, обсипани с лунички, набъбнали едва от няколко дни, може би само от няколко часа... но не, всъщност от този миг. С една дума: момичето бе още дете! Но какво дете!

Пот изби по челото му. Той знаеше, че децата не миришат на нищо особено – също както пъпките на цветята, преди да разцъфнат. Ала този, този все още затворен цвят отвъд зида, който едва сега, незабелязан от никого освен от него, Грьонуй – се събуждаше, който още отсега ухаеше така божествено, та косите ти да настръхнат, когато се разтвореше с цялата си пищност, щеше да излъчва такова ухание, каквото светът не е помиришвал. Та тя още сега миришеше по-хубаво, отколкото момичето на улица „Маре“ – не така силно, не така обемно, а по-fino, по-шлифовано и в същото време по-естествено. След година-две обаче този мирис щеше да узрее и щеше да придобие такава мощ, че никой – било то мъж, или жена – нямаше да му устоява. И щеше да ги покорява, да ги обезоръжава, щяха да се чувствуват безпомощни пред обаянието на това девойче, но нямаше да знаят защо. И защото са глупави, защото използват носовите си само за пъхтене, защото смятат, че с очите си могат да различават всичко без изключение, щяха да решат, че то притежава красота, грация и чар. В своята ограниченост щяха да величаят правилните ѝ черти, стройната снага, безупречния бюст. А очите ѝ – щяха да разпратят те – били като смарагди, зъбите ѝ – като перли, ръцете и нозете ѝ – като алабастр и какви ли не още идиотски сравнения. И щяха да я провъзгласят за царица на празника на жасмина, и щяха да я рисуват скудоумни портретисти, щяха да зяпат портрета ѝ и да казват, че е най-красивата жена на Франция... А младежите по цели нощи щяха да стенат под прозорците ѝ с мандолина в ръка, шишкови богати старчоци щяха да се влачат на колене пред баща ѝ, за да просят ръката ѝ – а жени на всякаква възраст щяха да въздишат при вида ѝ и да мечтаят в сънищата си поне ден да изглеждат така съблазнителни като нея. И всички те нямаше да знаят, че са попаднали във властта не на нейната външност, не на мнимата ѝ, безупречната ѝ външна красота, а единствено на

несравнимото ѝ прелестно ухание. Само той щеше да го знае – той, Грьонуй, единствено той. Та той го знаеше отсега.

Ах! Как искаше да се сдобие с това ухание! Да се сдобие, но не по онзи нелеп, дебелашки начин, както някога бе постъпил с уханието на девойчето от улица „Маре“. Тогава само го бе вдишал и с това разрушил. Не, уханието на момичето зад зида той искаше да си присвои в буквалния смисъл на думата: да го смъкне от нея като кожа и да го надене на себе си. Ала още не знаеше как ще го осъществи. Но нали разполагаше с две години време, за да се научи. По принцип нямаше да е трудно, отколкото да извлече ухание от рядко цвете.

Изправи се. Почти благоговейно, сякаш напуска светилище или спяща жена, той се отдалечи, снишен, тих, никой да не го види, никой да не го чуе, никой да не обърне внимание на възхитителната му находка. Така все покрай зида той избяга до другия край на града, където уханието най-сетне се изгуби, и чак тогава влезе през градската порта „Фенеан“. Спря в сянката на къщите. Едва сред смрадливите изпарения на уличките се почувствува в свои води, окопити се и успя да потисне обзелата го страст. След четвърт час се успокои изцяло. „На първо време – реши той – няма да при-парвам вече до градината зад зида. Не е необходимо.“ Щеше само силно да се възбужда. Цветето там ще си расте и без него, а в каква насока ще се развие, той знаеше така и така. Не биваше да се опива преждевременно от уханието му. Трябваше да се залови здраво за работа, Трябваше да разшири познанията си и да усъвършенствува уменията си в занаята, та да е въоръжен за дните на жътвата. Разполагаше с две години.

36

Недалеч от градската порта „Фенеан“, на улица „Лув“, Грьонуй откри една парфюмерийна работилничка и попита за работа.

Оказа се, че собственикът, майстор-парфюмеристът Оноре Арнюлфи, се бе поминал през зимата и неговата вдовица – пъргава чернокоса жена около тридесетте – въртеше търговията сама с помощта на един калфа.

След като надълго и нашироко се оплака от лошите времена и несигурното си финансово положение, мадам Арнюлфи заяви, че, всъщност, не можела да си позволи втори калфа, но, от друга страна пък, се нуждала от такъв заради многото работа; че освен това не можела да

подслони при себе си в къщата втори калфа, от друга страна пък, разполагала с една колибка в маслиновата си градина зад францисканския манастир – на десетина минути оттук, – където някой непридирчив момък би могъл да ношува при нужда; че като честна търговка осъзнавала отговорността за физическото здраве на своите калфи, но, от друга страна пък, не била в състояние да осигури две топли ястия на ден – с една дума, мадам Арнюлфи бе жена с добро състояние и добър търговски нюх, което Грьонуй отдавна бе подушил. И тъй като парите не го интересуваха и се задоволи с двата франка седмично, както и с останалите мизерни условия, те бързо се споразумяха. Мадам извика първия калфа – огромен мъжага на име Дрюо, за когото Грьонуй от пръв поглед разбра, че е свикнал да дели леглото с госпожата, а тя очевидно не взимаше решения по някои въпроси, без да се консултира с него. Носещият се в облак миризма от сперма гигант, в чието присъствие Грьонуй изглеждаше направо джудже, се изтъпанчи отпред, разкрачи нозе, критично измери новодошлия от глава до пети, сякаш по този начин искаше да прецени дали оня няма непочтени намерения и да не би да се окаже евентуален съперник, накрая се ухили снизходително и даде съгласието си с кимане на глава.

С това всичко бе уредено. Грьонуй получи едно ръкостискане, студена вечеря, завивка и ключа за паянтова барака без прозорци, но приятно ухаеща на сено и овча тор, където той се подреди криво-ляво.

На следния ден пое службата си при мадам Арнюлфи.

Беше бремето на нарцисите. Мадам отглеждаше цветята по собствените си парцелчета долу, под града, в просторната котловина или пък ги изкупуваше от селяните, с които се пазареше ожесточено за всяка партида. Кошовете с милион цветчета докарваха още в най-ранни зори и ги изгърсваха в работилницата на обемисти, но леки като перце камари. Междувременно Дрюо стапяше на гъста каша свинска мас и говежда лой и докато Грьонуй бъркаше непрестанно с дълга бъркалка, той насипваше с крина пресен цвят. Като изплашени до смърт очи, листенцата се задържаха за момент на повърхността, побледняваха на секундата, щом бъркалката ги потопеше и топлата мазнина ги обгърнеше. Почти в същия миг те се отпусаха, увяхваха – очевидно смъртта ги връхлиташе тутакси и нямаха друг избор, освен да изпуснат последната си ухаंना въздишка тъкмо в оная маса, която ги убиваше; защото – за своя неопишуема радост Грьонуй установи този факт – колкото повече цвят разбъркваше в казана, толкова по-силно ухаеше мазнината. И по-точно – не мъртвите листца ухаеха, ухаеше самата мазнина, която бе обсебила

аромата на цвета.

Междувременно кашата се сгъстяваше и те бързо я прекарваха през големи цедки, за да я освободят от изсмукалите мъртви венчелистчета и да я подготвят за пресен цвят. После пак сипваха с крината, бъркаха, цедяха – така без отдых целия ден, защото работата не търпеше бавене, и до вечерта цялата камара преминаваше през казана с мазнината. За да не се губи нищо, заливаха отпадъците с вряла вода и ги прекарваха през винтова преса, за да изстискат нежноуханното масло до последна капка. Същината на уханието обаче, душата на морето от цвят, бе останала в казана, заключена и съхранена в невзрачно сивкавата, бавно смръзваща се мазнина.

На следното утро мацерацията – както се наричаше тази процедура – продължаваше. Пак подгряхаха казана, пак втечняваха мазнина и пак я зареждаха с пресен цвят. Така – няколко дни от зори до мрак. Работата бе напрегната. С натежали като олово ръце, с пришки по дланите, с болки в гърба Грьонуй се кандилкаше вечер към колибата, пиан от умора. Дрюо, който бе трижди по-як от него, ни веднъж не го отмени на бъркалката, а само си позволяваше да досипва лекия като перце цвят, да поддържа огъня и от време на време – заради жегата – да отскача догоре, за да гаврътне някоя чашка. Но Грьонуй не се оплакваше. Бъркаше безропотно цвета в мазнината от тъмно до тъмно, а докато бъркаше, едва ли усещаше напрежението, защото пак и пак се омагьосваше от процеса, който протичаше пред очите и под носа му: бързото омекване на цвета и абсорбирането на неговото уханье.

По някое време Дрюо решаваше, че мазнината се е наситила и повече не може да поглъща уханье. Загасяха огъня, прецеждаха гъстата каша за последен път и я изсипваха във фаянсови тигли, където тя скоро се сгъстяваше до чудно уханна помада.

Това бе часът на мадам Арнюлфи, която пристигаше, за да прегледа скъпоценния продукт, да надпише тиглите и да нанесе качеството и количеството в книгата си. След като собственооръчно похлупваше, запечатваше и отнасяше тиглите в прохладните дълбини на зимника, тя надяваше черната си рокля, нагласяше вдовишкия воал и започваше обиколката си по търговци и търговски къщи из града. С прочувствени слова тя описваше пред господата положението си като самотна жена, изчакваше предложенията, сравняваше цените, въздъхваше и най-подир продаваше или не продаваше. Помадите, съхранявани на хладно, траеха дълго. И ако понастоящем цените не бяха задоволителни – кой знае! – може пък зимъс или напролет да скочат до небето. Освен това трябваше

добре да премисли дали, вместо да продава стоката си на тия бакали, не вземе да я натовари в съдружие с други дребни производители на някой кораб за Генуа, или пък да се включи в кервана за есенния панаир в Бокер – разбира се, рисковано, ала в случай на успех – извънредно доходно начинание. Мадам Арнюлфи старателно претегляше и сравняваше всичките възможности, а понякога ги съчетаваше, като една част от съкровищата си продаваше, друга – скътваше, а трета изтъргуваше на свой риск. Ако при своите проучвания подразбереше, че пазарът за помадата е преситен и в близко бъдеще положението няма да се измени в нейна полза, тя бързо поемаше към къщи, развяла воал, и нареждаше на Дрюо да преработи цялата продукция и да я превърне в масло абсолю.

И тогава наново изваждаха помадата от зимника, затопляха я най-внимателно в похлупени гърнета, прибавяха ѝ спирт и с една вградена бъркалка Грьонуй я разбъркваше из дъно, след което я промиваше. Връщаха тази смес в зимника, тя изстиваше скоро, алкохолът и мазнината се разслояваха, насипваха алкохола в шишета. Сега той представляваше, тъй да се каже, парфюм, само че извънредно силен, докато останалата помада бе загубила по-голямата част от аромата си. Значи ароматът на цветята още веднъж бе преминал от една среда в друга. Ала операцията не приключваше и с това. След внимателно филтриране през газени кърпи, които задържаха и най-дребните бучици мазнина, Дрюо изсипваше парфюмирания алкохол в малък аламбик и бавно го дестилираше на слаб огън. Това, което оставаше в широката част след изпаряването на алкохола, бе нищожно количество бледо оцветена течност, добре позната на Грьонуй, каквато обаче по качество и чистота не бе помиришвал нито у Балдини, а още по-малко – у Рюнел: етеричното масло от цветовете, безукорният аромат, концентриран стохилядократно В локвичка есанс абсолю. Това абсолю вече не миришеше приятно. То миришеше интензивно, почти болезнено остро и лютиво. Ала само една капка от него, разтворена в литър спирт, бе достатъчна, за да го съживи и да възкреси цяла поляна с цветя.

Добивът бе ужасяващо малък. Течността стигна точно за три флакончета. Само три флакончета бяха останали от милионите цветчета. Но тези флакончета струваха цяло състояние още тук, в Грас. Къде-къде по-вече, когато ги изпратят в Париж или Лион, в Гренобъл, Генуа или Марсилия! При Вида на тези шишенца очите на мадам добиха болезнено красив израз, тя ги галеше с поглед, а когато ги взе в ръка, за да ги затвори с шлифованите запушалки, затаи дъх – да не би да издуха някой атом от драгоценното съдържание. И за да не се разлеят или изветрят, тя

запечатата гърлата им с разтопен восък, уви ги като капсули в рибен мехур и ги затегна здраво с конец. После ги нареди В облицовано с Вата ковчеже и го заключи в зимника зад девет ключалки.

37

През април мацерираха жълтуга и цвят от портокал, през май – цяло море от рози, чието ухание потопа града месец занаяпред В сметанено-сладостна, невидима омара. Грьонуй работеше като вол. Скромно, почти раболепно, вършеше цялата черна работа, с която го товариеше Дрюо. Ала докато – наглед скудоумен – въртеше бъркалката, изстъргваше с шпатула остатъците, плакнеше чебурите, чистеше работилницата или мъкнеше дърва за огъня, от вниманието му не убягваше нищо от ключовите моменти на занаята, нищо от метаморфозата на уханията. По-прецизно и от самия Дрюо – а именно с носа си – Грьонуй следеше и контролираше зорко пътя на уханията от цветните листенца, през мазнината и спирта, до скъпоценните флакон-чета. Дълго преди Дрюо да забележи, той подуваше кога мазнината се е прегряла, кога цветчетата са се изцедили докрай, кога кашата се е наситила с благоухание, подуваше какво става вътре в съдовете и точно в кой момент трябва да се преустанови дестилацията. Понякога си позволяваше да дава мнение, естествено, съвсем необвързващо и без да се отказва от раболепното си държане. Струвало му се – изкривяваше едва чуто уста, – че мазнината е започнала да се прегрява; смятал, че е почти време да прецеждат; някак си имал чувството, че спиртът в аламбика се е изпарил... А Дрюо, който едва ли бе самата интелигентност, но в никакъв случай безнадеждно тъп, установи с времето, че най-правилни решения взима, когато вършеше или нареждаше тъкмо това, за което „така мислел“ или „имал някакво чувство“ Грьонуй. И тъй като Грьонуй никога не изразяваше нескромно и нафукано какво „смятал“ или какво „чувствувал“, тъй като никога – преди всичко никога в присъствието на мадам Арнюлфи! – не би поставил под съмнение, та дори на шега, авторитета и по-високия ранг на Дрюо като пръв калфа, Дрюо не виждаше защо да не следва съветите на Грьонуй, да, дори с времето му предостави възможността да взема все повече самостоятелни решения.

Все по-често се случваше Грьонуй не само да бърка, но и да зарежда с цвят, да стъква огъня и да прецежда отварата, докато Дрюо отскачаше до странноприемница „Четиримата принцове“ за чаша винце или до

мадам, за да видел как върви работата горе. Знаеше, че може да се осла-
ния на Грьонуй. А макар да вършеше двойна работа, Грьонуй се радваше,
че остава сам, за да се усъвършенствува в новото изкуство и при случай
– да направи някой и друг експеримент. И с потайна радост на крадец
установяваше, че неговата помада е далеч по-фина, че неговото абсолю
е със степен по-чисто от това, което добиваха заедно с Дрюо.

В края на юли дойде времето на жасмина, през август – на нощния
хиацинт. Тия цветя имаха толкова изящно и същевременно толкова
крехко ухание, че се беряха не само преди изгрев слънце, ами изискваха
специална, най-внимателна преработка. Обикновената топлина вече на-
маляваше аромата им, да не говорим за мацерация в гореща мазнина.
Тия най-благородни от всички цветя не позволяваха да се изтръгва ду-
шата им грубо, тя трябваше да се примамва с нежност. В специално аро-
матизационно помещение те ги наръсваха върху намазани с хладка маз-
нина рами или пък ги навиваха хлабаво в намаслени платна, където бав-
но заспиваха вечния си сън. Увяхваха едва след три-четири дни, изди-
шали уханието си в мазнината наоколо. После внимателно ги събираха
и наръсваха пресен цвят. Процесът се повтаряше десет, двадесет пъти и
докато помадата се насити, а уханното масло се изцеди от платната, ста-
на септември. Добивът от анфльоража бе по-малък от този при мацера-
цията. Ала качеството на жасминовия крем или антиката от тубероза,
получени чрез анфльораж, по изящност и естественост превъзхождаше
всеки друг продукт на парфюмерийното изкуство. Това важеше особено
за жасмина, чието сладостно, еротично ухание просто се отпечатваше
върху намазнените плочи като огледален образ, а после струеше така ав-
тентично – като от жив цвят, разбира се, *cum grano salis*¹⁷. Зашото, раз-
бира се, носът на Грьонуй улавяше разликата между уханието на живия
цвят и неговия консервиран вид: като нежен воал се стелеше присъщият
дъх на мазнината – колкото и чиста да бе тя – върху ухания образ на
оригинала, омекотяваше го, туширеше крещящата нотка – може би тък-
мо той правеше красотата му поносима за обикновения човек... Във
всеки случай обаче студеният анфльораж си оставаше най-изтънченият
и ефикасен начин за улавяне на нежните ухания. По-добър начин не съ-
ществуваше. И макар този метод да не бе толкова съвършен, за да убеди
носа на Грьонуй, той все пак съзнаваше, че е напълно достатъчен, за да
измами цял един свят безчувствени носове.

За късо време той надмина своя учител както в мацерирането, така

17. В случая: с малка разлика (лат.). – Б. пр.

и в изкуството на студеното екстрахиране и му го показва по своя изпитан, раболепно-дискретен начин. Дрюо с охота му преотстъпи задължението си да ходи в скотобойната, за да купува подходящите мазнини, да ги пречиства, да ги топи и филтрира и да определя съотношението им в смеските – една твърде сложна задача, от която Дрюо винаги се страхуваше, защото всяка непречистена, гранясала лой или с прекалено силна свинска, овнешка или говежда миризма можеше да съсипе драгоценната помада. Той го остави да определя разстоянието между намаслените рами в ароматизационното помещение; момента за смяна на цвета, степента на насищане на мазнината. Съвсем скоро го остави да взема най-трудните решения, които той, Дрюо – както навремето Балдини, – взимаше само наслука по заучени правила, а Грьонуй решаваше с вещия си нос, но, разбира се, Дрюо не подозираше нищо.

„Има лека ръка – обясняваше Дрюо, – има добре развита интуиция.“ А понякога си мислеше: „Той е просто по-кадърен от мене, той е сто пъти по-добър парфюмерист.“ Но същевременно го смяташе за голям глупак, защото Грьонуй – както смяташе той – не правел капитал от дарбата си, а пък той, Дрюо, със своите далеч по-скромни възможности, скоро щял да се сдобие с майсторска грамота. И Грьонуй подхранваше това му мнение, старателно се правеше на глупак, не проявяваше ни най-малък признак на честолюбие, преструваше се, че не знае за собствената си гениалност, че действа само по нареждането на по-опитния Дрюо, без когото би бил нищо. Така двамата добре се погаждаха.

После дойде есента, а след нея зимата. Работата в парфюмерийната постихна. Уханията на цветята минаха в плен на тигли и флакони, наредени в зимника, и ако мадам не поискаше да ѝ промият една или друга помада или да дестилират чувал сушени подправки, нямаше какво толкова да се прави. Само маслини имаше още, всяка седмица докарваха по няколко коша. Изцеждаха зехтина от първата преса, а остатъка пускаха в маслобойната. И вино имаше, част от което Грьонуй дестилира и го пречисти.

Дрюо се мяркаше все по-рядко и по-рядко. Той изпълняваше задълженията си в леглото на мадам и се появяваше – смърдящ на пот и сперма – само за да изчезне веднага в „Четиримата принцове“. И мадам слизаше рядко. Тя се занимаваше с имуществените си въпроси и с подновяването на своя гардероб за времето след едногодишния траур. Често Грьонуй не виждаше никого освен слугинчето, което по обяд му даваше чорбата, а вечер – хляб и маслини. Той почти не излизаше в града. Не вземаше участие в живота на сдружените калфи, а в редовните им

срещи и процесии се включваше на такива интервали, че да не прави впечатление нито присъствието, нито отсъствието му. Не бе завързал приятелство или по-близко познанство с никого, но много внимаваше да не го вземат за арогантен или саможив. Държеше се така, че калфите да намират компанията му блудкава и ялова. Бе майстор в изкуството да сее скука и да се представя за непохватен глупак – разбира се, не прекаляваше никога, за да не го вземат, на подбив или за жертва в някоя от дебелишките шеги на еснафа. Успя да си спечели репутация на безинтересен. И го оставиха на мира. А той друго и не искаше.

38

Времето си прекарваше в ателието. На Дрюо разправяше, че искал да изнамери рецепта за одеколон. Ала в действителност експериментирал със съвсем други ухания. Парфюмът, който бе измайсторил в Монпелие, постепенно свършваше, макар да го употребяваше много пестеливо. Създаде нов. Този път обаче не се задоволи да скалпи човешка миризма от криво-ляво стъкмени материали, а заложи цялото си честолюбие, като си позволи разкоша да създаде свой личен парфюм или, по-точно – серия от лични парфюми.

Първо разработи парфюм на незабележителност – едно мишосиво одеяние за всеки ден. В този парфюм все още доминираше сиреняво-киселият мирис на човек, но пък се разливаше наоколо като изпод много катове вълнени и ленени дрехи, надянати върху съсухрена старческа кожа. С такава миризма можеше да се движи удобно сред хората. Парфюмът бе достатъчно интензивен, че да оправдае по обонятелен път присъствието на дадена персона, и същевременно – така дискретен, че да не дразни никого. Всъщност чрез този парфюм Грьонуй мирисно не съществуваше, но неговото присъствие се оправдаваше по най-скромнен начин – хермафродитно състояние, което му бе добре дошло както в дома на Арнюлфи, така и при случайните обиколки из града.

В някои случаи обаче скромният мирис му създаваше спънки. Когато по поръка на Дрюо се налагаше да прави покупки или пък да се снабди с малко цибет и зърна мускус у някой търговец, се случваше – поради свършената му невзрачност – или да не го видят и обслужат, или го виждаха, но го обслужваха нехайно, или пък докато го обслужваха, го забравяха. За подобни случаи той си забърка друг парфюм – малко поостър, с леко потна нотка, с няколко обонятелни връхчета и кантчета,

който му придаваше по-солиден вид и създаваше впечатление у околните, че бърза, че има спешна работа. Също и с една имитация на *aura seminalis*¹⁸ ала Арюо, която се научи да получава с поразителна прилика чрез екстрахиране на един мазен чаршаф, паста от пресни пачи яйца и превтасала брашнена каша, той се радваше на добър успех, когато искаше да възбуди известен интерес.

Друг парфюм от неговия арсенал бе парфюмът на съчувствието, който се оказа сполучлив пред жени на средна и напреднала възраст. Той имаше дъх на рядко мляко и чиста мека дървесина. Дори когато се явяваше небръснат, с мрачна физиономия и наметнат с палто, под действието на парфюма Грьонуй приличаше на бедно бледо хлапе с протъркано жакетче, на което трябваше да се помогне. Зарзаватчийките – щом парфюмът стигнеше до тях – пъхаха в джобовете му орехи и ошав, защото намираха, че изглежда гладен и безпомощен. А жената на месаря – сама по себе си непреклонна дърта вещица – му разрешаваше да си избере кокали и стари вмирисани изрезки от месо и му ги даваше даром, защото неговото невинно ухание покъртуваше майчинското й сърце. От тях пък, чрез дигериране с алкохол, той получаваше основните компоненти на една миризма, с която се напръскваше, когато непременно искаше да е сам и отритнат. Миризмата създаваше около него атмосфера на лека погнуса, обгръщаше го с гнил дъх, какъвто имат след сън старческите не-измити уста. Парфюмът бе толкова ефектен, че дори Дрюо, който никак не се превземаше, неволно се извърщаше и излизаше на въздух, без, разбира се, да съзнава ясно какво точно го е отвратило. А няколко капки от течността, поръсени върху прага на колибата, бяха достатъчни, за да не допускат наблизко нито един нашественик, независимо човек или животно.

Под закрилата на тези разнообразни миризми, които той сменяше като дрехи в зависимост от външните обстоятелства и които му служеха да остава неизвестен в човешко обкръжение и да не прозрат същността му, Грьонуй се отдаде на истинската си страст: лов на миризми. Тъй като пред носа си имаше велика цел, а и повече от година време той точеше оръжията си, доизпипваше техниката си, постепенно усъвършенствуваше методите си не само с ревностно усърдие, но и с необикновена планомерност и систематичност. Започна оттам, където бе спрял при Балдини, с извличане на миризми от неодушевени предмети: камък, метал, стъкло, дърво, сол, вода, въздух...

18. Аура от семенна течност – Б. пр.

Това, което някога жалко бе пропаднало с помощта на грубия дес-тилагционен метод, сега се удаде благодарение на абсорбиращата сила на мазнините, Грьонуй наложи за няколко дни една месингова топка за врата с говежда лой, тъй като хладно-плесенното и застояло ухание му се нравеше. И виж ти, когато изстърга лойта и я подуши, тя миришеше – макар в нищожна степен, ала недвусмислено – на същата тая месингова топка. И дори след промиване с алкохол мирисът оставаше, безкрайно нежен, дистанциран, осенен с дъха на винения спирт и доловим на този свят единствено от финия нюх на Грьонуй – но все пак съществуваше, а това означаваше, че по принцип можеше да се използва. Ако има десет хиляди топки и ги държи хиляда дни в лой, би могъл да произведе капчица чиста есенция от уханието на месинговата топка, така силна, че всеки несъмнено би се заблудил, че долавя с носа си миризмата на самия метал.

Същото му се удаде с поръозния варовиков мирис на камък, който бе намерил в маслиновата горичка пред колибата си. Той го подложи на мацерация и получи бучица помада, чийто безкрайно лек мирис му достави неописуема наслада. Той го комбинира с други миризми, екстрахирани от всевъзможните предмети около колибата, и постепенно създаде миниатюрен обонятелен модел на онази маслинова горичка зад францисканския манастир, носеше го със себе си в затворено флаконче и можеше да го възкреси мирисно, когато пожелае.

Той създаваше виртуозни творения на парфюмерийното изкуство, чудно хубави малки шегички, които никой освен него, разбира се, не можеше да оцени или въобще да забележи. Самият той се възхищаваше от безсмисленото съвършенство и в живота му – нито преди, нито по-късно – не го сподобиха моменти на, такова наистина простодушност щастие, както по онова време, когато с детинско усърдие пресъздаваше уханни пейзажи, натюрморти и картини на отделни предмети. Защото скоро премина към одушевени обекти.

Впусна се в лов на мухи, ларви, плъхове, по-дребни котки, след което ги давеше в топла мазнина. Нощем се промъкваше в обори, за да наложи за няколко часа крави, кози и прасенца с лапи от намазано платно или ги убиваше с маслени превръзки. Или се прокрадваше в кошарите, за да остриже тайно някое агне, чиято уханна вълна изпираше във винен спирт. Първоначално успехите не бяха толкова удовлетворителни. Защото – за разлика от търпеливите предмети като месинговата топка и камъка – животните не позволяваха току-така, без съпротива, да им се отнеме миризмата.

Прасетата търкаха превръзките о дъските на кочината и ги късаха. Овцете започваха да бляят, когато нощем ги доближеше с нож в ръка. Кравите упорито отмятаха намазнените лапи от виметата си. Докато ги обработеше, някои от уловените буболечки изпуснаха зловонни секрети, а плъховете от страх се издрискваха в неговите обонятелно свръхчувствителни помади. За разлика от цветята, тварите, които искаше да мацерира, не отдаваха уханията си така безропотно или само с глуха въздишка, а отчаяно се съпротивяваха срещу смъртта, за нищо на света не искаха да бъдат забърквани на каша, ритаха, бореха се и поради това произвеждаха несъразмерно високи количества страхова и смъртна пот, прекисяваха топлата мазнина и я разваляха. Естествено, че така не можете да се работи разумно. Обектите трябваше да бъдат умирявани, и то така ненадейно, че да нямат време да се изплашат или да се съпротивяват. Значи трябваше да ги умъртвява.

Първо изпробва с едно кученце. Отвъд, пред кланицата, Грьонуй го подмама с къс месо далеч от майка му и го вкара в работилницата, а когато с радостно изплезен език то се хвърли, за да грабне плячката от лявата му ръка, Грьонуй рязко и грубо го удари по тила с цепеницата, която държеше в дясната си ръка. Смъртта връхлетя кученцето тъй внезапно, че изразът на щастие все още трептеше по бърните и в очите му дълго след като Грьонуй го бе проснал върху една скара между намазаните плочи в ароматизационното помещение, където животинчето излъчваше чистото си, непомрачено от потта на страха ухание на куче. Разбира се, че трябваше да се внимава! Труповете, както откъснатите цветове, бързо се разваляха. И така Грьонуй бдя около жертвата си почти половин денонощие, докато забележа първите повеи на действително приятния, но вече видоизменен мирис на труп, които се разнесоха от тялото на кутрето. Незабавно преустанови екстрахирането, отстрани трупа и прибра малкото количество ароматизирана мазнина в един котел, където старателно я проми. Дестилира алкохола, докато се получи количество колкото напръстник, и го преси-па в миниатюрна епруветка. Парфюмът явно миришеше на влажната, прясно налоена кучешка кожа с малко остър дъх, та дори удивително силно. А когато Грьонуй го поднесе на престарялата кучка от кланицата да го помирите, тя радостно залая, замаха с опашка и повече не искаше да отлепи нос от епруветката. Ала Грьонуй я запуши плътно и я пхна в пазвата си и още дълго я носи със себе си като спомен за оня триумфален ден, когато за пръв път му се бе удало да отнеме уханната душа на жива твар.

След това, лека-полека и крайно предпазливо, се залови с хората.

Отначало ловуваше от сигурно разстояние с рядка мрежа, защото не държеше на едрата плячка, а по-скоро да изпита принципа на ловджийския си метод.

Прикрит зад лекия си парфюм на незабележимост, вечер се смесваше с посетителите на „Четиримата принцове“ и закрепваше под пейки, маси и в тайни ниши намаслени и на-мазнени парцалчета. След няколко дни ги събираше и ги изследваше. И наистина заедно с всевъзможните кухненски пари, с миризмата на вино и тютюн те излъчваха и малко човешки мирис. Ала това ухание си оставаше доста мъгляво и приглушено, бе по-скоро предчувствие за човешки лъх, отколкото лична миризма. Подобна масова аура, ала по-чиста и градирана в сферата на възвишено-потното, можеше да се получи в катедралата, където по Коледа Грьонуй накичи под пейките своите байрачета за проба и си ги прибра два дни по-късно, след като над тях бяха изслушани не по-малко от седем месеци: чудовищен мирисен конгломерат се беше отпечатал върху импрегнираните парцалчета – пот от задници, кръв, влажни подколenni ямки, спазматично стиснати ръце, примесен с издишвания въздух от хиляди пещи в хор или мънкащи „Две Мария“ гърла и със задушливия дим от тамян и миро – чудовишно, мъгляво, безконтурно и гнусно валмо от миризи, но все пак несъмнено човешки.

Първия индивидуален мирис Грьонуй измъкна от монашеския приют „Любов към ближния“. Той успя да задигне приготвения за изгаряне чаршаф на един току-що починал от охтика майстор на кесии, който се бе търкалял два месеца в него. Платното тъй силно се бе просмукало с лойта на майстора, че бе абсорбирало изпаренията му като лапа, та можеше да се промие направо с алкохол. Резултатът бе прозрачен. Под носа на Грьонуй майсторът възкръсна от спиртния разтвор като мирисно видение, като призрак от царството на мъртвите и миризмата му – макар чудовишно обезобразена от самобитния репродуктивен метод и безбройните миазми на болестта – литна като що-годе сполучлив индивидуално-уханен образ: дребен мъж към тридесетте, рус, с едър нос, къси крака, плоски сиренявобели нозе, жлъчен нрав и блудкав дъх в устата – не хубав мирисно човек, пустият му майстор, и не си заслужаваше – също като онова паленце – да се съхранява по-дълго. И въпреки това Грьонуй го остави да пърха цяла нощ из колибата като мирисна сянка и току го подуваше, щастлив и дълбоко удовлетворен от чувството за власт, която си бе извоювал над аурата на друг човек. На следния ден Грьонуй изхвърли този парфюм.

Още един опит предприе той през тия зимни дни. На глухоняма

просякиня, дето се скиташе из града, Грьонуй плати цял франк, за да носи на голо един ден парчалчета, импрегнирани с различни смеси масла и мазнини. Установи, че комбинацията от агнешка надбъбречна лой и няколкократно рафинирани свинска мас и говежда лой в съотношение две към пет към три с добавка на малко зехтин от първа преса е най-сполучлива за поглъщане на човешка миризма.

Грьонуй се задоволи с това. Отказа се да посегне на жив човек и да го преработи парфюмерийно. Подобна стъпка винаги е много рискована и не води до нови познания. Той знаеше, че владее вече техниката за отнемане на човешкия мирис, и не бе нужно да го доказва повторно.

Сам по себе си човешкият мирис не го интересуваше. Човешкият мирис можеше да се имитира достатъчно сполучливо и със сурогати. Това, за което копнееше, беше мирисът на *определени* хора: а именно на ония толкова рядко срещани люде, които вдъхват любов. И тъкмо те бяха неговите жертви.

39

През януари вдовицата Арнюлфи се венча за своя пръв калфа Доминик Дрюо, с което той бе повишен в длъжността „метр-ръкавичар и парфюмерист“. Дадоха голяма гощавка за майсторите от еснафа и поскромна – за калфите, мадам купи нов дюшек за леглото, което сега вече официално делеше с Дрюо, и измъкна цветните си дрехи от скрина. Иначе всичко си остана по старому. Запази доброто си старо име Арнюлфи, запази непокътнато богатството си, финансовото ръководство на магазина и ключовете за мазето; Дрюо ежедневно изпълняваше сексуалните си задължения, след което се освежаваше с вино; а Грьонуй, макар първи и единствен калфа, носеше по-голямата част от ежедневната работа върху плещите си срещу непроменено ниско възнаграждение, скромно препитание и мизерен подслон.

Парфюмерийната година започна с жълтия потоп от майчин лист, зюмбюл, виолетки и упойващите като наркотик нарциси. В един неделен ден през март – трябва да бе минала година от пристигането му в Грас – Грьонуй се запъти да види какво става в градината зад зида в другия край на града. Този път бе подготвен за уханието, знаеше какво точно го очаква... и все пак когато го долови, още на Новата порта, още на сред пътя, сърцето му лудо заби и той почувствува как от щастие кръвта закипя в жилите му: то бе тук, несравнимото по хубост цвете,

съхранило се непокътнато през зимата, соковете му напиреха, растеше, избуяваше, образуваше най-преlestни съцветия. Както бе и очаквал, уханието бе укрепнало, без да загуби изящество. Това, което преди година нежно пръскаше и дъждеше, сега се бе съгъстило и се лееше в пасообразен поток, който искреше с хиляди багри, но здраво държеше всеки цвят и не му позволяваше да се разпилее. И този поток, както установи блажено Грьонуй, се подхранваше от един все по-напорист извор. Година още, само година още, само още дванадесет месеца, тогава този извор щеше да прелее и той можеше да дойде, за да го каптира и да обграти дивия изблик на неговото ухание.

Все покрай зида Грьонуй стигна познатото място. Макар момичето явно да не бе в градината, а в къщата, зад затворените прозорци на една стая, уханието му появяваше като нежен бриз. Грьонуй стаи дъх. Той не бе упоен или зашеметен като първия път, когато го откри. Преливаше от щастие като влюбен, който отдалеч подслушва или наблюдава любимата си с мисълта, че след година ще я отведе у дома. И действително Грьонуй, самотният кърлеж, грозилицето, чудовището Грьонуй, който никога не бе изпитвал обич и никога не бе успял да вдъхне обич, стоеше в оня мартенски ден край градския зид на Грас и обичаше, и бе дълбоко ощастливен от своята обич. Наистина той не обичаше никой човек, нито дори момичето там, в къщата зад зида. Той обичаше уханието. Само него и нищо друго, само него – като свое бъдещо ухание. След година ще си го отнесе у дома; закле се в живота си, че ще го стори. И след този странен обет или годещ, след това врчане във вяроност пред себе си и пред своя бъдещ парфюм, той напусна весел мястото и се върна в града през Порт дю Кур.

Както си лежеше през нощта в колибата, извика още веднъж спомена за уханието – не можа да устои на изкушението, – гмурна се в него, взе да го гали и се остави и то да го гали, тъй интимно, тъй приказно близо, сякаш вече го притежаваше – неговото ухание, неговото собствено ухание, – и за няколко прекрасни упоителни мига го обикна, обикна него, а чрез него – и себе си. Искаше му се да вземе в съня си това чувство на самовлюбеност. Ала тъкмо в момента, когато склопи очи и му бе необходим само миг, за да заспи, и ето че то го напусна, внезапно изчезна и вместо него в колибата се разнесе острата студена смрад на козя кошара.

Грьонуй се стресна. „Какво ще стане – помисли си той, – ако този парфюм, който ще ми принадлежи в бъдеще... какво ще стане, ако вземе, че свърши? Това не е като в спомените, където всички миризми са

непреходни. Действителният парфюм се изразходва от хората. Той е летлив. И ако излезе на мода, тогава изворът, от който го взех, ще пресъхне. И аз ще остана гол както преди и ще трябва да си помагам пак със сурогат. Не, ще бъде по-лошо отпреди! Защото междуременно вече съм го познавал и притежавал, моя собствен великолепен мирис, и аз няма да мога да го забравя, защото никога не забравям някой мирис. Следователно цял живот ще трябва да се подхранвам със спомена за него, както и сега, за миг, вече заживях с бъдния си спомен за мириса, който ще притежавам... Всъщност за какво ли ми трябва въобще?“

Тази мисъл бе крайно неприятна за Грьонуй. Облада го безмерен страх, че ако уханието, което все още не притежаваше, стане негово притежание, неминуемо пак ще се изгуби. За колко ли време щеше да стигне този парфюм? За няколко дни? За няколко седмици? Може би месец, ако се парфюмира постеливо? А после? Той вече се виждаше как изсипва от флакона последната капка, как го изплаква със спирт, за да не отиде на вятъра и най-нищожният остатък, и после видя, подуши как любимият му мирис се изпарява завинаги и безвъзвратно. Ще прилича на бавна смърт, един вид обратно задушаване – неговото мъчително, постепенно изпарение от-вътре-навън в тоя отвратителен свят.

Побиха го тръпки. Обзе го желанието да се откаже от плановете си, да потъне в нощта и да замине далеч оттук. Из заснежените планини му се прииска да скита – без отдих, на сто левги оттук, чак в Оверн, да се шумгне в старата си пещера и да заспи мъртвешки сън. Ала не го стори. Остана и не се поддаде на копнежа си, макар че бе много силен. Не се поддаде, защото това бе стар негов копнеж – да се махне и да се свие в някоя пещера. Познаваше вече този копнеж. Не познаваше само притежанието на човешкия мирис – великолепен като мириса на девойчето отвъд зида. И да беше знаел, че ще трябва да плати ужасно скъпо притежанието на този мирис с последвалата го загуба, притежанието и загубата пак щяха да са му по-възжелани от бързия отказ от двете. Защото се бе лишавал цял живот. Ала никога не бе притежавал или губил.

Постепенно съмненията му се разсеяха, а с тях и хладните тръпки. Усети как топлата кръв го съживява наново и как наново го завладява волята да осъществи намеренията си. И дори по-силно отпреди, тъй като това желание вече не произлизаше от някаква чиста страст, а от добре обмислено решение. Кърлежът Грьонуй, изправен пред избора или да се свие в себе си и да изсъхне, или да се пусне надолу и падне, се реши за второто с пълното съзнание, че това ще е последното падане. Той пак се мушна в постелката – блажен в сеното, блажен под завивката – и се

почувствува герой.

Но Грьонуй нямаше да е Грьонуй, ако се поддадеше за дълго на някакво си фаталистично героическо чувство. Освен това той притежаваше твърде жилава воля за самоутвърждаване, твърде лукав нрав и твърде рафиниран дух. Добре – той бе решил да притежава онова ухание на момичето зад зида. А и да го загуби пак след няколко седмици, и да умре от тая загуба, пак ще е добре. Но по-добре би било да не умира и въпреки всичко да притежава уханието или поне да забави загубата му колкото е възможно но-дълго. Трябваше да го направи по-трайно. Да покори летливостта, без да накърни характера му – един чисто парфюмериен проблем.

Съществуват парфюми, които ухаят с десетилетия. Натритият с мускус шкаф, напоената с канелено масло кожа, бучицата амбра, ковчето от кедрово дърво притежават дълговечен мирисен живот. А други – лимоново масло, бергамот, екстракт от нарцис и тубероза и множество цветочни благовония – се изпаряват само след няколко часа, ако ги оставиш чисти и непреработени на въздух. Парфюмеристът се справя с това фатално обстоятелство, като свързва леснолетливите благоухания с трайни – все едно, че им слага окови, които да обуздават свободолюбивия им порив, а най-голямото му изкуство се състои в това да остави белезниците по-хлабави, така че свързаното благовоние при-видно да запази свободата си, и същевременно да ги стегне толкова, че да не може да избяга. Веднъж Грьонуй бе постигнал това най-съвършено майсторство с масло от тубероза, чието ефирерно ухание бе задържал с нищожни количества цибет, ванилия, лабдан и кипарис, и едва така всъщност открил красотата му. Защо нещо подобно да не стане и с уханието на момичето? Защо ще трябва да пръска и пилее това най-ценно и най-крехко от всички ухания в чистия му вид? Що за дебелацина! Що за простотия! Мигар диамантите не се шлифват? Мигар златото около врата се носи на кюлчета? Мигар Грьонуй е някакъв примитивен похитител на благовонни вещества като Дрюо или другите мацератори, дестилатори и изцеждачи на цвят? Мигар не е най-великият парфюмерист в света?

От ужас той се плесна по челото – как не се бе сетил досега: естествено, че този единствен по рода си парфюм не биваше да се употребява в чисто състояние. Трябваше да го шлифова и постави във фасетка като най-ценния благороден камък. Уханна диадема трябваше да си изкове, а на най-лично място да засияе неговият мирис, едновременно свързан с други ухания и властващ над тях. Ще направи той парфюм по всички

правила на изкуството, а уханието на момичето зад зида ще му придаде сърдечната нотка.

За добавки, за тежки, средни и леки нотки, за най-ефирна миризма и стабилизатор, разбира се, не бяха годни нито мускусът и цибетът, нито розовото масло или неролинът – по това две мнения нямаше. За подобен парфюм, за парфюм от човек му бяха необходими други съставки.

40

Същата година през май откриха в една розова градина наред пътя между Грас и разположеното на изток село Опио голия труп на петнадесетгодишно момиче. Беше ударено с тояга по тила. Селянинът, който го откри, така се смути от ужасната находка, че почти сам привлече подозрението върху себе си, като съобщи с треперлив глас на сержанта, че през живота си не е виждал такова красиво нещо – а, всъщност, искаше да каже, че през живота си не е виждал такова ужасно нещо.

Наистина момичето притежаваше изискана хубост. Бе от оня флегматичен тип жени, които сякаш са от гъст тъмен мед, гладък и сладък и невероятно лепкав, които овладяват пространството с един плавен жест, с едно отмятане на глава, с един-единствен камшичен порив на погледа, но остават спокойни – като в център на вихрушка, без да съзнават притегателната си сила, с която покоряват копнежите и душите на мъже и жени. А тя бе млада, неразцъфнала пъпка и чарът ѝ още не бе придобил онази гъстота на меда. Тежките ѝ крайници бяха още гладки и стегнати, гърдите ѝ – бял алабастр, а леко плоското ѝ лице, оброчено от гъста черна коса, бе запазило още нежните си контури и тайнствени кътчета. Всъщност, косата липсваше, убиецът я бе отрязал и взел, както и дрехите.

Заподозряха циганите. От циганите всичко можеше да се очаква. Както е известно, циганите тъчаха парцалени черги и тъпчеха възглавниците си с човешки коси, а от кожата и зъбите на обесените майсторяха куклички. Само циганите можеха да извършат такова първерзно престъпление. Ала по същото време тъдява не се бе мяркал никакъв циганин, за последен път през декември бяха минали катунари по тия места.

Поради липса на цигани заподозряха италианските ратаи. Ала тук нямаше и италианци – беше рано за тях, щяха да дойдат едва през юни за беритбата на жасмина, значи не можеха да бъдат и те. Най-накрая

заподозряха и перукерите, които претърсиха за косата на убитото момиче. Напразно. После набедиха евреите, после – похотливите монаси от Бенедиктинския манастир, които обаче всички до един бяха прехвърлили седемдесетте, после цистерценските монаси, после франкмасоните, после душевноболните, после възглицарите, после просяците и най-подир – безнравствената аристокрация, и особено маркиз Дьо Кабри, защото бе женен вече за трети път и – както говореха – организираше в избите си разблудни сборища и при това с девича кръв, за да подсилва потентността си. Нищо конкретно не се доказва, разбира се, нямаше очевидци, дрехите и косите на мъртвата не се намериха. Подир няколко седмици префектът преустанови диренето.

В средата на юни пристигнаха италианците, мнозина дойдоха заедно със семействата си, за да се главят за берачи. Селяните ги главиха наистина, но заради убийството забраниха на жените и дъщерите си да общуват с тях. Сигурното си е сигурно. Защото, макар приходящите аргументи действително да нямаха вина за станалото убийство, по принцип можеха да имат вина, затова по-добре да се пазят.

Не след дълго, след като започна беритбата на жасмина, станаха още две убийства. Отново жертвите бяха две чудно хубави момичета, отново бяха от оня флегматичен чернокос тип жени, отново ги намериха сред цветните поля – голи, остригани и с рана от тъп предмет по тила. Отново нямаше и следа от злосторника. Вестта се разнесе със светкавична бързина и надвисна опасност да се вдигнат срещу пришълците, когато стана известно, че двете жертви са италианки, дъщери на един генуезки надничар.

И страхът легна над областта. Хората вече не знаеха срещу кого да насочат безсилния си гняв. Наистина имаше неколцина, които подозираха лудите или нечестивия маркиз, ала никой не хващаше вяра на това, защото лудите ден и нощ бяха под надзор, а маркизът отдавна бе заминал за Париж. И тъй, хората се сближиха. Селяните отвориха плевните си за пришълците, които до този момент стануваха на открито поле. Във всеки квартал гражданите поставиха нощен патрул. Префектът подсили стражата на градските порти. Но от всички тези приготовления нямаше полза. Няколко дни след двойното убийство пак откриха момичешки труп, обезобразен по същия начин както предишните. Този път беше една сардинка, перачка в епископския дворец, която бе убита до големия фонтан „Ла фу“, тоест току пред градските порти. И макар съветниците, притиснати от разтревоженото гражданство, да взеха допълнителни мерки – най-строг контрол на портите, подсилване на нощната стража,

вечерен час за лицата от женски пол, през това лято вече не минаваше седмица, без да открият трупа на някое девойче. И все бяха едва-що съзрели момичета, все красавици и най-често от оня тъмен, притегателен тип. Макар че убиецът вече не пренебрегваше и преобладаващите сред местното население меки, белокожи, леко позакръглени момичета. Дори брюнетки, дори тъмноруси – стига да не са мършави – ставаха напоследък негови жертви. Той ги надушваше навред, не само в околностите на Грас, но и наред града, да, дори по къщите. Намериха дъщерята на един столар пречукана в стаичката ѝ на петия етаж и никой от къщата не бе чул ни най-малък шум, и никое от кучетата, които иначе подушваха всеки външен и го налайваха, не се бе обадило. Убиецът сякаш беше неуловим, безтелесен, като дух.

Хората се възмустваха и ругаеха големците. И най-незначителният слух довеждаше до изстъпления. За малко щяха да заколят един пътуващ търговец, който продаваше любовни прахчета и други шарлатани, защото се разнесе мълва, че съдържали стрити момичешки коси. В „Отел дьо Кабри“ и в приюта „Любов към ближния“ направиха опити за палежи. Търговецът на платно Александр Миснар застреля собствения си слуга, който се прибирал посред нощ въкъщи, защото го взел за прословутия убиец на момичета. Който можеше да си позволи, изпровождаше подрастващите си щерки далеч по роднини или пансиони в Ница, Екс или Марсилия. По настояване на градската управа префектът бе свален. Неговият заместник свика лекарски колегиум да прегледа труповете на остриганите красавици и да установи дали са девствени. Оказа се, че всички са недокоснати.

Странно, но това заключение, вместо да намали, увеличи ужаса, защото тайно всеки предполагаше, че момичетата са били озлочестени. Тогава щеше да стане известен поне един от мотивите на убиеца. Сега вече никой нищо не разбираше, сега всички бяха напълно безпомощни. А който вярваше в Бог, се спасяваше в молитва – Господ да пази дома му от дявола.

Градската управа, колегия от тридесетте най-богати и почитани буржоа и благородници на Грас; повечето от тях просветени и антиклерикално настроени господа, които все още търпяха епископа, но на драго сърце биха превърнали манастирите и абатствата в складове или фабрики – та гордите, могъщите господа от градската управа в неволята си се съгласиха и с раболепно съчинена петиция помолиха Негово преосвещенство епископа да прокълне и анатемоса това кръвожадно изчадие, което не могла да залови светската власт, тъй както бе постъпил през

1708-а неговият светлейши предшественик с ужасната напаст от скакалци, надвиснала над страната. И действително в края на септември убиецът от Грас, който дотогава бе похитил цифром и словом 24 от най-красивите девизи от всички слоеве на народа, беше официално прокълнат и анатемосан лично от епископа с писмена прокламация, както и от всички амвони в града, дори и от амвона на „Нотр Дам дю Пюй“.

Успехът беше поразителен. Убийствата секнаха начаса. Октомври и ноември преминаха без трупове. В началото на декември дойдоха новини от Гренобъл, че напоследък там върлувал някакъв убиец на момичета, който душел жертвите си, разкъсвал дрехите им на парцали и скубел косите им на кичури. И макар че тези садистични престъпления в никакъв случай не можеха да се сравнят с чисто изпипаните убийства в Грас, хората бяха убедени, че става въпрос за един и същ злосторник. Жителите на Грас с облекчение се прекръстиха трижди, че извергът вече свирепствува не у тях, а в отдалечения на седем дни път Гренобъл. Те организираха факелно шествие в чест на епископа и по Коледа отслужиха голяма благодарствена литургия. Към 1 януари 1766 бяха отменени усилените мерки за сигурност и вечерният час за лицата от женски пол. С невероятна скорост се възвърна редът в обществения и личния живот. Страхът отлетя като вятър, никой повече не отваряше дума за ужаса, който владееше града и околностите само преди няколко месеца. Дори и пострадалите семейства не говореха за това. Все едно, че проклятието на епископа бе застигнало не само убиеца, но и спомена за него. А и на хората им отърваше така.

Само този, който имаше щерка, влизаща в тази чудесна възраст, все още с неохота я оставяше без надзор, душеше го страх, щом се свечереше, а когато сутрин я намираще здрава и читава, въздъхваше щастлив – разбира се, без да си признава причината.

41

Ала в Грас имаше един мъж, който не повярва на мира. Наричаше се Антоан Риши, изпълняваше длъжността втори съветник и живееше в представителна къща в началото на улица „Дроат“.

Риши бе вдовец и имаше дъщеря на име Лаура. Макар да нямаше още четиридесет и да бе с несломима жизненост, на първо време не възнамеряваше да се жени повторно. Първо искаше да намери мъж за дъщеря си. И то не какъв да е, ами аристократ. Имаше един барон Дьо

Буйон, притежаващ син и ленно владение край Ване, с добра репутация и трагично финансово положение, с когото Риши вече се бе споразумял за бъдещата венчавка на децата. След като Лаура застанеше пред олтара, самият той щеше да пусне женихските си пипала в посока към високоуважаваните фамилии Дрее, Мобер и Фонмишел – не защото бе суетен и мреше за аристократична съпруга в леглото си, а защото искаше да основе династия и да прокара път на наследниците си, който да ги изведе до най-висок обществен престиж и политическо влияние. За тази цел се нуждаеше поне от двамина синове, единият от който да поеме търговската къща, докато другият през юридическото поприще и парламента в Екс да се сдобие с благородническа титла. Такива амбиции с изглед за успех човек от неговото съсловие можеше да храни, само ако особата и семейството му са най-тясно свързани с провинциалната аристокрация.

Това, което изобщо му даваше основание за подобни свръхамбициозни планове, беше баснословното му богатство. Антоан Риши бе най-заможният буржоа в околността. Притежаваше много земя не само около Грас, където се отглеждаха портокали, маслини, пшеница и коноп, а също край Ване и към Антиб, която даваше на изполица. Притежаваше къщи в Екс, чифлици, дял от кораби, пътуващи за Индия, постоянна кантора в Генуа и най-големия търговски склад във Франция за благовония, колониални стоки, масла и лицеви кожи.

Ала най-голямото богатство на Риши бе неговата дъщеря. Тя бе единственото му дете, точно шестнадесетгодишна, с тъмночервени коси и зелени очи. Лицето ѝ бе тъй прелестно, че посетители от всякаква възраст и пол се вцепеняваха на мига и не можеха повече да откъснат поглед от нея, ближеха я с очи, сякаш ближеха сладолед, приели при органолептичното си занимание присъщия израз на глуповат захлас. Дори Риши, щом зърнеше дъщеря си, се улавяше, че за известно време, за четвърт, за половин час може би забравя света, а с това и сделките си – което иначе не му се случваше дори насън, – разтапяше се изцяло в съзерцание на прекрасното момиче, а сетне не можеше да каже какво всъщност е вършил в това време. А напоследък – той изпитваше неудобство, – когато вечер я изпращаше да си легне или сутрин, когато отиваше да я буди и тя лежеше още в обятията на съня, като от Божия ръка положена, и изпод воалите на нощното ѝ одеяние изпъкваха формите на ханша и бюста ѝ, а от пазвата, където бе обронила глава, струеше диханието ѝ, горещо и спокойно... – той усещаше как стомахът му се свива на буца и гърлото го стяга, и преглъща, и – пази, Боже! – прокланаше се, че е

баща на тази жена, а не чужд, непознат мъж. И да лежи пред очите му така, както сега пред него, и той без колебание да легне до нея, върху нея, в нея – с цялата си жар. И потта се стичаше от него, и крайниците му трепереха, докато задушаваше в себе си това ужасяващо желание и се навеждаше над нея, за да я събуди с чиста бащина целувка.

Предишната година, по време на убийствата, не беше го спохождала такава неприятна съблазън. Магията, с която го омайваше дъщеря му – така поне му се струваше, – бе още магията на дете. Ето защо той никога не бе изпитвал сериозен страх, че Лаура може да стане жертва на она убиец, който – както се знаеше не нападнаше нито деца, нито жени, а само зрели девойчета. Наистина Риши подсили охраната на дома си, нареди да сменят решетките на прозорците на горния стаж, а на слугинята – да спи в една стая с Лаура. Но нещо в него се противеше да я изпрати надалеч, както сториха с дъщерите си, дори с целите си семейства хората от неговото съсловие. Той смяташе това поведение за унизително и недостойно за член на общината и втори съветник, който според него трябваше да е образец на своите съграждани за спокойствие, смелост и непреклонност. Освен това той бе човек, който не обичаше да му се мезят в работите, още повече – тази изпаднала в паника тълпа и най-вече – някакъв си анонимен престъпник. И така, в тези ужасни времена той бе един от малцината в града, дето не се поддадоха на треската от страх и запазиха самообладание. Но странно, изведнъж всичко се обърна. Докато хората сякаш бяха окачили убиеца на бесилката, празнуваха края на неговите безчинства и скоро съвсем забравиха злощастните времена, в сърцето на Антоан Риши като върла отрова се промъкна страхът. Дълго време не искаше да си признае, че от страх отлага отдавна запланувани пътувания, излиза с неохота от къщи, съкращава визити и съвещания, само и само да се прибере по-скоро у дома. Извиняваше се пред себе си с разклатеното здраве и преумората, но все пак също си признаваше, че – както всеки баща – е загрижен за дъщеря си, нали е госпожица за женене, една съвсем нормална грижа... Мигар славата ѝ на хубавица не се бе разнесла навън? Мигар хората не източваха шии от любопитство, когато в неделя отиваха на църква? Мигар господата съветниците не му даваха аванси – от свое име или от името на синовете си?...

42

Ала веднъж, в един мартенски ден, Риши седеше в салона и

наблюдаваше как Лаура се разхожда в градината. Беше със синя рокля, върху която се сипеха червените ѝ коси, пламнали на слънчевата светлина – никога не я бе виждал толкова красива. Изведнъж изчезна зад живия плет. А сетне се забави, може би само с два удара на сърцето по-дълго, преди да се появи отново – и той се изплаши до смърт, защото между тия два удара си помисли, че я е загубил завинаги.

Същата нощ се събуди от кошмарен сън, който вече не можеше да си спомни, но сънят бе свързан с Лаура и той се втурна в стаята, убеден, че е мъртва, че лежи в леглото си убита, озлочестена и остригана, а я намери непокътната.

Върна се в спалнята си, плувнал в пот и раздрусан от възбуда, не, не от възбуда, а от страх, сега най-сетне си призна, че го гони безумен страх, и докато си признаваше, се успокои и мислите му се подредиха. Ако трябваше да бъде откровен, той от самото начало не бе повярвал в анатемата на епископа, също не бе повярвал, че сега убиецът върлува чак в Гренобъл и че изобщо е напуснал града. Не, той още живееше тук, сред гражданите на Грас, и един ден пак щеше да поднови безчинствата. През август и септември Риши бе видял някои от убитите момичета. Видът им го бе ужасил, но същевременно, ако трябваше да признае – и очаровал, защото всичките, а всяко момиче по свой характерен начин, бяха небивало красиви. Никога не му бе минавало през ум, че в Грас има толкова много непозната красота. Убиецът бе отворил очите му. Убиецът имаше изискан вкус. И имаше система на действие. Не само защото всички убийства бяха извършени по един и същ приличен начин, а и изборът на жертвите издаваше един почти пресметливо замислен план. Наистина Риши не знаеше какво всъщност е искал убиецът от своята жертва, та нали не е могъл да им отнеме най-доброто: красотата и младежкия чар... или все пак е успял? Във всеки случай обаче му се струваше, че убиецът, колкото и абсурдно да звучи, не е разрушителен, а грижливо колекциониращ дух. Ако човек не си представя – така разсъждаваше Риши – всички тези жертви като отделни индивиди, а като част от някакъв по-висш принцип и ако идеалистично сплავи в съзнанието си настоящите им качества в единно цяло, то този мозаечен портрет би бил чисто и просто портретът на красотата, а магията, която излъчва, вече няма да е от простосмъртен, а от божествен характер. Както виждаме, Риши бе мислител от епохата на Просвещението, който не се боеше да прави и богохулни заключения, и макар да не разсъждаваше с обонятелни, а с оптически категории, той все пак се приближи до истината.

Ако предположим – разсъждаваше Риши по-нататък, – че убиецът е

колекционер на красота и работи върху портрета на съвършенството, макар само във фантазията на болния си мозък; ако допуснем още, че е човек с най-изискан вкус и съвършен метод, както изглежда в действителност, тогава едва ли ще се откаже от най-скъпоценния камък в мозайката на този портрет, най-скъпоценния камък, който може да се намери на земята: да се откаже от красотата на Лаура. Цялото му пъклено дело нямаше да има никаква стойност без нея. Тя бе заключителният камък в неговото съзидание.

Докато правеше това ужасяващо заключение, Риши седеше по нощница в леглото и се чудеше на собственото си спокойствие. Вече не го побиваха тръпки и не трепереше. Неясният страх, който го измъчваше от седмици, бе изчезнал и отстъпил пред съзнанието за конкретна опасност: всички помисли и възжелания на убицеца очевидно бяха насочени към Лаура от самото начало. И това последно убийство щеше да увенчае делото му. Наистина оставаше неясно каква е била материалната цел на убийствата и дали изобщо са имали такава. Ала Риши бе прозрял същественото, тоест стройната последователност в метода на убицеца и неговия идеен мотив. И колкото повече разсъждаваше, толкова по му се нравеха и двете неща и нарастваше уважението му към убицеца – уважение, разбира се, което веднага се отразяваше като от излъскано огледало върху него, Риши, защото със своя тънък аналитичен ум той винаги бе успявал да разкрие тайните ходове на противника.

Ако самият той, Риши, бе убиец и бе овладян от същите ревностни идеи, както убицеца, не би постъпил по-различно от него, би вложил всичките си сили да увенчае безумното си дело с убийството на Лаура, прелестната, неповторимата Лаура.

Тази последна мисъл особено му се понрави. Способността, да се постави в положението на бъдещия убиец на своята дъщеря му даваше изключително предимство. Защото при цялата си интелигентност убиецът в никакъв случай не можеше да се постави в положението на Риши – това бе факт, – макар и само защото не можеше да предположи, че Риши отдавна се е поставил в положението му. По принцип и деловият му живот не бе по-различен – *mutatis mutandis*¹⁹, разбира се. Ако прозреш намеренията на конкурента, вече го превъзхождаш; такъв не може да те притисне до стената; о, не, особено ако се наричаш Антоан Риши, ако си връял и кипял като него и имаш неговата борбена натура. И накрая най-голямата търговска къща за благовония във Франция, богатството му и

19. С необходимите промени (лат.). – Б. пр.

длъжността втори съветник не бяха му паднали даром от небето, а си ги бе извоювал със собствени сили, с упоритост, с мошеничество, като овреме бе откривал опасностите, хитро разгадавал ходовете на конкурентите и надигравал противниците. И бъдещите си цели – могъществото и благородничеството на потомството си – щеше да постигне по същия начин. И пак по този начин щеше да осуети плановете на оня убиец – на своя конкурент във владенето на Лаура – само защото Лаура бе заключителният камък в неговото собствено, на Риши, съзидание. Той я обичаше, естествено, ала също се нуждаеше от нея. А това, което му бе необходимо – да постигне най-висшите си амбиции, – него нямаше да го даде никому, ще го стиска здраво със зъби и нокти.

Сега му олекна. След като бе успял да смъкне нощните си размисли за битката с демона до нивото на делови конфликт, той почувствува прилив на смелост, дори на самонителна дързост. Стопило се бе и последното зрънце страх, изчезнало бе чувството за малодушие и тежка загриженост, което го бе измъчвало като сенилен треперлив старик, разсеяла се бе мъглата от мрачни предчувствия, в която от седмици се луташе опипом. Намираше се на познат терен и бе готов за всяко предизвикателство.

43

Облекчен, почти развеселен, Риши скочи от леглото, дръпна шнура на звънеца и заповяда на сънения си, до-търлил се с клатушкаме слуга да стегне дрехи и храна за из път, защото при изгрев слънце възнамерявал да отпътува заедно с дъщеря си за Гренобъл. После се облече и напъди останалите ратаи от постелите им.

Посред нощ домът на улица „Дроат“ се разбуди за трудов кипеж. В кухнята пламнаха огньовете, из коридорите се суетяха възбудени слугинчета, нагоре-надолу по стълбите сновеше прислужникът, в сводестите зимници дрънчаха ключовете на иконома, в двора светнаха факли, едни ратаи тичаха за коне, други дърпаха грубо катъри от оборите, надяваха се юзди, оседлаваха се коне, припкахе се и се товареше – човек би рекъл, че както в лето хиляда седемстотин четиридесет и шесто от юг нахлуват сардинските орди, като плякосват и опожаряват всичко по пътя си, а господарят се готви с паническа бързина за бягство. Ала нищо подобно! Господарят седеше важно като велик маршал на Франция на писалището в кантората си, пиеше мляко с кафе и даваше

напътствия час по час на притичващата прислуга. И покрай другото пишеше писма до кмета и първия съветник, до нотариуса си, до адвокатата си, до банкера си в Марсилия, до барон Дьо Буйон и до някои търговски партньори.

Към шест заранта приключи с кореспонденцията и всички разпождания, необходими за изпълнение на плановете му. Затъкна два малки пищова за из път, затегна пояса с парите около кръста си и заключи писалището. След това отиде да събуди дъщеря си.

В осем малкият керван пое на път. Риши яздеше най-от-пред, бе драго да го гледаш – с виненочервен жакет, със златна обтока, с черен редингот и черна шапка и напето затъкнат кичур пера. Следваше го дъщеря му, по-скромно облечена, ала така сияйно красива, че народът по улиците и по прозорците виждаше само нея, през тълпата минаваше благоговейното „ах“ и „ох“, а мъжете свалиха шапки – привидно пред втория съветник, ала в действителност пред нея, царствената жена. Подир тях яздеше почти незабележима камериерката, после прислужникът на Риши с два товарни коня – не можеха да тръгнат с кола, защото пътят за Гренобъл бе страшно разнебитен, керванът завършваше с дузина отрупани с всевъзможен багаж катъри, които се движеха под надзора на двама ратаи. На Порт дю Кур часовете вдигнаха пушки за почест и ги свалиха едва когато и последният катър изситни покрай тях. Още някое време подире им тичаха хлапетии, махаха към свитата, която бавно се отдалечаваше по стръмния лъкатушен път нагоре в планината.

Заминаването на Антоан Риши заедно с дъщеря му направи невероятно странно впечатление на хората. Имаха чувство, че присъствуват на архаично жертвоприношение. Бе плъзнал слухът, че Риши заминава за Гренобъл, тоест за оня град, където напоследък безчинствуваше чудовището – убиец на девойки. Хората не знаеха какво да мислят. Дали това, което вършеше Риши, бе непростимо лекомислие или възхитителна смелост? Дали бе предизвикателство към боговете или волно пожертвование? Те само смътно предчувствуваха, че за последен път виждат красивата девойка с червените коси. Предчувствуваха, че Лаура Риши е загубена.

Това предчувствие щеше да се сбъдне, макар да почиваше на напълно погрешни представи. А именно защото Риши в никакъв случай нямаше да поеме към Гренобъл. Помпозното заминаване не бе нищо друго освен лъжлива маневра. На левга и половина северозападно от Грас, недалеч от селцето Сен Валие, той нареди да спрат. Връчи на прислужник си пълномощни и съпроводителни писма и му заповяда да

продължи с катърите и ратаите за Гренобъл.

Самият той – заедно с Лаура и камериерката – обърна в посока Кабри, където по пладне спряха да починат, а после пое на юг през планината Танерон. Пътуването бе крайно изтощително, но позволяваше да обхоят Грас и долината му в широка дъга откъм запад и до вечерта да стигнат инкогнито крайбрежието... На следващия ден – според плана на Риши – трябваше да се прехвърлят с Лаура на Лерински-те острови, където на един по-малък остров се намираше добре укрепеният манастир „Сент Онора“. Стопанисваха го шепа възрастни, но годни да въртят оръжие монаси, с които Риши се познаваше добре, защото от години изкупуваше и пласираше цялата манастирска продукция от евкалиптов ликьор, ядки от пиния и кипарисово масло. И тъкмо там, в манастира „Сент Онора“, в най-сигурното кътче на Прованс, досами замъка Иф и затвора за родоотстъпници на остров Сент Маргьорит, възнамеряваше да подслони на първо време своята дъщеря. Самият той незабавно щеше да се върне на сушата, да заобиколи Грас, но този път от изток през Антиб и Каньо, за да стигне още същата вечер във Ване. Там щеше да го чака нотариусът му, за да се споразумеят с барон Дьо Буйон за венчавката на техните деца Лаура и Алфонс. Щеше да направи на Буйон много изгодно предложение, което той не би могъл да откаже: да поеме дълговете му в размер на 40 000 ливри, зестра от сума в същия размер, както и няколко полски имота, много земя и маслобойна край Маганос, годишна рента за младоженците на стойност 3000 ливри. Единственото условие на Риши беше бракът да се сключи до десет дни, да бъде консумиран в деня на сватбата и младите да се установят във Ване.

Риши знаеше, че чрез такава прибързана постъпка прекомерно вдига цената за свързване на дома му с дома на Буйон. Ако можеше да изчака, щеше да го получи на по-ниска цена. Баронът щеше да моли коленопреклонно да издигне чрез сина си дъщерята на едрия буржоа в благородническото съсловие, защото славата на Лаурината хубост щеше още да расте, също както богатството на Риши и финансовата нищета на Буйон. Но карай! Не баронът беше противник в тази сделка, а непознатият убиец. Нему трябваше да обърка сметките. Една омъжена жена, дефлорирана и като нищо вече бременна, не може да подхожда за неговата изискана галерия. Последното камъче от мозайката щеше да отиде нахалост, Лаура щеше да загуби всякаква стойност за убиеца, делото му щеше да се провали. И това поражение ще го изпита на собствения си гръб! Риши искаше да вдигне сватбата в Грас с много пищност, блясък и шум, та всички да чуят. И макар да не познаваше противника си, а и

никога нямаше да го познава, щеше да изпита истинска наслада при мисълта, че убиецът присъствува на събитието и гледа със собствените си очи как му измъкват най-желаното нещо под носа.

Планът бе замислен с тънкости. И отново трябва да се възхитим от ноха на Риши, с който се приближи до истината. Защото в действителност брачният съюз на Лаура Риши със сина на барон Дьо Буйон щеше да означава за убиеца от Грас унищожителен погром. Ала планът още не бе осъществен. Риши още не бе отвел дъщеря си под спасителното венчило. Още не беше я прехвърлил в добре защитения манастир „Сент Онора“. Тримата ездачи още си пробиваха път през негостоприемната планина Танерон. Понякога пътищата ставаха тъй лоши, че се налагаше да слизат от конете. Напредваха много бавно. Надяваха се надвечер да стигнат морето при Напул – малко селище западно от Кан.

44

По времето, когато Лаура Риши и баща ѝ напуснаха Грас, Грьонуй се намираше в другия край на града в ателието на Арнюлфи и мацерираше жълт нарцис. Бе сам и в добро разположение на духа. Престоят му в Грас приближаваше своя край. Денят на триумфа приближаваше. Отвън, в колибата, в сандъче с памук бяха скътани миниатюрни флакончета с изтеклата на капки аура от двадесет и четири девици – скъпоценни есенции, които Грьонуй бе получил миналата година чрез студен анфльораж на телата, чрез дигериране на косите и дрехите, чрез разтваряне със спирт и дестилация. А с двадесет и петата, най-изисканата и най-важната аура, смяташе да се добие днес. За този последен лов той бе подготвил вече съдинка с многократно пречистена мазнина, платно от най-фин лен и галон бисокоректифициран алкохол. Бе проучил терена до най-малка подробност. Имаше новолуние. Знаеше, че всеки опит да проникне с взлом в добре охранявания дом на улица „Дроат“ е безсмислен. Ето защо възнамеряваше на здрачаване, преди още да са затворили портите, да се промъкне и спотаи в някое ъгълче на къщата, под закрилата на собствената си безмирисност, която като шапка-невидимка го пазеше от възприятията на човек и животно. А по-късно, когато всички заспят, воден в мрака от компаса на обонянието си, щеше да се изкачи до стаята на своето съкровище. На място щеше да го обработи с намасленото платно. Само косата и дрехите щеше да вземе както обикновено, тъй като можеше да ги промие направо със спирт, което бе по-удобно да стане

в работилницата. За окончателната преработка на помадата и получаването на концентрата той предвиждаше още една нощ. И ако всичко върви добре – а нямаше причина да не върви добре, – то вдругиден вече щеше да притежава есенциите на най-великия парфюм в света и щеше да напусне Грас като човека с най-възхитителния мирис на земята.

Към пладне привърши с нарцисите. Загаси огъня, похлупи казана с мазнината и излезе пред работилницата, за да се по-разхлади. Вятърът духаше от запад.

Още с първото вдишване забеляза, че нещо липсва. Атмосферата не беше в ред. В уханната одежда на града, в този изтъкан от хиляди нишки воал, липсваше златната нишка. През последните седмици тази уханна нишка бе укрепнала осезателно така че Грьонуй я улавяше чак от колибата си в другия край на града. Сега я нямаше, беше изчезнала, колкото и да душеше, не можеше да я долови. Грьонуй се вцепени от ужас.

„Мъртва е – помисли си той. После, още по-ужасен: – Друг ме е изпреварил. Някой друг е откъснал моето цвете и се е напарфюмирал с него!“ Трусът бе твърде силен, за да изкрещи, но достатъчен да изтръгне сълзи, които набъбнаха в ъгълчетата на очите му и внезапно се търкулнаха от двете страни на носа.

В този момент Дрюо се върна за обяд от „Четиримата принцове“ и мимоходом спомена, че тая сутрин вторият съветник, заедно с дванадесет катъра и дъщеря си, е заминал за Гренобъл. Грьонуй преглътна сълзите и хукна направо през града към Порт дю Кур. На площада пред портата спря и започна да души. В чистия западен вятър, непокътнат от миризмите на града, той действително откри своята златна нишка, наистина тънка и крехка, но несъмнено тя. Впрочем любимото ухание не идваше от северозапад, накъдето водеше пътят за Гренобъл, а по-скоро откъм Кабри – нима идеше от югозапад?

Грьонуй попита стражата по кой път е поел вторият съветник. Поставият посочи на север. Да не би да е хванал шосето за Кабри? Или другото, дето води на юг към Орибо и Ла Напул? Със сигурност не, отвърна поставият, видял го със собствените си очи.

Грьонуй хукна обратно през града към колибата си, напъха в торбата лененото платно, гърнето за помадите, шпатулата, ножицата и един къс кривак от маслиново дърво и незабавно се отправи на път не по шосето за Гренобъл, а по шосето, което сочеше неговият нос: на юг.

Този път, прекият път за Напул, се виеше в подножието на планината Танерон през падините на Фрейер и Сиан. Бе удобен да върви пешком. Грьонуй бързо напредваше. Когато отядно изплува Орибо, сякаш

виснал горе на планинския купен, той подуши, че почти е настигнал бегълците. Малко по-късно се изравни по височина с тях. Сега вече ги надуваше поединично, надуваше дори пръхтенето на конете им. Можеха да са най-много половин левга на запад, някъде из горите на Танерон. Държаха посока юг, към морето. Също като него.

Към пет часа подир пладне Грьонуй стигна в Ла Напул. Влезе в странноприемницата, хапна и помоли за евтина постеля. Бил калфа-щавач от Ница, на път за Марсилия – поясни той. Ами можел да преносува в обора, отвърнаха му. Там се сви в единия ъгъл и си отдъхна. Подуши, че тримата ездачи се приближават. Само трябваше да почака.

Два часа по-късно, на здрачаване, те пристигнаха. За да не ги разкрийт, бяха се преоблекли. Двете жени сега носеха тъмни одежди и воали. Риши – черен жакет. Той се представи за благородник, пристигнал от Каstellан; утре щял да се прехвърли на Леринските острови, нека гостилничарят се погрижи за лодка, която да е готова при изгрев слънце. Дали освен него и хората му в странноприемницата има други гости? Не, отвърна гостилничарят, само някакъв калфа-щавач от Ница, ще ношува в обора.

Риши отпрати жените по стаите. Самият той влезе в обора, за да вземел нещо от дисагите, както каза. Първом не можа да открие калфата, та се наложи да поиска фенер от конярчето. След това го зърна, сгушил се в ъгъла върху сламата под една вехта завивка, подложил торба под главата си, потънал в дълбок сън. Изглеждаше толкова невзрачен, че за миг Риши доби впечатлението, че изобщо го няма, че е само някаква химера, хвърлена от трепкащите сенки на светлината. Във всеки случай Риши начаса реши, че няма защо да се бои от това по-скоро покъртително, безобидно същество, отдалечи се тихо, за да не смути съня му, и се върна в странноприемницата.

Вечеря заедно с дъщеря си в стаята. Той не беше я посветил в целта на това странно пътуване, не го стори и сега въпреки нейната молба. Утре щял да ѝ обясни, отвърна той, можела да разчита на него, всичките му замисли и постъпки били за нейно добро и в интерес на бъдещото ѝ щастие.

След храна изиграха няколко партии л'омбр, които той загуби всички до една, защото, вместо да гледа в картите, той непрестанно се взираше в лицето ѝ, за да се любовува на красотата ѝ. Към девет часа я отведе в стаята ѝ срещу неговата, целуна я за лека нощ и залости вратата отвън. После си легна.

Отведнъж се почувствува изтощен от напрежението през деня и

изминалата нощ и същевременно много доволен от себе си и от развоя на събитията. Без сянка от тревожна мисъл, без мрачни предчувствия, каквито го измъчваха до вчера всеки път, щом духнеше свещта, и не му даваха покой, той тутакси заспа и спа, без да сънува, без да простене ни веднъж, без да трепне конвулсивно, без да се мята неспокойно в леглото. За пръв път от дълго време насам Риши потъна в дълбок, спокоен, ободрителен сън.

По същото това време Грьонуй се надигна от постелата си в обора. И той бе доволен от себе си и от развоя на събитията и се чувствуваше изключително бодър, макар да не бе мигвал за секунда. Когато Риши го навести в обора, Грьонуй се престори, че спи, за да направи още по-безобидно впечатление, което, така или иначе, вече излъчваше поради мириса на невзрачност. За разлика от Риши, той проучи господина най-прецизно, тоест обдуши го, и облекчението на Риши при огледа в никакъв случай не убягна на Грьонуй.

И така, при своята кратка среща и двамата се убедиха в безобидността на другия – без основание и с основание, – а Грьонуй намираще, че така е по-добре, защото неговата привидна и фактическата безобидност на Риши улесняваха работата му, работата на Грьонуй – впрочем схващане, което в обратния случай Риши изцяло би споделил.

45

С професионална предпазливост Грьонуй се залови за работа. Отвори торбата, извади лененото платно, маста и шпатулата, разстла платното върху завивката, където бе лежал, и започна да го маже с пастата. Тази манипулация изискваше време, защото мазнината трябваше да се нанася ту на по-дебел, ту на по-тънък слой – в зависимост от това по кои части на тялото щеше да прилепне платното. Устата и мишниците, гърдите, гениталиите и нозете отдаваха най-големи количества ухание в сравнение с пищялите, гърба и лактите; дланта – повече от опакото на ръката; веждите – повече от миглите, и така нататък – тъкмо за тях трябваше по-дебел слой мазнина. Сякаш върху лененото платно Грьонуй моделиреше уханната диаграма на третираното тяло и тази част от работата му носеше най-голямо удовлетворение, защото в случая проявяваше артистична техника, в която равностойно участваха сетива, фантазия и пръсти, и нещо повече – тя изпреварваше насладата от очаквания краен резултат под формата на идеален метод.

След това изпразни гърненцето, потупа тук-там платното, отне на едно място мазнина, наслой я на друго, ретушира, огледа още веднъж моделирания релеф от мазнина – естествено, с носа си, не с очи, защото цялата работа се извършваше в пълен мрак, което бе допълнителна причина за хармоничното радостно настроение на Грьонуй. В тази новолунна нощ нищо не отвлечаше вниманието му. Целият свят бе мирис и отчасти – шум от морския прибой. Грьонуй бе в стихията си. След това сгъна платното като тапет – с намазаната страна отвътре. Едно болезнено действие за Грьонуй, защото добре знаеше, че дори при най-голямо внимание част от изваяните контури ще се сплескат и разместят. Ала нямаше друг начин да се пренесе платното. След като го нагъна така, че да го носи без затруднение метнато през ръка, той пхна в пазвата си ножицата, шпатулата и късия кривак от маслиново дърво и се измъкна навън.

Небето бе облачно. Никъде в странноприемницата не трепкаше светлинка. Единствената искрица в тази непрогледна нощ премигваше на изток, от фара на остров Сент Маргьорит, на повече от левга разстояние, миниатюрен светъл бод върху гарвановочерното взмо. Откъм залива долиташе лек ветрец с мирис на риба. Кучетата спяха.

Грьонуй отиде до плевнята, където бе облегната дървената стълба. Пхна свободната си десница над третата пречка, стисна я здраво, и я нарами. Като балансираше, прекоси двора и я опря под нейния прозорец. Прозорецът бе открехнат. Докато се качваше нагоре, удобно като по истинско стълбище, той благослови обстоятелството, което му бе позволило да ожъне уханието на момичето тук, в Напул. В Грас при зарешетените прозорци и строго охраняваната къща всичко щеше да е далеч по-трудно. Тук тя дори спеше сама. Нямаше нужда да убива камериерката.

Той бутна крилото на прозореца, вмъкна се в стаята и остави платното. После се обърна към леглото. Доминираше уханието на косите ѝ, защото лежеше по корем. Обрамчила главата си с ръка, тя бе заровила лице във възглавницата, така че тилът ѝ по великолепен начин се откриваше за удара с кривака.

Шумът от удара бе тъп и хрущящ. Мразеше го. Мразеше го само заради това, че беше шум, шум в неговия иначе безшумен занаят. Само със стиснати зъби можеше да изгърпи този гнусен шум и след като отмина, Грьонуй постоя още миг вдървен и озлобен, конвулсивно впил пръсти в кривака, сякаш се боеше, че шумът може да се върне като отразено ехо. Ала той не се върна, а в стаята се върна тишината, даже още

по-дълбока тишина, защото бе изчезнало дори равномерното дишане на момичето. Скоро вцепенената стойка на Грьонуй се отпусна, което също така можеше да означава страхопочитание и своего рода минута на вцепенено мълчание – и тялото му гъвкаво се сгуши в себе си.

Той остави кривака встрани и тогачас го облада трескава деловитост. Първо разгъна импрегнираното платно, простря го върху масата и столовете, като внимаваше да не се накърни масленият релеф. После отметна завивката на момичето. Прекрасното ухание, което изведнъж бликна топло и обилно, не го развълнува. Та той го познава и ще му се наслаждава, ще му се наслаждава до опиянение, ала по-късно, когато действително стане негова собственост. Сега трябваше да улови колкото може повече и да загуби колкото може по-малко от него, сега трябваха концентрация и бързина.

С ловки движения той сръза нощницата, съблече я, взе на-маслено платно и го метна върху голото тяло. После повдигна девойката, подпъхна платното под нея и я търколи, както сладкарят завива шрудел, загъна краищата и я обви от пръстите на краката до челото. Само косите ѝ стърчаха изпод опакованото като мумия тяло. Той ги отрязва досами кожата, постави ги върху нощницата и я стегна на вързоп. Накрая зави остригания череп със свободния край на платното, приглади го и го потупа нежно. Провери целия пакет. Никъде нямаше пролука, нито една дупчица, нито една гънчица, откъдето би могло да се изплъзне уханието на девойката. Бе изрядно опакована. Сега не му оставаше нищо друго, освен да чака, да чака шест часа, докато се сипне утрото.

Примъкна до леглото малкото кресло, върху което бяха метнати дрехите ѝ, и седна. В широката ѝ черна рокля все още се гушеше нежният дъх на нейното ухание, примесено с миризмата на анасонови курабийки, пъхнати в джоба за из път. Той вдигна нозе на ръба на леглото, близо до нейните, покри се с роклята ѝ и захапа курабийка. Бе изморен, ала не искаше да спи, защото не бе редно да се спи по време на работа, макар работата да се състоеше само в чакане. Той си спомни нощите, прекарани в работилницата на Балдини, дестилациите, очернения със сажди аламбик, мъждукащия огън. Чу лекия призрачен шум от капещия във флорентинското шише дестилат. Видя се как подсилва огъня от време на време, долива вода, как сменя флорентинското шише, как насипва нов материал. И все пак винаги му се бе струвало, че не дежури, за да извършва всички тези дейности, а че дежурството има някакъв свой смисъл. Дори тук, в тази стая, където анфльоаражът ставаше от само себе си, да, където едно ненавременно контролиране, обръщане или

докосване на уханият пакет би могло само да попречи. Дори тук – така си мислеше Грьонуй – будувашото му присъствие бе важно. Сънят можеше да накърни духа на процеса.

Впрочем не му тежеше да стои буден и да чака въпреки умората. Той обичаше *това* чакане. Както и при другите двадесет и четири момичета, понеже не бе някакво тягостно изчакване, нито пък изпълнено с копнеж очакване, а беше съпроводително, осмислено, тъй да се каже – активно чакане. Нещо се извършваше по време на това чакане. Извършваше се най-същественото. И ако не го вършеше сам той, все пак се вършеше чрез него. Той бе направил всичко възможно. Бе вложил цялата си вещина. Не бе допуснал никаква грешка. Творението, бе единствено по рода си. Щеше да се увенчае с успех... Само няколко часа трябваше да изчака. Изпитваше дълбоко задоволство от това чакане. Никога през живота не се бе чувствувал така добре, така спокоен, така уравновесен, в такава хармония със себе си – дори и там в планината – както през тези часове на професионална пауза, когато в късна доба, седеше край жертвите си, будуваше и чакаше. Това бяха единствените моменти, когато мрачният му мозък раждаше сравнително ведри мисли.

Странно, но тези мисли не се отнасяха за бъдещето. Той не мислеше за уханието, което щеше да прибере след няколко часа, нито за парфюма, който щеше да създаде от аурата на двадесет и петте момичета, нито за идни планове, щастие и успех. Не, той си спомняше своето минало. Спомняше си спирките на своя живот от дома на мадам Гайар и влажно-топлата камара цепеници пред дома ѝ, та чак до днешното си пътуване в малкото селце Напул, потопено в миризма на риба. Спомни си за шавача Гримал, за Джузепе Балдини, за маркиз Дьо ла Тайад-Еспинас. Спомни си Париж, неговото голямо, неприятно издихание със стотици хиляди нюанси, спомни си червенкосото момиче от улица „Маре“, ширното поле, нежния ветрец на горите. Спомни си също планината в Оверн – в никакъв случай не заобиколи този спомен, – пещерата си, девствения въздух. Спомни си дори сънищата. Спомни си всички тези неща с голямо удоволствие. Да, дори му се струваше, като се връщаше назад във времето, че е човек, одарен с честит живот, и че съдбата го е водила по наистина заплетени, но в крайна сметка верни пътища – как иначе щеше да се озове тук, в тази тъмна стая, до венеца на своите възжелания? Като се замисли човек, ще рече, че той действително е осеен с божествена искра индивид.

Умиление се разля в душата му, смирение и благодарност. „Благодаря ти – промълви той, – благодаря ти, Жан-Батист Грьонуй, че си

такъв, какъвто си!“ Толкова покъртен бе от самия себе си.

После притвори клепащи – не за да спи, а да се отдаде всецяло на покоя на тази свещена нощ. Мир изпълни сърцето му. Ала нему се стори, че той цари и наоколо. С обонянieto си усети безметежния сън на камериерката в съседната стая, блажения сън на Антоан Риши отвъд коридора, долови спокойния сън на гостилничаря и на слугите, на кучетата, на добитъка в обора, на цялото селище и морето. Вятърът бе утихнал. Всичко тънеше в тишина. Нищо не смущаваше покоя.

Веднъж изви крак и леко докосна стъпалото на Лаура. Вещност не стъпалото, а платното, с тънкия слой мазнина отдолу, който се напояваше с нейното ухание, с нейното приказно ухание, с неговото ухание.

46

Когато птичките зачуруликаха – тоест доста преди да зазори, – той се надигна и довърши работата си. Отгъна платното и го отлепи като пластир от мъртвата. Мазнината се отделяше добре от кожата. Само по гънките останаха полепнали парчета, които той изстърга с шпатулата. Останалата част от помадата избърса с ризата ѝ, а накрая изтърка тялото от главата до нозете така старателно, че изтръгна дори мазнината от порите ѝ, а и последните власинки и власинчици от нейния аромат. За него тя бе едва сега действително мъртва, увехнала, бледа и отпусната като цветочен отпадък.

Хвърли корсажа в широкото анфлоражно платно, в което дори тя продължаваше да живее, прибави вързопа с ношницата и косите и нави всичко това в малък стегнат пакет, който стисна под мишница. Не си направи труд да покрие трупа на леглото. И макар че нощната тъма вече изсветляваше и предметите в стаята изплуваха в сивкаво-синкавия утринен здрач, той дори не хвърли поглед към леглото, за да я види поне веднъж в живота си с очи. Образът ѝ него интересуваше. За него тя вече не съществуваше като тяло, а само като безплътен аромат. И тъкмо него държеше под мишница и не го отнасяше със себе си.

Тихо се прехвърли през перваза на прозореца и се смъкна по стълбата. Вън наново се бе появил ветрец, а небето се проясняваше и лееше по земята студена тъмносива светлина.

Половин час подир това слугинята накладе огъня в кухнята. Когато излезе навън, за да вземе дърва, забеляза облегатата стълба, ала беше толкова сънена, че не схвана какво означава това. Малко след шест се

изтърколи и слънцето. Огромно и златисточервено, то изплува из морето между двата Лерински острова. По небето нямаше ни едно облаче. Започваше сияен пролетен ден.

Риши, чиято стая гледаше на запад, се разбуди в седем. За пръв път от месеци насам бе спал наистина чудесно и обратно на навика си, остана още четвърт час в леглото, протягаше се, пухтеше от удоволствие и се вслушваше в приятния тропот откъм кухнята. И когато най-сетне се надигна и отвори широко прозореца, и като видя чудно хубавото време навън, и като вдъхна ароматния утринен въздух, и като дочу прибоя на вълните, възторженото му настроение нямаше граници. Той издаде устни и засвирука весела мелодийка.

Продължи да си свирука, докато се обличаше. Свирукаше си, когато излезе от стаята и с окрилена крачка прекоси коридора. Спря пред вратата на Лаура. Почука. Веднъж, дважд, съвсем леко, за да не я стресне. Отговор не последва. Той се усмихна. Разбираше добре, че тя все още спи.

Внимателно пхна ключа в дупката и завъртя резето, тихо, съвсем тихо, за да не я събуди, жаден да я зърне още веднъж в прегръдките на съня, още веднъж, за последен път, преди да я отстъпи другиму.

Вратата се отвори, той претъпи прага и слънчевата светлина блисна в очите му. Стаята като че бе пълна със сияйно сребро, всичко блестеше и за миг затвори очи от болка.

Когато отново ги отвори, зърна Лаура върху леглото, гола и мъртва, остригана и ослепително бяла. Истински кошмар, кошмар, който му се бе присънил предишната нощ в Грас и който бе забравил, ала сега проблесна като светкавица в паметта му. Всичко бе точно копие на оня сън, само че много по-светло.

47

Вестта за смъртта на Лаура се разнесе мълниеносно из Грас и околностите му, като че ли се бе пунала мъгла „Кралят е мъртъв!“ или „Избухна война!“, или „На брега са дебаркирали пирати!“, и подобен, дори по-голям ужас се стрелна наоколо. Изведнъж отново възкръсна оня грижливо забравен страх, вирулентен както през миналата есен, с всичките му съпътстващи явления: паника, възмущение, ярост, истерични подозрения, отчаяние. Нощем хората не мърдаха от домовете си, залостваха щерките си, барикадираха се, не вярваха един другиму, не мигваха.

Всеки си мислеше, че ще стане както тогава, всяка седмица убийство. Времето като че ли се бе върнало половин година назад.

Още по-парализиращ бе страхът сега, отколкото преди година, защото внезапно завръщане на привидно преодоляната опасност пораждаше у хората чувство за безпомощност. Щом като дори анатемата на епископа не помогна! Щом Антоан Риши, великият Риши, най-богатият в града, вторият съветник, могъщият и благоразумният, разполагащият с всякакви средства, не можа да опази единственото си дете! Щом ръката на убиеца не се спря пред свещената красота на Лаура – която фактически сега се превърна в светица за всички, които я познаваха, едва сега, след случилото се, когато вече бе мъртва. Имаше ли надежда да се спасят от убиеца? Той бе по-жесток и от чумата, защото от чумата можеш да избягаш, ала не и от това чудовище – както потвърди случаят с Риши. Очевидно извергът притежаваше свръхестествени способности. Сигурно бе сключил съюз с дявола, ако сам той не бе дяволът. И така, като не можаха да намерят друг изход, мнозина от по-простодушните хорица отиваха предимно на черква и се молеха – всяка гилдия на своя патрон: ковачите – на свети Алоис, тъкачите – на свети Криспиний, градинарите – на свети Антоний, парфюмеристите – на свети Йосиф. И водеха със себе си жени и щерки, молеха се вкупом, хранеха се и спяха в черквата, не я напускаха дори денем, убедени, под закрилата на отчаяното задружие и пред лицето на мадоната, че ще намерят единствено възможната сигурност от чудовището, ако изобщо съществуваше някаква сигурност.

Някои по-хитри глави пък създадоха окултни групи, тъй като църквата вече се бе изложила. Срещу куп пари ангажираха вещица от Гурдон, която имаше разрешително за практикуване, завряха се в една от многобройните варовикови пещери под земите на Грас и започнаха да отслужват литургии на сатаната, за да го омилостивят. Други пък, предимно изтъкнати буржоа и образовани аристократа заложиха на най-модерни научни методи: магнетизираха домовете си, хипнотизираха дъщерите си, събираха в салоните си флуида-лен кръжец на мълчанието, като опитваха да овладеят духа на убиеца по телепатичен път чрез задружно произведена емисия от мисли. Корпорациите организираха покаятелна процесия от Грас до Напул и обратно. Монасите от петте манастира тук отслужваха непрекъснати молебени с неспирни песнопения, така че ту в тоя, ту в оная кът на града можеше да се чуе непрестанна жална песен, денем и нощем. Почти никой не работеше.

В такова трескаво бездействие, почти с нетърпение, населението на Грас очакваше следващия удар. Че той предстои, не се съмняваше

нойкой. И всеки тайно копнееше страшната вест да е отминала, с единствената надежда, че не е сполетяла него самия, а някого другико.

Всъщност височайшата управа на града и провинцията този път не се зарази от истеричното настроение на народа. За пръв път, откакто се бе появил убиецът на девойки, се стигна до планирано и плодотворно сътрудничество между властите в Грас, Драгинян и Тулон, между магистратура, полиция, интендантство, парламент и флота.

Причината за тази солидарност бе, от една страна, опасението за всеобщо народно въстание, от друга страна – след смъртта на Лаура Риши вече имаше опорни точки, които едва сега даваха възможност за систематично дирене на убиеца. Убиецът беше видян. Очевидно бе онзи съмнителен калфа-щавач, който в нощта на убийството се бе настанил в обора на странноприемницата в Напул и безследно изчезнал на следващото утро. Според съпадащите показания на гостилничаря, на коняря и на Риши е бил невзрачен, нисък на ръст мъж с кафеникав сюртук и торба от зебло. Макар че спомените на тримата свидетели бяха странно мъгляви – не бяха в състояние да опишат поне приблизително лицето, цвета на косата или говора на мъжа, – все пак гостилничарят можа да каже, че ако не се лъжел, стойката и походката на чужденеца били малко тромави, а и понакуцвал леко, като, да речем, от наранен крак или са като стъпало.

Снабдени с тези улики, още към пладне в деня на убийството два конни отряда от еснафа на налбантите поеха преследването на убиеца в посока към Марсилия, единият – по крайбрежието, другият – по пътя към вътрешността. Близката околност на Напул се претърсваше от доброволци. Двама куриери от общинския съд в Грас потеглиха към Ница, за да започнат издирване на калфата-щавач. В пристанищата на Фрежюс, Кан и Антиб се претърсваше всеки заминаващ кораб, по границата със Савоя бе затворен всеки друм, пътниците трябваше да се легитимират. За тези, дето можеха да четат, разлепиха обяви с описанието на престъпник по всички градски порти на Грас, Ване, Гурдон и по черковните порти в селата. Освен това глашатаи го четяха трижди дневно. Съобщението за изкривеното навътре стъпало, естествено, засили вярата, че убиецът е самият дявол, и по-скоро раздуха паниката сред населението, вместо да прозвучи като полезно указание.

Едва след като по настояване на Риши председателят на съда в Грас обяви възнаграждение от цели двеста ливри за сведения по залавянето на престъпника, заваляха доноси, та бяха арестувани няколко калфи-щавачи от Грас, Опио и Гурдон, от които един имаше нещастieto

наистина да куца. Вече възнамерявах да го подложат на изтезание въпреки потвърденото от мнозина свидетели алиби, когато на десетия ден след убийството в магистратурата се яви един от градските стражи и даде на съдиите следните показания: по пладне на оня въпросен ден, когато както обикновено стоял на пост на Порт дю Кур, го заговорил някакъв тип, който – сега вече знаел – отговарял на публикуваното описание и дълго и настоятелно го разпитвал кой път са хванали вторият съветник и керванът му заранта. На самата случка не отдал значение нито тогава, нито по-късно, а и нямало да си спомни току-така въпросния тип – бил съвсем невзрачен, – ако вчера не го бил мярнал случайно, и то тук, в Грас, на улица „Лув“, пред ателието на метр Дрюо и мадам Арнюлфи, и ако не бил забелязал, че като влизал в работилницата, човекът видимо накуцвал.

Час по-късно Грьонуй бе арестуван. Гостилничарят и конярят от Напул, които се намираха в Грас за идентифициране на другите заподозрени, начаса разпознаха калфата-щавач, пренощувал тогава у тях: този и никой друг, този е диреният убиец.

Претърсиха работилницата, претърсиха колибата в маслиновата горичка зад Францисканския манастир. В единия ъгъл съвсем найе се въргалия нощницата, ризата и червените коси на Лаура Риши. А като разковаха дъсчения под, една подир друга излязоха найе роклите и косите на останалите двадесет и четири момичета. Намери се и късото криваче, с което бяха убити жертвите, намери се и торбата от зебло. Уликите бяха поразяващи. Удариха църковната камбана. С писмени обяви и глашатаи председателят на съда оповести, че прословутият убиец на момичета, издирван близо година, най-сетне е заловен и хвърлен в тъмница.

48

Отпърво хората не повярваха на разгласата. Те смятаха, че властите хитруват, за да прикрият собствената си некадърност и да успокоят застрашително разбунения народ. Добре помнеха времето, когато им казаха, че убиецът се е оттеглил към Гренобъл. Твърде здраво бе впил зъби в душите на людете този път страхът.

Едва когато на следващия ден изложиха на градския площад веществените доказателства – гледката бе потресаваща: всичките двадесет и пет рокли и двадесет и петте кичура коси, надянати на прътове като

бостански плашила, строени в редица пред кметството, точно срещу катедралата, – чак тогава общественото мнение се промени. На тълпи стоици хора дефилираха край мъртвешката галерия. Близките на жертвите, които разпознаха дрехите, се свличаха с вопъл в несвяст. Останалото множество, отчасти – жадно за зрелища, отчасти – за да се убеди окончателно, копнееше да зърне убиеца. Възгласите да го покажат скоро станаха така оглушителни, възбудата на малкия, развълнуван като море площад нарасна така застрашително, че председателят на съда се реши и нареди да изведат Грьонуй от килията и да го покажат на някой от прозорците на първия етаж на кметството.

Когато Грьонуй се появи на прозореца, врявата стихна. Внезапно настана такава тишина като през зноен летен ден по пладне, когато всичко живо е навън по нивята или се е изпокрило в сенките на къщите. Не се чуваше ни тропот от нозе, ни дихание. Тълпата цяла бе зрение и слух, и зинала уста – минути наред. Никой не можеше да проумее, че този невзрачен, дребен, смачкан човечец там, на прозореца, тази мижитурка, тази малка купчинка, това нищожество е извършило повече от две дузини убийства. Просто нямаше вид на убиец. Всъщност никой не би могъл да каже как точно си е представял убиеца, този сатана, ала всички бяха единодушни – във всеки случай не такъв! Въпреки това – макар убиецът да не отговаряше на представите им и показът му – както би могло да се помисли, едва ли би подействувал убедително – се получи парадокс: самото физическо присъствие на този мъж там, на прозореца, и фактът, че като убиец досега не бе показван друг човек, има убедителен ефект. Всички мислеха: „Не може да бъде!“, а в същия момент съзнаваха, че трябва да е точно така.

Разбира се, едва след като стражата отведе човечето обратно в тъмната стая, едва когато то вече не присъствуваше и не се виждаше, а само съществуваше – макар и за миг в мозъците на хората като спомен, би могло дори да се каже – като понятие, като понятие за гнусен убиец, едва сега изумлението на множеството секна и отстъпи място на една логична реакция: устата се разтвори, хилядите очи се оживиха отново. И тогава в един глас изтрещя гърмящият рев на ярост и мъст: „Дайте ни го!“ И тръгнаха да шурмуват кметството, за да удушат убиеца със собствените си ръце, да го разкъсат, да го раздробят. Стражата успя да залости портите и да отблъсне тълпата. Начаса Грьонуй бе върнат в тъмницата. Председателят на съда се появи на прозореца и обеща незабавно назидателно и строго съдопроизводство. Въпреки това минаха часове, докато тълпата се разотиде, дни, докато градът се поуспири.

В действителност процесът срещу Грьонуй протече гладко, тъй като не само че доказателствата бяха съкрушителни, но и самият обвиняем по време на разпита, без да усуква, пое отговорността за извършените убийства.

Единствено когато го запитаха за мотивите, той не даде задоволителен отговор. Само повтаряше, че момичетата са му трябвали и затова ги е убил. За какво са му трябвали и какво всъщност означава това „трябвах ми“ – на тези въпроси той отвърщаше с мълчание. Подложиха го на изтезание, по цели часове го весеха с главата надолу, напомяха го със седем пинти вода, надянаха му „железните обувки“ – никакъв резултат. Този човек вероятно не чувствуваше физическа болка, не издаваше звук и на безбройните въпроси отговаряше само едно: „Трябвах ми.“ Съдиите го обявиха за невменяем. Прекратиха изтезанието и решиха да приключат делото без нови разпити.

Единственото протакане дойде от юридическата престрелка с магистратурата в Драгинян, в чиято община влизаше Ла Напул, както и с парламента в Екс, които настояваха да поемат процеса. Ала съдиите от Грас не искаха да изтърват това дело. Те заловили престъпника, в тяхна компетенция бил преобладаващият брой убийства и тях заплашвал народният гняв, ако предоставели убицеца на друг съд. Кръвта на престъпника трябвало да се пролее в Грас.

На 15 април 1766 година присъдата бе произнесена и прочетена на обвиняемия в килията му. „Калфата-парфюмерист Жан-Батист Грьонуй – гласеше тя – да бъде отведен до четиридесет и осем часа отвъд Порт дю Кур и там, с лице към небето, да бъде разпнат върху кръста на апостол Андрей²⁰ да му ударят дванадесет железни тояги на живо и да раздробят ставите на ръцете, нозете, хълбоците и раменете, след което да изправят кръста и както е вързан за него, да го оставят така до кончината му.“ Обичайният акт на милосърдие – след смазването престъпникът да бъде удушен с връв – бе изрично забранен на палача, дори агонията да се проточи с дни. Трупът да се зарови през нощта някъде, където дерат животните, без да оставят знак.

Грьонуй посрещна съдебното решение без вълнение. Раз-силният го попита за последното му желание. „Нямам“ – отвърна Грьонуй; имал си всичко необходимо.

Едно кюре влезе в килията, за да го изповяда, но излезе още след четвърт час, без да си изпълни задълженията. При споменаване на името

20. Кръст с формата на буквата „X“ – Б. пр.

Господне осъденият го погледнал с абсолютно неразбиращ взор, сякаш чувал това име за първи път, после се изпружил върху нара и потънал в дълбок сън. Всякакви по-нататъшни думи били безсмислени.

През следващите два дни не секна върволицата от хора, която искаше да зърне отблизо прословутия убиец. Надзирателите им даваха да хвърлят поглед през прозорчето на килийната врата, като взимаха по шест су на човек. Един гравьор пожела да скицира Грьонуй и трябваше да заплати два франка. Но моделът по-скоро го разочарова. Затворникът, с вериги на ръце и нозе, през цялото време лежеше върху нара и спеше. Обърнал лице към стената, той не реагираше нито на почуквания, нито на подвиквания. Достъпът на посетители в килията бе строго забранен и пазачите – въпреки съблазнителните предложения – не смееха да престъпят тази забрана. Властите се опасяваха, че някой от близките на жертвите ще го ликвидира без време. По същата причина не биваше да му се подава храна. Можеше да го отровят. През цялото си затворничество Грьонуй получаваше храната си от кухнята за прислуга на епископския дворец, която преди това трябваше да се опита от главния надзирател. През последните два дни той, разбира се, не хапваше нищо. Лежеше и спеше. Сегиз-тогиз веригите му подрънкваха и когато пазачът се забързваше към очката на вратата, го зърваше как отпива вода от шишето, как се мята отново върху постелята и продължава да спи. Сякаш този човек бе така уморен от живота, че не искаше да прекара дори сетните си часове в будно състояние.

Междувременно подготвиха площада за екзекуцията. Дърводелци коваха ешафода, три на три широк и два метра висок, с парапет и здрава стълба – такъв разкошен ешафод още не бяха имали в Грас. Освен това – дървена трибуна за велможите и ограда за простолудieto, което трябваше да се държи на известна дистанция. Местата по прозорците в къщите вляво и вдясно от Порт дю Кур, както и сградата за стражата отдавна бяха продадени на безбожни цени. Дори в намиращото се малко по-встрани „Шарите“ помощник – палачът бе откупил стаите от болните и с висока печалба ги бе преотстъпил на жадните за зрелища. Лимонададжиите бъркаха запаси от кани със сок от сладника; гравьорът размножи в стотици екземпляри нахвърляния в затвора и довършен по фантазия образ на убиеца; амбулантни търговци се стичаха с дузини в града; сладкарите печеха паметни курабии.

Палачът, мосю Папон, който от години вече не бе трошил кости на престъпник, поръча да му изковат тежък ръбест прът и отиде с него в кланицата, за да упражни ударите си върху животинските трупове.

Дванадесет удара трябваше само да нанесе и с тях да смаже дванадесетте стави, без да повреди драгоценните части на тялото, като гръден кош или глава – деликатна работа, която изискваше тънък усет.

Гражданите се подготвяха за събитието като за голям празник. Че този ден нямаше да се работи, се разбираше от само себе си. Жените гладеха празнични премени, мъжете четкаха сюртуци, лъскаха до блясък чизми. Който притежаваше военен чин или някакъв сан, който бе цехов майстор, адвокат, нотариус, предводител на братство или изобщо някаква важна клечка, стягаше униформа и официален костюм с ордени, почетни ленти, верижки и напудрени тебе-ширенобели перуки. Благочестивите люде възнамеряваха да се съберат *post festum*²¹ на литургия; последователите на сатаната – на бурна благодарствена меса в чест на Луцифер, образованото благородничество – на магнетичен сеанс в дворците на Кабри, Вилньов и Фонмишел. В кухните вече се печеше и пържеше, от избите се носеха вина, от пазара – цветя за украса, в катедралата репетираха органист и църковен хор.

Домът на Риши на улица „Дроат“ гънеше в тишина. Риши не позволи каквито и да било приготовления за Деня на избавлението, както народът наричаше деня на екзекуцията. Всичко го отвращаваше. Внезапно възродилият се ужас у хората го отвращаваше, трескавото им радостно очакване го отвращаваше. Самите те, хората, всички вкупом го отвращаваха. Той не отиде да види престъпника и неговите жертви на площада пред катедралата, не отиде и на процеса, нито мина с противната върволица от жадните за зрелища пред килията на осъдения. За идентифициране на косите и дрехите на дъщеря си накара съда да дойде в дома му, кратко и сбито даде показания и помоли, ако е възможно, да му оставят вещите като реликва, както и стана. Той ги отнесе в стаята на Лаура, разстла срязаната нощница и корсажа върху леглото, разпиля огнените коси около възглавието, седна пред тях и вече не напусна стаята, сякаш чрез това безсмислено бдение искаше да поправи това, което бе пропуснал през нощта в Ла Напул. До такава степен бе изпълнен с погнуса, погнаса към света и към самия себе си, че не можеше да плаче.

И към убицеца изпитваше погнуса. Не искаше да го види като човек, а само като жертва, осъдена на заколение. Едва на екзекуцията искаше да го види, разпънат на кръста, и да чуе хрущенето на костите от дванадесетте удара, тогава искаше да го види, съвсем отблизо искаше да го види тогава, беше си запазил място на първия ред. А щом народът се

21. След празника (лат.). – Б. пр.

разотидеше, тогава щеше да се качи на окървавеното скеле и да седне при него, и ако трябва, да стои на пост дни наред – и да го гледа в очите, убица на дъщеря си, и да изкаже в очите му цялата си погнуса, която се бе събрала в душата му, да излее цялата си погнуса в агонията му като разяждаща киселина, докато мерзавецът пукне...

А после? Какво ще прави после? Не знаеше. Може би ще подхване отново обичайния си живот. Може би ще се ожени, може би ще създаде син, може би нищо няма да прави, може би ще умре. Беше му безразлично. Да разсъждава над тези неща, му се струваше безсмислено, все едно да разсъждава какво ще прави след собствената си смърт: естествено, нищо. Нищо, което да знае отсега.

49

Екзекуцията бе насрочена за пет часа подиробед. Първите зяпачи пристигнаха още сутринта и си запазиха места. Мъкнеха със себе си столове и стъпенки, възглавнички и провизии, вино и челяд. Когато към пладнe заприиждаха тълпи от четирите посоки на провинцията, площадът се претълпка до такава степен, че последните трябваше да се разполагат по терасовидните градини и поля около площада и дори по пътя за Гренобъл. Продавачите вече въртяха добра търговия, всичко живо ядеше и пиеше, жужеше и кипеше като на панаир. Бяха надошли към десет хиляди души, повече, отколкото за празник на жасминовата кралица, повече, отколкото за най-голямата процесия; повече от когато и да било в Грас. Чак по далечните склонове се бяха накатерили. Висяха по дърветата, клечаха по зидове и покриви, притискаха се на дузини в отворените прозорци.

Само в центъра на площада, оградено с парапет, сякаш изрязано с формичка от тестото на човешката маса, бе останало свободно място за трибуната и ешафода, който изведнъж бе заприличал на играчка или на сцена в куклен театър. И една уличка пазеха свободна – от лобното място край Порт дю Кур до улица „Дроат“.

Малко след три гръмнаха аплодисменти – появиха се мосю Папон и помощниците му. Те донесоха скования от греди кръст на апостол Андрей, нагласиха го на удобна височина, като го подпряха на четири дърводелски магарета. Един дърводелец го закова здраво. Всяко тяхно движение се съпровождаше с ръкопляскане от тълпата. А когато сетне Папон се изстъпи с железната сопа, обходи кръста, премери крачките си,

като нанасяше удари във въздуха ту от едната, ту от другата страна, избухна истински възторг.

Към четири трибуната започна да се изпълва. Пристигнаха изискани люде, на които да се възхищават: велможи с лакеи и добри обноски, красиви дами, широкополи шапки, лъскави дрехи. Цялата аристокрация от града и околностите бе налице. Господата от управата се появиха в стегнато шествие, водени от двамата консули. Риши носеше черни дрехи, черни чорапи, черна шапка. Зад управата крачеше магистратурата начело с председателя на съда. Последен пристигна епископът – на откритата носилка, с ярколилав орнат и зелена шапчица. Който все още не бе гологлав, поне сега свали кепето си. Моментът бе тържествен.

После около десетина минути не се случи нищо. Господата бяха заели места, народът чакаше притихнал, вече никой не ядеше, всичко живо чакаше. Папон и помощниците му стърчаха на ешафода като завинтени. Голямо и златно, слънцето висеше над Естерел. Откъм долината лъхна благ ветрец и довя уханието на портокалов цвят. Беше много топло и невероятно тихо.

Най-сетне, когато всички мислеха, че напрежението не може повече да продължи, без да се пръсне в хилядогласен рев, в размирие, в бяс или някакво друго изстъпление на тълпата, в тишината се разнесе конски тропот и скрибуцане на колела.

Отгоре по улица „Дроат“ се зададе затворена карета с два впряга – екипажът на префекта. Тя премина през градската порта и излезе – сега я видяха – в тясната уличка, водеща към ешафода. Префектът бе настоял да придвижат осъдения по такъв начин, тъй като не вярваше, че инак ще може да гарантира сигурността му. Всъщност идеята не беше обикновена. Затворът се намираще на пет минути път и ако някой осъден не беше в състояние да преодолее това късо разстояние пеша поради някаква причина, то една магарешка каручка го извървяваше вместо него. Досега никой не бе доживял да види как някой пристига за собствената си екзекуция с карета, слуги в ливреи и кортеж от конници.

Въпреки всичко през тълпата не мина тръпка на безпокойство или негодувание, напротив. Всички бяха доволни, че все пак нещо се случва, възприеха идеята с каретата като сполучливо хрумване, също както в театъра се цени всяка изненадващо нова постановка на позната пиеса. Дори намираха този спектакъл за подходящ. На един извънредно гнусен престъпник подобаваше изключително внимание. Не можеше да го довелкат във вериги на площада и да го убият като обикновен пладнешки разбойник. Тогава нямаше да има нищо сензационно. Ала от меката

тапицерна на екипажа да го метнат върху кръста на апостол Андрей – ето това се казва по-изобретателна жестокост.

Каретата спря между ешафода и трибуната. Лакеите скочиха, отвориха вратичката и разгънаха стълбичката. Слезе префектът, след него друг стражар и най-подир – Грьонуй. Той бе облечен в син сюртук и бяла риза, бели копринени чорапи и черни обувки с катарамии. Не беше окован. Не го водеха под мишница. Той слезе от каляската като свободен човек.

И тогава стана чудо. Или нещо подобно на чудо, нещо дотолкова непонятно, нечувано и невероятно, че всички свидетели впоследствие щяха да го охарактеризират като чудо, ако някога биха отворили дума, което всъщност и не се случило, понеже по-късно всички заедно се срамуваха, че изобщо са участвали в подобна чудесия.

Всъщност стана така, че десетте хиляди души на площада и околните склонове чувствуваха как с всяка изминала минута се пропиват от непоклатимата вяра, че е *невъзможно* дребният човечец в синия сюртук, току-що слязъл от каляската, да бъде *убиец!* Не защото се съмняваха в самоличността му! Пред тях стоеше същият човек, когото преди няколко дни бяха видели на прозореца на кметството и когото – ако тогава го бяха докопали – биха линчували в яростната си омраза. Същият, който два дни по-рано бе осъден законно въз основа на съкрушителни доказателства и самопризнания. Същият, когото преди минута бяха жадували да видят размазан от палача. Той беше – нямаше съмнение!

И все пак – не беше той, не можеше да бъде той, той не можеше да е убиец. Мъжът, застанал пред ешафода, бе самата невинност. Това съзнаваха в този миг всички – от епископа до лимонададжията, от маркизата до простата перачка, от председателя на съда до хлапето на улицата.

И Папон го съзнаваше. Юмруците му, стиснали железния прът, трепереха. Изведнъж почувствува здравите си мишци тъй слаби, коленете си тъй отмалели, сърцето си тъй плахо – като на дете. Не би могъл да вдигне пръта, никога в живота си нямаше да намери сили да го вдигне срещу този невинен човечец, ах, как се страхуваше от момента, когато ще го доведат тук горе, тресеше се, трябваше да се подпре на смъртоносната си тояга, за да не се свлече на колене от слабост – той, големият силен Папон!

Не по-различно се чувствуваха десетте хиляди мъже и жени, и деца, и старци, събрали се на площада: те отмаляваха като девойчета, покорени от обаянието на своите любими. Обзе ги властно чувство на симпатия, на нежност, на лудешка детинска влюбеност, да, ей Богу, на

любов към дребничкия убиец, и те не можеха, не искаха да го възпрат. Чувството бе като ридание, на което не можеш да се противопоставиш, като дълго сдържано ридание, което се надига откъм утробата, като по чудо разрушава всяка съпротива, разтапя и размива всичко. Людете сякаш се бяха втечнили, бяха се разтворили в дух и душа, бяха се превърнали в аморфна течност и усещаха единствено сърцата си – как се люлееха като буци в гърдите им, и ги полагаха – всяка една, всеки един от тях – в ръката на дребничкия мъж със синия сюртук, свързани с него до гроб: те го обичаха.

Може би минути вече Грьонуй стоеше до отворената врата на каретата и не помръдваше. Лакеят до него се бе свлякъл на колене и продължаваше да се свлича чак до онази пълна с безсилие поза, в която ориенталците се хвърлят пред султана или пред Аллах. Ала дори в тази поза той продължаваше да трепери и да се олюлява. Искаше да се сниши още повече, да се просне на земята, в нея, под нея. Чак до другия край на света искаше да потъне от най-чиста преданост. Стражарят и префектът, и двамата авторитетни люде, чиято задача бе да отведат осъдения на ешафода и да го предадат на палача, не можеха да координират действията си. Те плачеха, ту сваляха шапките си и ги мятаха на земята, ту отново ги нахлупваха, хвърляха се един другиму в обятията, разделяха се, безумно размахваха ръце във въздуха, кършеха пръсти, гърчеха се и гримасничеха като болни от хорей.

Застаналите по-далеч велможи се отдадоха на своята разнеженост едва ли по по-дискретен начин. Всеки даде воля на сърдечния си порив. Имаше дами, които при вида на Грьонуй притиснаха юмруци о утробата и завъздишаха от блаженство; и други, които без вопъл и стон се свлякоха в несвяст от страстно желание по прекрасния момък – защото той им изглеждаше точно такъв. Имаше господа, които току скачаха от седалките си и пак се отпускаха на тях, и пак скокваха, пъхтейки тежко, стиснали в юмрук дръжките на сабите, сякаш искаха да ги извадят, и още докато ги измъкваха, връщаха стоманата обратно, та ножниците тракаха и щракаха навъзбог; и други, които извърщаха очи към висините и сключваха ръце за няма молитва; а монсеньор епископът се приведе напред, сякаш му призля, и заудря чело о колене, докато зелената шапчица се търколи от главата му; а всъщност на него съвсем не му бе зле, само дето за пръв път в живота си изпаднаше в религиозен екстаз, защото чудо се бе случило пред очите на всинца: самият Господ Бог бе възпрял десницата на палача, бе разкрил ангелския лик на тогова, който пред целия свят минаваше за убиец – о, и подобно чудо се случваше в

осемнадесети век! Колко велик бе Господ! А колко дребен и нищожен бе самият той, епископът, викнал: „Анатема!“, без да вярва в нея, само за успокоение на народа! О, каква самонадеяност, о, какво маловерие! Но ето, че Господ стори чудо! О, какво прекрасно оскърбление, какво сладко унижение, каква милост да бъдеш така наказан от Бога, ти, епископът!

Междувременно народът отвъд преградата се отдаваше все по-безсрамно на безмерното опиянение от чувства, които развихри появата на Грьонуй. Който в началото бе изпитвал само съчувствие и умиление при вида му, сега се изпълваше с чиста похот. Който първоначално се бе възхищавал и копнял, сега изпаднаше в екстаз. Всички виждаха в мъжа със синия сюртук най-красивото, най-привлекателното и най-съвършеното създание, което можеха да си представят; на монахините той изглеждаше като възплъщение на Спасителя; на следовниците на сатаната – като сияйния господар на мрака; на просветените – като висше същество; на девойките – като принц от приказките; на мъжете – като идеално копие на самите тях. И всички усещаха, че е открил най-чувствителното им място и го е докоснал, улучил бе центъра на ерогенните им зони. Сякаш този човек притежаваше десет хиляди невидими ръце и галеше всеки от тези десет хиляди люде тъй нежно, както всеки е копнял в най-съкровените си мечти.

Последицата бе, че заплануваната екзекуция на един от най-отвратителните престъпници на епохата се изроди в най-голямата вакханалия, която светът бе виждал от втори век преди Христа насам. Благоприятни жени раздираха блузите си и с истерични писъци разголваха гръд. Мъжкари с безумни погледи се препъваха през нивата от разгонена набъбнала плът, строполяваха се където им падне, съшаваха се в най-невъзможни пози и двойки – старик с девица, надничар с адвокатша, чирак с монахиня, йезуит с франкмасонка – без ред, както дойде. Въздухът натежа от сладникавата миризма на пот и похот, закънтя от писъците, грухтенето и стоновете на десетхилядната тълпа от скотове. Пъкълът бе завладял земята.

Грьонуй стоеше и се усмихваше. На людете, които го гледаха, им се струваше, че това е най-невинната, най-любвеобилната, най-омайващата и същевременно най-съблазнителната усмивка на света. Ала всъщност онова, което бе изписано по устните му, съвсем не бе усмивка, а противна цинична гримаса и тя отразяваше пълното му презрение. Той, Жан-Батист Грьонуй – роден без собствен мирис в най-зловонното кътче на света, дошъл от миазмата, изпращанията и разложението, израсъл

без обич, живял без топла човешка душа, единствено от твърдоглавие и от силата на отвращението, дребен, гърбав, куц, грозен, потаен, чудовище отвътре и отвън, – бе спечелил обичта на цял свят. Каква ти обич! Любов! Почит! Обожание! Бе извършил прометеевско дело. Божествената искра, която другите люде получават ей така, още в люлката си, от която той единствен е бил лишен, си я бе извоювал с безкрайна рафинираност. Дори повече! Та нали той сам я бе запалил в душата си. Значи бе по-велик и от Прометей! Създал си бе аура – лъчиста и въздействаща, каквато никой друг преди него не бе притежавал. И не я дължеше никому – ни на баща, ни на майка, най-малко пък на някакъв милостив Бог, – а единствено на самия себе си. В действителност той беше бог на самия себе си, и то по-прекрасен от оня, дето смърди на тамян и обитава черквите. Ето, пред него е коленичил самият епископ от плът и кръв и скимти от удоволствие. Богатите и могъщите, горделивите господа и дами замират от възхита, докато наоколо народът – сред него бащи, майки, братя и сестри на жертвите му – устройва в негова чест и в негово име невиждана оргия. Един негов знак – и всички ще се отрекат от своя Бог и ще се кланят нему, Грьонуй Велики.

Да, той *беше* Грьонуй Велики! Сега вече е ясно. Стана тъй, както някога в самовлюбената му фантазия, ала всичко бе реалност. В този момент той изживяваше върховния триумф на своя живот. И го достраша.

Достраша го, защото и секунда не можа да се наслади на този триумф. В мига, в който слезе от каретата на огрения от слънцето, площад, напръскан с парфюма на обичта, над който се бе трудил цели две години, с парфюма, за който цял живот бе жадувал... в мига, в който зърна и помириса как неотразимо въздействува той и как със скоростта на вятър омайва людете околоръст – в този миг цялата погнуса към човешкия род наново се надигна в гърдите му, отрови триумфа му до такава степен, че той не само не изпита радост, но дори и следа от доволство. Онова, за което бе копнял открай време – обичта на хората, в мига на успеха му стана непоносимо, защото самият той не ги обичаше, той ги мразеше. И внезапно осъзна, че удовлетворение би намерил не в обичта, а само в омразата, в чувството да мразиш и да бъдеш мразен.

Ала омразата към хората оставаше без отклик от страна на хората. Колкото по ги намразваше сега, толкова по-силно го боготворяха те, защото не възприемаха от него нищо друго освен неговата чужда, обсебена аура, неговата уханна маска, неговия откраднат парфюм, а той наистина бе достоен за обожание.

В момента му идеше да затрие всичко от лицето на земята – тези скудоумни, вонящи, еротизирани хора, – също както навремето бе унищожил чуждите миризми в държавата на гарвановочерната си душа. Щеше му се те да забележат колко много ги мрази и да отвърнат на единственото му истинско чувство със същата омраза и от своя страна да го унищожат, както бяха си наумили първоначално. Искаше поне веднъж в живота си да се раздаде. Искаше поне веднъж в живота си да бъде като другите и да раздаде душата си: както те – любовта и глупавото си обожание, така той – своята омраза. Искаше поне веднъж, поне един-единствен път да възприемат истинската му същност и да получи от друг човек отговор на единственото си истинско чувство – омразата.

Ала от всичко това не се получи нищо. Нямахме как. Особено днес. Та нали бе маскиран с най-добрия парфюм на света, а под тази маска нямаше лице, нямаше нищо друго освен пълната липса на собствена миризма. И ето че изведнъж му се повдигна, защото усети, че наново се надига мъгла.

Както тогава в пещерата – в съня, в съновидението, в сърцето, в неговата фантазия – внезапно се бе надигнала мъгла, отвратителната мъгла от собствената му миризма, която не можеше да долови, защото беше безмирисен. И както тогава, го облада безмерният уплах и си помисли, че ще се задуши. Ала за разлика от тогава, сега не бе нито съновидение, нито сън, а чиста реалност. И за разлика от някога, не лежеше сам в пещерата, а стоеше наред площад пред десет хиляди души. И за разлика от тогава, тук нямаше да помогне оня кански рев, който го бе разбудил и освободил, нямаше да помогне и бягството в добрия, топъл, спасителен свят. Защото това тук и сега бе светът, и това тук и сега бе осъщественото му съновидение. Сам той си го бе пожелал.

Ужасната задушлива мъгла продължи да пъпли от тресавището на душата му, докато народът наоколо пъшкеше в оргиастичен и оргазмен захлас. Някакъв мъж се затича към него. Беше скочил от първата редица на трибуната така рязко, че черната шапка падна от главата му. С развят черен сюртук мъжът се носеше към ешафода като гарван или като ангел-мъстител. Беше Риши.

„Ще ме убие – помисли Грьонуй. – Той е единственият, когото моята маска не ще заблуди. Той не може да се заблуди. Уханието на дъщеря му лепне по мен така предателски ясно, като кръв. Той ще ме разпознае и убие. Ще го стори.“

И Грьонуй разпери ръце, за да срещне връхлитания ангел. Вече се надяваше, че ще усети в гърдите си прекрасно парещото пробождане от

кама или меч, острието, което прониква през всички уханни брони и задушливи мъгли в студеното му сърце – най-сетне, най-сетне нещо в сърцето му, нещо друго освен него самия! Вече се чувствуваше едва ли не избавен.

Ала внезапно Риши се хвърли на гърдите му – не ангел-мъстител, а само потресен, жадно хлипащ Риши – и го прегърна, буквално се вкопчи в него, сякаш иначе не би намерил опора в морето от блаженство. Няма спасителен удар на кама, няма пробуждане в сърцето, нито дори проклятие или поне вик на омраза. Вместо това – мократа от сълзи буза на Риши, лепната о неговата, и една трепереща уста, която скимти: „Прости ми, сине, скъпи мой сине, прости!“

Тогава от гърдите му се надигна бяла пелена и премрежи очите му, и външният свят стана гарвановочерен. Уловените изпарения се стекоха в бушуваща течност, подобна на врящо и кипящо мляко. Те го заляха като порой, с непоносима сила притиснаха вътрешната черупка на тялото му, без да намерят излаз. Искаше му се да побегне, за Бога, да побегне, ала накъде... Искаше да се пръсне, да експлодира искаше, за да не се задуши в самия себе си. Свлече се и загуби съзнание.

50

Свести се в леглото на Лаура Риши. Реликвите от нея – дрехите и косите ѝ – бяха прибрани. На нощното шкафче гореше свещ. През открития прозорец от далечината долиташе ликуването на празнуващия град. Антоан Риши седеше на табуретка край леглото и бдеше. Държеше ръката на Грьонуй и я милваше.

Още преди да отвори очи, Грьонуй провери атмосферата. В глъбината му тя бе спокойна. Нищо вече не клокочеше и не напираше. В душата му отново цареше обичайната студена нощ, която му бе необходима, за да смрази и избистри съзнанието си и да го насочи навън: там вдъхна своя парфюм. Беше променен. Високите нотки бяха попристъпни, така че сега още по-прелестно изпъкваше сърдечната нотка от ухањето на Лаура – благ, притъмнял, но искрящ пламък. Почувствува се сигурен. Съзнаваше, че часове наред ще остане неприкосновен, и отвори очи.

Погледът на Риши почиваше върху му. С безкрайна доброжелателност бе изпълнен този поглед, с нежност, умиление и с празната, глуповата дълбочина на всеки любящ човек.

– Сега всичко ще се уреди – усмихна се Риши и стисна по-крепко ръката на Грьонуй. – Магистратът вече обжалва присъдата, Всички свдетели се отрекоха от показанията си. Ти си свободен. Можеш да правиш каквото искаш. Но моето желание е да останеш тук. Загубих дъщеря си и искам да станеш мой син. Приличаш на нея. Красив си като нея, твоите коси, устата ти, ръката ти... През цялото време държах ръката ти, твоята ръка е като нейната. А вгледам ли се в очите ти, имам чувството, че ме гледа тя. Ти си неин брат и аз искам да станеш мой син, моя радост, моя гордост, мой наследник. Родителите ти живи ли са?

Грьонуй поклати отрицателно глава и от радост Риши почервения като пуяк.

– Тогава ще ми станеш ли син? – промълви той и скочи от табуретката, седна на ръба на леглото и стисна другата ръка на Грьонуй. – Искаш ли? Ще станеш ли? Съгласен ли си да ти стана баща? Не казвай нищо! Не говори! Прекалено слаб си, за да говориш. Само кимни!

Грьонуй кимна. Щастиего бликна като червена пот из всички пори на Риши, той се наведе над Грьонуй и го целуна по устата.

– Спи сега, мили ми сине – прошепна Риши, след като се изправи. – Аз ще бдя над твоя сън.

И след като го съзерцава дълго в нямо блаженство, добави:

– Ти ме правиш много, много щастлив.

Грьонуй леко изви тъглчетата на устните си, както бе виждал да правят хората, когато се усмихват. После притвори очи. Изчака, докато задиша по-спокойно и по-дълбоко, както спящите. Усещаше любящия взор на Риши. Усети как бащата на Лаура отново се наведе над него, за да го целуне, ала се спря от страх да не го разбуди. Най-подир Риши духна свещта и на пръсти се измъкна от стаята.

Грьонуй остана в леглото, докато стихнат шумовете из къщата и града. Когато се надигна, вече се развиделяваше. Облече се и тихо се измъкна по коридора, по стълбите, сетне прекоси салона и излезе на терасата. Отгук погледът стигаше отвъд градската стена, отвъд котловината на Грас, а при ясно време навярно и до морето. Сега над полята се стелеше рехавя мъглица, по-скоро омара, и уханията, които долитаха оттам – на трева, жълтуга и роза, – бяха като измити: чисти, скромни, утешително прости. Грьонуй прекоси градината и прехвърли зида.

Горе на площада още веднъж се наложи да си пробие път през човешките изпарения, преди да излезе на открито поле. Целият площад и склоновете наподобяваха запуснат военен стан. Навред се въргаляха хиляди пияни, изтощени от разгула на нощния празник хора, някои голи,

други разгопени и наметнати с дрехите, под които се бяха заврели като под къс завивка. Вонеше на кисело вино, на ракия, на пот и урина, на детски изпражнения и овъглено месо. Тук-там все още димяха огньовете, край които бяха яли, пили и танцували. Тук-там сред хилядогласното хъркане се разнасяше нечие ломотене или кикот. А може би някой още будуваше и прогуляваше последните останки съзнание в мозъка си. Ала никой не видя Грьонуй, който прескачаше натъркаляни-те навред туловища, предпазливо и същевременно бързо, сякаш през тресавище. А който го забелязваше, не го разпознаваше. Защото той вече не ухаеше. Чудото бе свършило.

Отминал площада, той не пое по пътя за Гренобъл, нито за Кабри, а тръгна на запад направо през полето, без да се извърне нито веднъж. Когато слънцето изгря – знойно, жълто и палещо, – от него отдавна нямаше и следа.

Жителите на Грас се събудиха с ужасен махмурлук. Дори на тия, които не бяха пили, главите тежаха като олово, гадеше им се, бяха кисели. На площада, под яркото слънце, порядъчни селяни диреха дрехите си, които бяха захвърлили в оргиастична екзалтация, благопристойни жени диреха съпрузи и челяд, напълно непознати люде се отдръпваха ужасени от най-интимна прегръдка, близки съседи, съпрузи внезапно се озоваваха един пред друг в най-неловка голота.

На мнозина това преживяване се стори така чудовищно, така необяснимо и така несъвместимо със собствения им морал, че го заличиха от паметта си буквално в мига на отрезвяването си, поради което по-късно действително не можеха да си го спомнят. Други, които не владееха така превъзходно сетивния си апарат, се опитаха да затворят очи и уши, за да не мислят за случилото се. Но не бе лесно, понеже позорът бе очевиден и всеобщ. Който бе намерил вещите и близките си, офейкваше възможно по-бързо и по-незабелязано. Към пладне площадът бе като изметен.

Гражданите излязоха от домовете си – ако изобщо се осмеляваха – едва надвечер, за да направят най-належащите покупки. При среща се поздравяваха едва-едва, разговаряха само за маловажни неща. За събитията през изминалите ден и нощ не обеляваха дума. Колкото по-разюздано и по-дръзко се бяха държали вчера, толкова по се срамуваха днес. Всички се чувствуваха така, защото всички бяха виновни. Никога разбирателството сред жителите на Грас не бе било така пълно, както сега. Животът започна да тече сякаш под стъклен похлупак.

Разбира се, единствено по силата на поста си някои трябваше да се

занимаят по-пряко с произшествието. Неспирният ход на обществения живот, непоклатимостта между право и ред изискваха незабавни мерки. Още подир обед градският съвет се събра на заседание. Господата, сред тях и вторият консул Риши, се прегърнаха мълчаливо, сякаш с този съзаклятнически жест приемаха наново колегиума. После решиха una anima²² и – без дори да споменат инцидента, а още по-малко пък името на Грьонуй, наредиха „незабавно да се съборят трибуната и ешафодът, а площадът и изпотъпканите нивя да се приведат в предишния приличен вид“. За целта отпуснаха сто и шестдесет ливри.

Едновременно с управата заседаваше и съдът. Без разисквания магистратът се споразумя „случаят Г.“ да се счита за приключен, преписката да се закрие, да се прибере в архива без регистрация и да се заведе ново дело срещу неизвестен досега убиец на двадесет и петте девизи в департамента Грас. На префекта бе връчена заповед за ново издирване.

Още на следния ден убиецът бе открит. Въз основа на неопровержими улики бе арестуван Доминик Дрюо, майстор-парфюмерист от улица „Луув“, в чиято колиба в края на краищата бяха открити дрехите и косите на всички жертви. Първоначално Дрюо отричаше вината си, ала съдиите не се заблудиха. След четиринадесетчасово изтезание той си призна всичко, дори помоли час по-скоро да го екзекутират и желанието му бе удовлетворено още на другия ден. На развиделяване го обесиха без шум, без ешафод и трибуни, в присъствието на палач, неколцина магистрати, лекар и кюре. Трупата погребяха незабавно след като установиха настъпилата смърт, и я отразиха в протокол. С това случаят бе приключен.

Градът и бездруго вече го бе забравил и когато пристигналите през следващите дни пътници между другото поразпитаха за прословутия убиец от Грас, не намериха ни един благоразумен човек, който да им даде някакви сведения. Само неколцината луди от „Шарите“, всепризнати душевноболни, още дрънкаха нещо за някакъв пищен празник на площада пред Порт дю Кур, заради който трябвало да освободят стаите си.

Скоро животът се нормализира окончателно. Хората се трудеха усърдно и спяха добре, гледаха си работата и продължиха да живеят почтено. Водата бликаше както всякога от многобройните извори и кладенци и влачеше тинята по улиците. Градът, опъпан и горд, отново се въздигаше по склоновете на плодотворната котловина. Слънцето грееше. Доиде май. Започна розобер.

22. Единодушно (дата). – Б. пр.

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ

51

Грьонуй вървеше нощем. Както в началото на странствуването си той заобикаляше градовете, избягваше пътищата, лягаше си с пукването на зората, ставаше надвечер и продължаваше. Ядеше каквото му падне по пътя: треви, гъби, цветя, мъртви птици, червеи. Премина цял Прованс, с откраднатата лодка прекоси Рона южно от Оранж, тръгна по течението на Ардеш и навлезе дълбоко в Севен, а после пое на север.

В Оверн мина покрай Плом дю Кантал. Зърна извисяващия се на запад връх, величав и по-сребристосив от лунната светлина. Подуши хладния ветрец, повяваш от него. Но не изпита желание да иде там. Вече не копнееше за пещерен живот. Та нали бе направил опит и той се бе оказал нежизнеспособен. Както и другият опит – да заживее сред хората. Задушаваше се и тук, и там. Той изобщо не искаше да живее повече. Искаше да стигне в Париж и там да умре. Ето какво искаше.

От време на време бъркаше в джоба и обгръщаше с пръсти стъкленото флаконче със своя парфюм. Шишенцето бе почти пълно. За спектакъла в Грас бе употребил една-единствена капка. Остатъкът би стигнал, за да омагьоса целия свят. Пожелаше ли, в Париж можеше да накара да го възвеличат не само десет, а сто хиляди души; или да се разходи до Версай, за да накара краля да целуне нозете му; или пък да изпрати на папата парфюмирано писъмце и да се обяви за новия месия; в „Нотр Дам“, пред крале и кралици, сам да се миропомаже за върховен крал, да, дори за Господ – ако Бог изобщо бива миропомазван...

Всичко това можеше да стори, стига да реши. Притежаваше необходимата власт. Държеше я в ръка. Власт, по-силна от властта на парите или от властта на терора, или от властта на смъртта: непреодолимата власт да внушава обич. Само едно не можеше тази власт: да го дари със собствен мирис. И макар чрез своя парфюм да се явяваше пред света като Господ, щом като сам не може да се помирише и затова никога няма да узнае кой е в действителност, той плюеше на властта, на света, на самия себе си, на парфюма си.

Дланта, обгърнала флакончето, ухаеше изключително нежно, а когато я поднесе към носа си и я подуши, го налегна тъга. За няколко секунди забрави къде се намира. Стоеше и вдъхваше аромата. „Никой не

знае колко хубав е този парфюм – помисли си той. – Никои не знае колко добре е приготвен. Другите са само подвластни на неговото действие, те дори не знаят, че тъкмо тоя парфюм ги омайва. Единственият, който някога е познал действителната му красота, съм аз, защото аз съм го създал. И същевременно съм единственият, който не се поддава на неговата омая. Аз съм единственият, за когото парфюмът е безсмислен.“

А един друг път – вече бе в Бургундия – пак потъна в размисъл: „Когато стоях край зида под градината, където играеше червеносотото момиче и уханието му долиташе до мен... или по-скоро обещанието за това ухание, защото по-късното му ухание все още не съществуваше – може би тогава изпитах нещо подобно на онова, което изпитаха хората на площада, щом ги залях с уханието на моя парфюм...“ Но той отхвърли тази мисъл. „Не, това бе нещо по-различно. Защото бях наясно, че желая уханието, а не момичето. Пък хората си въобразяваха, че желаят мен, а какво желаеха в действителност – остана тайна за тях.“

По-късно престана да размишлява, защото силата му не бе в мисленето, а и вече бе в Орлеан.

Мина Лоара край Сюли. Ден по-късно вдъхна аромата на парижкия въздух. На двадесет и осми юни 1767 година в шест сутринта влезе в града по улица „Сен Жак“.

Денят бе горещ, най-горещият през това лято. Хиляди миризми и зловония бликаха като гной от хиляди спукани циреи. Не подухваше ветрец. Зеленчукът по сергиите на пазара увяхваше до пладне. Месо и риба се разлагаха. Из тесните улички смрадливият въздух не трепваше. Дори реката сякаш не течеше, а бе спряла и вонеше. Досуц като деня, когато се роди Грьонуй.

По Пон Ньоф излезе на левия бряг и продължи към Халите и към Гробището на невинните. Под аркадите на костниците по улица „Фер“ той седна. Гробището се ширна пред него като бомбардирано бойно поле – разровено, набраздено, насечено от гробове, осеяно с черепи и кости, без дръвче, храст или стрък трева, навсякъде само смърт.

Не се мяркаше жива душа. Смрадта на трупове бе така задушлива, че дори гробарите се бяха изпокрили. Върнаха се след заник слънце и на факли до късна доба копаха гробове за следния ден.

Едва след полунощ – гробарите вече си бяха отишли – мястото се оживи от всевъзможна паплач: крадци, убийци, разбойници с ками, уличници, дезертъори, дръзки гамени. Стъкнаха малък огън, за да си готвят и да прогонят вонята.

Когато Грьонуй излезе изпод аркадите и се смеси с тези люде,

отпърво те избощо не го забелязаха. Той приближи. Небезпокояван седна край огъня им, като че бе един от тях. Това по-късно засили убеждението им, че е бил дух или ангел, или Бог знае какво свръхестествено същество. Защото обикновено те реагираха твърде чувствително на появата на чуждо лице.

Ала дребният мъж в синия сюртук се появил изневиделица сред тях, изникнал сякаш изпод земята, с малко шишенце в ръка, което отпусшил. Това бе първото, за което всички си спомняха: че някакъв човек застанал там и отпусшил шишенце. А после този някой взел да се пръска със съдържанието на това шишенце и внезапно грейнал от красота като сияен огън.

За миг всички се дръпнаха назад от страхопочитание и безкрайна почуда. Ала в същия момент вече чувствуваха, че това отстъпление е по-скоро настъпление, че страхопочитанието им прераства в желание, почудата – във възторг. Този човекоангел ги привличаше с необяснима сила. Сякаш мощна струя ги засмукваше, сякаш буен отлив ги подемаше, на който никой човек не можеше да устои, защото това бе възплъщение на самата воля, която отливът подкопаваше и грабваше в една-единствена посока: към него – човекоангела.

Те, двадесетина-тридесетина души, го бяха наобиколили и стесняваха все повече и повече кръга. Скоро кръгът вече не ги побираше, те започнаха да се натискат, бутат, блъскат, всеки искаше да се домогне до центъра.

И тогава, като с един замах, се скъса и последната задръжка у тях, и самият обръч се скъса. Те връхлетяха върху ангела, сграбчиха го, повалиха го. Всеки искаше да го докосне, всеки искаше да притежава къс от него, една перушинка, едно крилце, една искрица от прекрасния огън. Деряха дрехите, косите, кожата му, разкъсваха го, впиваха хищно нокти и зъби в плътта му, като хиени го бяха нападнали.

Но такова човешко тяло е жилаво и не можеш да го разкъсаш току-така, та дори и кон би се затруднил. И ето, скоро засвяткаха камите и замушкаха, и заразпаряха, засвистяха секири и сатъри и трошаха с трясък стави и кости. Набързо разкъсаха ангела на тридесет парчета. Всеки от шайката сграбчи по къс, оттегли се, подгонен от необуздало влечение, и го излапа. За половин час Жан-Батист Грьонуй изчезна напълно от лицето на земята.

След пиршеството канибалите пак се сбраха около огъня. Никой не продумваше. Този или онзи току се оригнеше, ще плювне костница, ще примлясне тихо с език, ще бутне с крак някой изостанал парцал от

синия сюртук в пламъците: всички бяха някак смутени и не смееха да се погледнат в очи. Всеки от тях, било мъж или жена, вече поне веднъж бе извършил убийство или мръсно злодейство. Но да изплюскаш човек? Не бяха допусkali, че са способни на такова чудовищно изстъпление – никога и за нищо на света. И се чудеха как лесно им се беше дощяло и че – макар смутени – не изпитваха ни най-малко угризение. Напротив! Усещаха търбусите си малко понатежали, но на сърцата им бе поолекнало. В техните мрачни души изведнъж затрептя приятна ведрина. И по лицата им се разля момичешки нежно, щастливо сияние. Оттук вероятно бе и тая плахост да вдигнат взор и да се погледнат.

А когато най-подир се осмелиха, първо крадешком, а после открито, тогава не можеха да не се усмихнат. Бяха изключително горди. За пръв път бяха сторили нещо от любов.

КРАЙ

© 1985 Патрик Зюскинд
© 2000 Юрия Симова, превод от немски

Patrick Süskind
Das Parfum (Die Geschichte eines Mörders), 1985

Сканиране, разпознаване и последна редакция: NomaD, 22 юни 2007 г.
Публикация: Издателска къща „Кибеа“, 2000

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3052>]